

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร
ในจังหวัดระยอง

The Integrating local wisdom in the management
of the farmers Durian Park in Rayong province

โดย

ดร. สุธเทพ เชื้อสมุทร

พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต, ดร.

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์, ดร.

พระครูสังฆวิสุทธิคุณ, ดร.

พระครูรัตนกรวิสุทธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761318

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร
ในจังหวัดระยอง

The Integrating local wisdom in the management
of the farmers Durian Park in Rayong province

โดย

ดร. สุธเทพ เชื้อสมุทร

พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต, ดร.

พระครูปริยัติสุวัฒนารณ, ดร.

พระครูสังฆวิสุทธิคุณ, ดร.

พระครูรัตนากรวิสุทธิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761318

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Integrating local wisdom in the management
of the farmers Durian Park in Rayong province

By

Dr. Sutep Cheusamut
PhramahaBoonrod Amaradatto, Dr.
Phrakru Phariyatsuwattanaporn, Dr.
Phrakru Sangkhawisuthikhun, Dr.
Phrakru Rattanakornvisut

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Rayong Campus
B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761318

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง
ผู้วิจัย:	ดร. สุเทพ เชื้อสมุทร, พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์,ดร. พระครูสังฆวิสุทธิคุณ,ดร. พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต, ดร. และ พระครูรัตนากรวิสุทธิ
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง การวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ จำนวน ๒๘ คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ปัญหาจากแมลง ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ ๓. ปัญหาจากหนอน เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป

๒. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง สิ่งสำคัญ คือ ต้องรู้ ต้องเข้าใจ และต้องศึกษา ว่าทุเรียนต้องการอะไร เข้าใจธรรมชาติของทุเรียนเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องเรียนรู้ทุเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการสวนทุเรียนสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ คือ ๑. การเตรียมการปลูก ๒. ขั้นตอนการปลูกทุเรียน ๓. การดูแลรักษา ๔. การผลิตผล และ ๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการเก็บผลทุเรียน

๓. วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง พบว่า ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ดี เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลังการเก็บผลทุเรียน ซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ประกอบด้วย ๑. การเตรียมการปลูก ๒. การปลูกทุเรียน ๓. ต้นต่อหนึ่งหลุม ๓. การป้องกันโดยให้ทุเรียนยึดกันเอง ๔. การให้ทุเรียนแก่พร้อมกัน ๕. การทำทุเรียนสาวให้มีคุณภาพ

Research Title: The Integrating local wisdom in the management of the farmers Durian Park in Rayong province

Researchers: Dr. Sutep Cheusamut,
Phrakru Phariyatsuwattanaporn, Dr.
Phrakru Sangkhawisuthikhun, Dr.
Phramahaboonrod Amaradatto, Dr.
Phrakru Rattanakornvisut

Department: Mahachulalongkornrajavidalaya University
Rayong Campus

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidalaya University

ABSTRACT

This study aims to 1) study the problems of farmers in durian orchard management in Rayong province. 2) To study developing local wisdom of Integrated management of durian farmers in Rayong Province and 3) To develop local wisdom of Integrated management of durian Farmers in Rayong Province. Research by qualitative research the data were analyzed by using content analysis techniques.

The research found that

1 . Problems and solutions of durian farmers in Rayong can be divided into 3 types: (1) problems from insects (2) problems from diseases (3) problems from worms the farmers have different ways.

2. Developing local wisdom of Integrated Management of durian farmers in Rayong Province. It is important to know and understand what durian needs. To understand the nature of the durian continues. According to the data from the interview, the local wisdom of durian farmers can be classified as follows: (1) Preparation of planting (2) Durian planting (3) Maintenance (4) Production and (5) Maintaining the fruit after harvest.

3. Analysis of the management of durian gardens by developing local wisdom of integrated management of durian farmers in Rayong Province found that durian is a good income. The taste of the food is very satisfying. Those who are interested in growing durian must plan at every stage from planting to harvesting. And post-harvest fruit.

4. Knowledge gained from this research. (1) Preparation for planting. (2) Three durian plants per hole. (3) Protection by durian to hold each other. (4) The durian to the same and (5) The quality of durian.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัย “เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ฉบับนี้ สำเร็จด้วยดี ต้องขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่เปิดโอกาส ได้ดำเนินการขอทุนวิจัยในปีงบประมาณ ๒๕๖๑ โดยเฉพาะพระสุธีรัตนบัณฑิต ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่เมตตาคุณาจารย์หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง และรองศาสตราจารย์ ดร. ธวัช หอมทวนลม อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเทพสิทธิเวที ประธานโครงการหน่วยวิทยบริการ และเจ้าคณะจังหวัดระยอง พระครูเกษมมรรณากร ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการ และพระมหาวิระชัย ชยวีโร.ดร. รองผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการ ฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง ที่ให้คำปรึกษาพร้อมทั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือสำหรับการทำวิจัย และเจ้าหน้าที่ที่ช่วยในการเก็บข้อมูล การดำเนินการในเรื่องของการสัมภาษณ์ทุกท่าน พร้อมทั้งผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลประกอบการทำวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบคุณคุณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ในหน่วยวิทยบริการทุกท่าน ที่ช่วยเสนอแนะ ในการทำวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผลที่เกิดจากงานวิจัยในครั้งนี้ ขอมอบให้แก่ทุกท่านที่เมตตาช่วยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ดร. สุเทพ เชื้อสมุทร และคณะ

๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ.....	๘
๒.๑.๑ ความหมายของการบูรณาการ.....	๘
๒.๑.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการบูรณาการ.....	๙
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๑
๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๑
๒.๒.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๑๘
๒.๒.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๔
๒.๒.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๓๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ.....	๓๖
๒.๓.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ.....	๓๖
๒.๓.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ.....	๔๐
๒.๔ ประวัติทุเรียน.....	๕๕
๒.๔.๑ ประวัติทุเรียน.....	๕๕
๒.๔.๒ ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย.....	๕๖
๒.๔.๓ พันธุ์ทุเรียนของประเทศไทย.....	๕๘
๒.๔.๔ ทุเรียนในจังหวัดระยอง.....	๖๑
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๒
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๙
๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง.....	๖๙
๓.๓ เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๐
๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๒

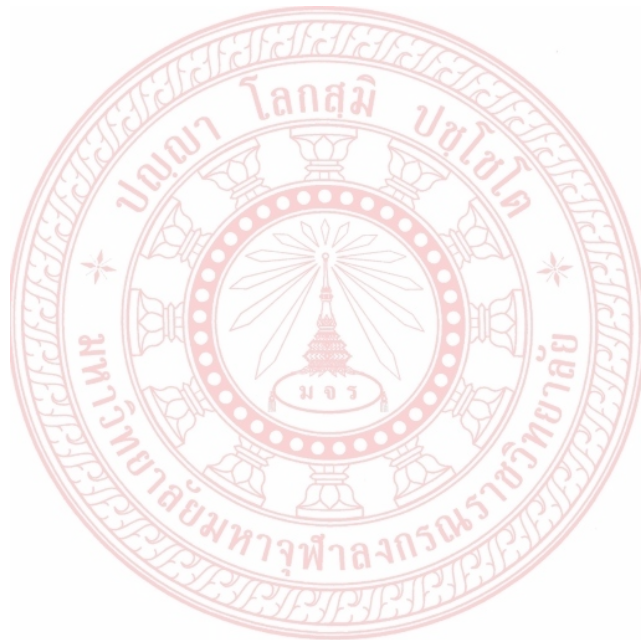
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๗๓
๔.๑ สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง.....	๗๓
๔.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง.....	๘๑
๔.๓ วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ของเกษตรกรในจังหวัดระยอง.....	๘๖
๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๐
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๙๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๙๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๙๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๗
บรรณานุกรม.....	๑๐๘
ภาคผนวก.....	๑๑๖
ก. บทความวิจัย เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ สวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง.....	๑๑๘
ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๗
ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้นำมาดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๒๙
ง. แบบสัมภาษณ์.....	๑๓๕
จ. สรุปโครงการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.....	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....๘๓

๔ .๔ อ ง ค์ ค ว า ม ร ู้ ที่ ไ ต้ จ า ก ก า ร วิ จั ย
.....๘๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ผลิตทุเรียนรายใหญ่ของโลก โดยมีแหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ในภาคตะวันออกและภาคใต้ สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการที่ทุเรียนมีปริมาณมากเกินความต้องการของตลาด ในช่วงกลางฤดูการเก็บเกี่ยว ส่งผลให้เกษตรกรบางรายเปลี่ยนสวนทุเรียนเป็นไม้ผลอื่น หรือพืชชนิดอื่นที่เชื่อว่าจะให้ผลตอบแทนสูงกว่า บางรายละเลยการดูแลเอาใจใส่ต้นทุเรียน ทำให้ปริมาณผลผลิตด้วยคุณภาพในตลาดมีสัดส่วนมากขึ้น จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า ยังไม่สามารถแก้ปัญหาด้านการผลิต และการตลาดของทุเรียนได้ทั้งระบบ โดยเฉพาะปัญหาราคาทุเรียนตกต่ำเนื่องจากผลผลิตล้นตลาด แม้จะมีงานวิจัยและพัฒนาพันธุ์และเทคโนโลยีการผลิตทุเรียนมาบ้าง ซึ่งส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการปรับปรุงคุณภาพให้ตรงตามความต้องการของตลาด แต่ยังคงขาดการวิจัยนำร่องทดสอบการปลูกทุเรียนลูกผสมดีเด่นสายพันธุ์ใหม่ๆ ที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ก่อนหรือหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวปกติ เพื่อทดแทนพันธุ์ดั้งเดิมที่มีอายุมากให้ผลผลิตต่ำ ตลอดจนการวิจัยเพื่อสร้างทางเลือกใหม่แก่เกษตรกรด้วยการหาพืชอื่นทดแทนการปลูกทุเรียนการผลิตทุเรียนคุณภาพในปัจจุบัน พบว่ายังใช้ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ผลผลิตที่ได้ค่อนข้างต่ำ เนื่องจากยังขาดข้อมูลในการกำหนดเขตพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกทุเรียน และอาจใช้เทคโนโลยีชีวภาพช่วยในการคัดเลือกให้ได้สายพันธุ์ทุเรียนที่มีลักษณะตรงตามความต้องการของตลาดและต้านทานโรคได้ นอกจากนี้การเพิ่มมูลค่าผลผลิตทุเรียนด้วยการแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาตรฐานยังต้องอาศัยเครื่องมือที่มีคุณภาพมาตรฐานก็เป็นการช่วยกระจายผลผลิตออกจากแหล่งผลิตได้อีกทางหนึ่ง การทำสวนทุเรียน ได้รับผลตอบแทนค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับพืชอื่นอีกหลายชนิด

จากสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันที่ถดถอยลงอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในทุกอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรสวนยางพารา เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ฯลฯ ในระยะ ๒-๓ ปี ที่ผ่านมา รวมถึงอนาคตข้างหน้าที่ยังมองไม่เห็นความหวังในระยะ ๒-๓ ปี เกษตรกรชาวสวนทุเรียนก็เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างประมาณปี ๒๕๕๙ ผลทุเรียนราคาตกต่ำอย่างมาก^๖ ราคาของทุเรียนพันธุ์ชะนีต่ำสุด อยู่ที่ กิโลกรัมละ ๒-๓ บาท ราคาพันธุ์หมอนทองอยู่ที่ กิโลกรัมละ ๑๖-๑๗ บาท เกษตรกรชาวสวนทุเรียนจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจตัดโค่นทุเรียนพันธุ์ชะนีและพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ ลงเกือบหมด โดยยังคงเหลือทุเรียนพันธุ์หมอนทองไว้ ในปีต่อมาเกษตรกรชาวสวนทุเรียนเริ่มมีความหวังราคาทุเรียนสูงขึ้นมาเล็กน้อย ซึ่งในจังหวัดระยอง มีการนิยมการปลูกทุเรียนกันมากในอำเภอแกลง อำเภอวังจันทร์ แต่เมื่อเทียบกับจังหวัดจันทบุรีแล้ว ค่อนข้างน้อยมาก

^๖ สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง. ภาวะการผลิตพืชรายเดือน ,ข้อมูลพืชเศรษฐกิจรายอำเภอ ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐. ระยอง : สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐. จาก <http://www.rayong.doae.go.th/plant%20economy.htm>

ต่อมาได้มีการรวมตัวกันของเกษตรกรอำเภอ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เกษตรกรได้กำหนดมาตรการ เพื่อป้องกันทุเรียนอ่อนด้วยคุณภาพไม่ให้ออกสู่ตลาด มีการบังคับใช้กับผู้กระทำผิดการตรวจจับกัน อย่างจริงจัง ประกอบกับผลผลิตทุเรียนไม่มากนัก ทุเรียนจึงมีราคาสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะทุเรียน ในจังหวัดระยอง อีกทั้งยังมีรสชาติที่ใกล้เคียงกับทุเรียนเมืองนนท์ ทำให้เป็นที่นิยมอย่างมาก เกษตรกรชาวสวนทุเรียน กล้าติดสติ๊กเกอร์รับรองคุณภาพทุเรียนสวนตนเอง ราคานั้นจึงก้าวกระโดด เป็นอย่างมาก เนื่องจากชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาบูรณาการ ควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้เป็นที่ยอมรับในเรื่องของรสชาติ ของทุเรียนระยองมากขึ้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่าง ยาวนาน และสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมาก โดยภูมิปัญญา เหล่านี้ นอกจากแสดงความเป็นไทย ความเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้วัดความ เจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทย เพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อนซึ่งชาติที่เจริญ แล้วมักมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระจึงจะสามารถ สร้างสรรค์และสั่ง สม ภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้^๗ ทั้งนี้ การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะของตนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น บาง พื้นที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตนจนเรียกได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญา ชาวบ้าน เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงถึง ความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือ ธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อ การอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมา ด้วยคนไทยแต่โบราณมีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพ ที่ประกอบไปด้วยความสามารถในการ แสวงหาอาหาร การปลูกสร้างบ้านเรือนการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอเพื่อการนุ่งห่ม และความรู้ในการ บำบัดรักษา โรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งช่วยให้สังคมไทย นับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข สืบจนถึง ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลง เป็นสิ่งของเครื่องใช้ จากขั้นตอนที่ง่าย จนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะ และประโยชน์ใช้สอย จนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาจน ปัจจุบัน กรรมวิธีดังกล่าว ช่วยให้มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ไว้ เป็นจำนวนมาก โดยเรียก สิ่งประดิษฐ์นั้นว่า หัตถกรรม อันหมายถึง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือ และภูมิปัญญา เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เครื่องจักสานถือได้ว่าเป็นแขนงหนึ่งในงาน หัตถกรรม ที่ได้ทำหน้าที่รับใช้มนุษย์มานานนับพันปีเช่นเดียวกันจนปัจจุบันเครื่องจักสานก็ยังคงทำ หน้าที่มาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการพัฒนาวิธีการปลูก การดูแลรักษา พร้อมทั้งวางกลยุทธ์ของตลาด ให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ทั้งในและต่างประเทศ จนสามารถเป็นสินค้าออกที่ขีดหน้าชูตาได้ดี ประเภทหนึ่ง เช่น การนำความรู้ของบรรพบุรุษมาช่วยในการเพาะปลูก ดูแลรักษาทุเรียน เป็นต้น

^๗ ธนากร สังเขป. การพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖). หน้า ๔.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียน ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และยังเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สามารถจะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี และไม่เพียงแต่ด้านการปลูกทุเรียนเท่านั้น แม้แต่ด้านอื่นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านการจัดการสวนทุเรียนนั้นดำรงอยู่ได้ คือ การจัดการความรู้ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ การพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดถึงระดับประเทศ การจัดการความรู้ หมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อบุคคลที่เหมาะสม ณ เวลาที่ถูกต้องและช่วยให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งมั่นที่ปรับปรุงการดำเนินการขององค์กร^๔ ซึ่งเดฟเปอร์ กล่าวได้ว่าการได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องนั้นต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ พร้อมนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงาน โดยมีหลักการที่สำคัญในการในการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน และองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการความรู้คือ กระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้นเป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางการในการจัดการความรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียนเป็นองค์ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในแต่ละคน ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน มีการถ่ายทอดให้แก่กันและกันในลักษณะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ยังคงขาดการจัดเก็บการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียน โดยพอมจะมีบางที่เป็นความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้ที่เป็นทางการ แต่ภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงขาดการจัดการที่เป็นระบบและไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้

ความสำคัญของการนำเอารูปแบบจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้สนใจและต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาได้รับรู้ นอกจากนี้ในปัจจุบันนโยบายของภาครัฐได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาในระดับท้องถิ่นหรือชุมชนให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์การชุมชนในการพัฒนาอาชีพ ให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย สร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ทำให้หลายชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มในแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยกระบวนการของชุมชน ให้เกิดการพึ่งตนเองซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการสวนทุเรียนของชาวสวนในจังหวัดระยอง ตั้งแต่เดิมที่มีการแปลงดิน การปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการฟื้นฟู เพื่อยังชีพ หรือเพื่อกิน เพื่อใช้เอง และเพื่อแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกในสังคม และเมื่อมีผลผลิตเหลือจากการบริโภคของคนในชุมชนก็จะขายเพื่อให้ได้เงินเข้าสู่ครอบครัวและชุมชน หนึ่งรูปแบบการจัดการสวนทุเรียนแบบนี้ทำให้ครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้อง

^๔ Davenport. Working knowledge: how organizations manage what they know. (Harvard Business School Press, Boston, MA. Donoghue, 1998). P. 118.

พึงภายนอกมากนัก และมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจรวมทั้งหวังผลทางด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้เกิดวัฒนธรรม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์ แบ่งสุขซึ่งกันและกัน โดยการใช้ต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่ง สืบสืบทอดมาจากประสบการณ์และความสามารถของชาวบ้าน อย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคม ได้แก่ การรวมกลุ่มและโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมทั้งทุนทางธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการนำมาจัดการสวนทุเรียนให้เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญา เพื่อสร้างอาชีพ รายได้ ที่จะนำมาซึ่งการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวชุมชน ตลอดจน ภาพรวมของประเทศในอนาคต^๔

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง เพราะจังหวัดระยอง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน พื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ที่ดอนมีลักษณะเป็นดินร่วนปนลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบชลประทานเข้าถึง มีแหล่งน้ำเป็นที่รองรับจากเขื่อนประแส ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของภาคตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งจ่ายน้ำสู่ชาวสวนทุเรียน และการทำงานอย่างไรทำให้ทุเรียนของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ทำอย่างไรให้ผลผลิตในสวนมีประสิทธิภาพ รวมถึงการดูแลรักษาป้องกันโรค ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการจัดการของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ด้านการเตรียมแปลง การเพาะปลูก การดูแลรักษา การดูแลเรื่องผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการฟื้นฟู เพื่อให้ทุเรียนในจังหวัดระยองมีประสิทธิภาพ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ รูปแบบการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร

^๔ ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. (ขอนแก่น: วิทยาลัยปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง ศึกษาขอบเขตดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญชาวสวนที่ปลูกทุเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ปราชญ์ชาวบ้าน) ในอำเภอแกลง อำเภอเมือง อำเภอเขาชะเมา อำเภอบ้านค่าย จำนวน ๒๘ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่ ได้แก่ จังหวัดระยอง โดยศึกษากรณีเกษตรกรที่ทำสวนทุเรียน คือ อำเภอเมือง อำเภอแกลง อำเภอเขาวิ้งจันทร์ จังหวัดระยอง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระยะตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ จนถึงเดือน ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

๑.๕.๑ การบูรณาการ หมายถึง การนำศาสตร์หรือความรู้วิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนำมาเข้าด้วยกันหรือผสมผสานได้อย่างกลมกลืน เพื่อนำมาจัดเป็นการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเดียวกัน เชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีการเน้นองค์รวมของความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในแต่ละคน และเน้นการสร้างความรู้ ที่สำคัญที่สุดคือช่วยให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ สามารถเชื่อมโยงเรื่องของชีวิตจริง ที่มีประโยชน์หรือนำไปใช้จริงได้

๑.๕.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม ความสามารถในการใช้ความรู้สร้างสรรค์งาน เพื่อการพัฒนา และการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

๑.๕.๓ การจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการเกี่ยวกับงานหรือภาระที่รับผิดชอบให้สำเร็จ ลุล่วงไปตามจุดประสงค์ของบุคคลหรือของหน่วยงาน ซึ่งต้องมีการวางแผน การจัดการองค์กร การสรรบุคคลากร การนำหรือการสั่งการ และการควบคุมองค์กรหรือความพยายามที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน การจัดการทรัพยากรประกอบด้วยการใช้งานและการจัดวางทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรการเงิน

๑.๕.๔ ทุเรียน หมายถึง ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง มีหนามแข็งเต็มทั่วลูก เนื้อมีรสหวานมัน มีหลายพันธุ์ เช่น กบ ก้านยาว กำป็น ทองย้อย หมอนทอง ที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

๑.๕.๕ เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตร เป็นการเพาะปลูกพืชต่างๆ ในสวนและไร่นา รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และการประมง เกษตรกรที่ประกอบอาชีพชาวสวน โดยทำสวนทุเรียน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดระยอง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

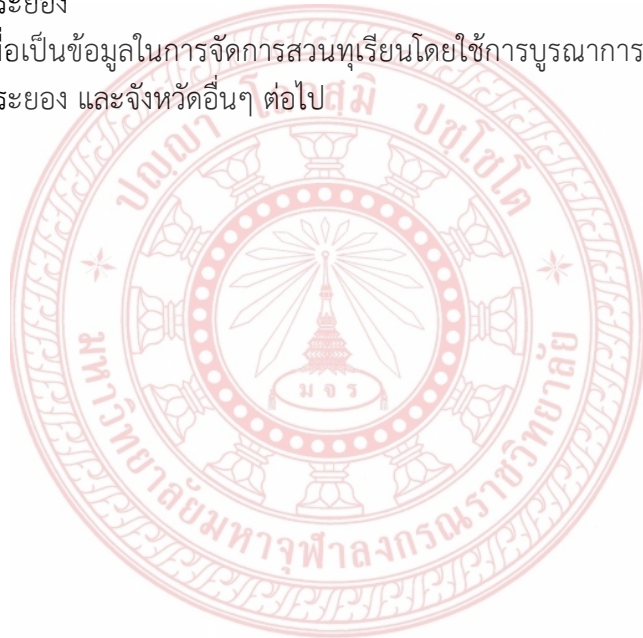
๑.๖.๑ ทราบรูปแบบการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๖.๒ ทราบการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๖.๓ ทราบต้นทุนการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๖.๔ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ในครั้งนี้ ไปเป็นฐานข้อมูลในการจัดการดูแลสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑.๖.๕ เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดการสวนทุเรียนโดยใช้การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง และจังหวัดอื่นๆ ต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร ในจังหวัดระยอง ในการวิจัยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากวรรณกรรมต่างๆ เพื่อนำ มาซึ่งกรอบแนวคิดโดยมีหัวข้อดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ
 - ๒.๑.๑ ความหมายของการบูรณาการ
 - ๒.๑.๒ แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการบูรณาการ
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ๒.๑.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ๒.๒.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - ๒.๒.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ
 - ๒.๓.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ
 - ๒.๓.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ
- ๒.๔ ประวัติทุเรียน
 - ๒.๔.๑ ประวัติทุเรียน
 - ๒.๔.๒ ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย
 - ๒.๔.๓ พันธุ์ทุเรียนของประเทศไทย
 - ๒.๔.๔ ทุเรียนในจังหวัดระยอง
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

๒.๑.๑ ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการมีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน^๕ คำว่าบูรณาการของ ราชบัณฑิตยสถาน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ไม่มีคำว่า “บูรณาการ” โดยตรง แต่มีคำว่า “บูรณ, บูรณ” ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์ หมายถึง เต็ม อาทิ บูรณาการรวมหน่วย เป็นคำนาม หมายถึง การนำ หน่วยที่แยกๆ กันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และบูรณะ เป็นคำ กริยา หมายถึง ซ่อมแซมทำให้กลับคืนดีเหมือนเดิม

นที เนียมศรีจันทร์^๖ บูรณาการในความหมายที่เป็นภาษาอังกฤษ ผู้เขียนเห็นว่ามีความหมายในภาษาอังกฤษ บางคำ มีความหมายทำนองเดียวกันกับคำว่า “บูรณาการ” ดังนี้

Integration เป็นคำ นาม หมายถึง ๑. การทำให้รวมเป็นหน่วยเดียวกัน, การผสมกัน, การรวมกัน และ ๒. [คณิต] วิธีการของจำนวนเต็ม

Integrate เป็นคำกริยา หมายถึง vt. ๑. เชื่อมพจน์เป็นส่วนเดียวกัน, ทำให้...สมบูรณ์ (หรือครบถ้วนบริบูรณ์) ๒. รวม, รวมเป็นส่วนเดียวกัน และ ๓. จำนวนเต็ม การบูรณาการหมายถึงกระบวนการรวบรวมรายวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันแล้วนำมาแสดงออกในเชิงกิจกรรมหรือโครงการเดียวกัน

Good^๗ หรือการนำเอาศาสตร์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องมาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน

การลาร์ดี เซบอลและคณะ (Lardizabal, et al)^๘ ได้ให้ความหมายว่า เป็นการสอนเพื่อจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้ เรียนเน้นความสนใจความสามารถและความต้องการของผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถแก้ไขปัญหาพัฒนาบุคลิกภาพและทำกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ สำหรับหน่วยการเรียนรู้แบบหัวเรื่อง (Thematic unit) หรือหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated unit) หรือแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary unit) นั้นหมายถึง หน่วยการเรียนรู้ที่มุ่งศึกษามโนทัศน์ (Concept) หรือหัวข้อเรื่อง (Theme) ใดๆ โดยนำสาระการเรียนรู้ของวิชาต่างๆ มาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทำให้ต้องใช้สื่อกิจกรรมและเทคนิคที่หลากหลายของวิชาต่างๆ มาผสมผสานหรือบูรณาการเข้าด้วยกันจากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น

คูเปอร์ (Cooper)^๙ ได้ให้ความหมายว่า เป็นการสอนเพื่อจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนเน้นความสนใจความสามารถและความต้องการของผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสามารถแก้ไขปัญหาพัฒนาบุคลิกภาพและทำกิจกรรมการเรียนการสอนที่

^๕ บัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์. ๒๕๕๔, หน้า ๑๗๙.

^๖ นที เนียมศรีจันทร์. ประโยชน์ที่คาดหวังจากการติดตามและประเมินผลหลังสิ้นสุดการวิจัย: มุมมองของผู้กำหนดนโยบายการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๔๗, หน้า ๙๗.

^๗ Good. *Dictionary of Education*. (New York : McGraw-hill Book. Groulund, 41973), P. 61.

^๘ Lardizabal, et al. *Methods and Principles of Teaching*. (Quezon City : Alemar Phoenix. 1970), P.141.

^๙ Cooper, *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. (7thed.). (England: Oxford University Press. 2005), P. 139.

สอดคล้องกับจุดประสงค์ บูรณาการอาจพิจารณาได้เป็นสองนัย คือ ความหมายโดยทั่วไปของคำว่า บูรณาการประการหนึ่งและความหมายเฉพาะทางศึกษาศาสตร์ อีกประการหนึ่งโดยนัยแรกบูรณาการ หมายถึงการทำให้สมบูรณ์ซึ่งก็คือทำให้หน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์กันทำหน้าที่อย่างกลมกลืนเป็นองค์รวม หนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองส่วนความหมายอีกนัยหนึ่งซึ่ง กล่าวเฉพาะเจาะจงลงไปถึง องค์ความรู้ในสาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์บูรณาการหมายถึงการนำเอาศาสตร์สาขาวิชา ต่างๆที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและจัดการ เรียนการสอนการเรียนการสอนที่ดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการเรียกว่าการเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated instruction) คือเน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและเน้นที่ การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของผู้สอน

สรุปได้ว่า การบูรณาการ หมายถึง ลักษณะของการผสมผสานเนื้อหาวิชาหรือวิธีสอนเพื่อ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ในอันที่จะรวบรวมความคิดมโนทัศน์ความรู้ทักษะและ มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาพร้อมที่จะนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์จากข้อมูลข้างต้นจะเห็น ได้ว่าความหมายของการบูรณาการนั้น หมายถึงการเชื่อมผสมประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒.๑.๒ แนวความคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

ทฤษฎีบูรณาการ ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีที่ นำเสนอโดยเคนวิลเบอร์ (Ken Wilber) ผู้ซึ่งใญ่ ญาณทัศน์ประกอบกับการบูรณาการองค์ความรู้ที่ ปรากฏอยู่ในทั่วทุกมุมโลกทุกสำนักคิด ทุกศาสนา และทุกยุค เพื่อสร้างแบบจำลองสำหรับการ อธิบายความจริงและทุกสิ่งที่ยังดำรงอยู่ในอภิจักรวาล (Kosmos) ซึ่งมีวิวัฒนาการแบบก้าวข้าม องค์ความรู้ของตัวเองแล้วหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกับองค์รวม ที่อยู่ในระดับขั้นสูงกว่า กว้างขวาง ครอบคลุมสลับซับซ้อนกว่าและเผยให้เห็นความจริงที่ซัดขึ้นมาตั้งแต่ จุดที่จักรวาลได้ออกกำเนิดขึ้น จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ทฤษฎีบูรณาการยังแสดงให้เห็นวาทกรรมของ ความจริงและทุกสิ่งที่ยังดำรงอยู่ ในจักรวาลนั้นสามารถพิจารณาอย่างแยกแยะได้ ๔ ด้าน เรียกว่า “จตุร ภาคแห่งอภิจักรวาล” (The Four “Quadrants” of the Kosmos) ได้แก่ความเป็นนามธรรมและความเป นรูปธรรมที่มีอยู่ ทั้งในบุคคลและกลุ่มชน เมื่อพิจารณาองค์รวมของมนุษย์ก็สามารถเห็นถึงองค์ประกอบ หลัก ๔ ด้าน ของชีวิต ได้แก่จิต (นามธรรมส่วนบุคคล) พฤติกรรม (รูปธรรมส่วนบุคคล) วัฒนธรรม (นามธรรม ของกลุ่มชน) ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อม (รูปธรรมของกลุ่มชน) ซึ่งแต่ละด้านก็จะมีวิวัฒนาการ อยา งสอดคล้องรวมกับด้านอื่นๆไปตามระดับพัฒนาการ (“Levels” of development) หรือ “มีม” (meme) อยา งน้อย ๘ ระดับ ได้แก่ระดับที่อิงกับสัญชาตญาณ (Instinctual) ระดับที่อิงกับมายาภาพ (Mythic) ระดับที่อิงกับผลประโยชน์ส่วนตัว (Egocentric) ระดับที่อิงกับระเบียบแบบแผน (Mythic Order) ระดับที่อิงกับ ความสำเร็จเชิงวัตถุหรือเงินตรา (Achiever) ระดับที่อิงกับความอ่อนไหว (Sensitive) ระดับที่อิงกับการบูร ณาการ (Integral) ระดับที่อิงกับระบบองค์รวมแห่งธรรมชาติ (Holistic)^{๑๐}

การบูรณาการ (Integration) เกิดขึ้นจากความคิดของจอห์น ล็อก (John Locks) นักปรัชญา ชาวอังกฤษที่ได้ ชี้ให้เห็นความจริงว่าเด็กสนใจเฉพาะสิ่งจำเป็นและใช้ได้บ่อยในชีวิตเพราะเด็กไม่มีเวลา

^{๑๐} ธนพล พันธเสน, *กระบวนทัศน์*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท เอช. เอ็น กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔-๑๕.

และกำลังพอที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้หมดจะต้องเลือกสอนเฉพาะสิ่งจำเป็นที่จะสามารถใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ต่อมาจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวอเมริกันเป็นผู้เสนอว่าการให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้น ควรให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจกิจกรรมพื้นฐานต่างๆ ของมนุษย์ที่ใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ขึ้นโดยธรรมชาติและมีความเชื่อว่าเราสามารถเชื่อมโยงมโนทัศน์ของวิชาต่างๆ ที่มีในหลักสูตรได้อย่างน้อย ๒ วิชาขึ้นไป และด้วยวิธีการเชื่อมโยงจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือเรื่องที่จะเรียนรู้ต่อไป^{๑๑} ซึ่งแนวคิดของจอห์น ดิวอี้นำไปสู่หลักการบูรณาการในเวลาต่อมา

๑.๑ ทำไมต้องจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเหตุผลสำคัญที่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนประกอบด้วยกัน ๓ ด้านใหญ่ๆ ดังนี้

๑.๑.๑ ด้านจิตวิทยา เรามักจะมองว่าการเรียนรู้จะเป็นไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสที่จะสัมผัสกับองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่หลากหลายและการเรียนรู้ที่หลากหลายเหล่านั้นจะต้องเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

๑.๑.๒ ด้านสังคมวิทยาซึ่งเราคงจะต้องมีความเชื่อร่วมกันว่าความรู้จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อความรู้นั้นสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตจริงโดยใช้การผสมผสานทักษะต่างๆ จากหลากหลายวิชาร่วมกันซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในมุมมองทางด้านสังคมวิทยา

๑.๑.๓ ด้านการบริหาร การบริหารถือเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่เราไม่ควรที่จะมองข้ามเพราะว่าการบริหารจะช่วยแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนบุคลากรและสามารถลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชาซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถมีเวลาเรียนรู้สิ่งอื่นๆ มากขึ้นซึ่งนับวันจะมีมากมายในโลกยุคปัจจุบันจากเหตุผลทั้ง ๓ ด้านน่าจะจะสามารถสนับสนุนคำตอบที่ว่าทำไมต้องจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการให้กับผู้เรียนนอกจากนี้อาจจะมีเหตุผลปลีกย่อยอีกมากมายที่นักการศึกษาต่างๆ ได้ให้เหตุผลไว้เมื่อพิจารณาแล้วก็ไม่น่าที่จะเป็นประเด็นที่นอกเหนือจากที่ได้กล่าวไว้ภาพประกอบ ๒ เหตุผลสนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ

๑.๒ ปรัชญาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การบูรณาการเป็นการผสมผสานประสบการณ์เรียนรู้ต่างๆ และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จากคำกล่าวข้างต้นเมื่อมองย้อนกลับไปถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละวันเป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายหลายลักษณะไม่มีผู้เรียนคนใดเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่เกี่ยวข้องกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งการเรียนรู้มักจะเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ต่างๆ และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนทั้งสิ้นซึ่งการผสมผสานองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้เป็นการบูรณาการ^{๑๒} การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถอธิบายเกี่ยวกับปรัชญาแนวคิด/ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ปรัชญาทางการศึกษา Progressivism ตามแนวคิดของ John Dewey ซึ่งมีจุดเน้นที่ยึดแนวทางการศึกษาคือชีวิตเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของการเรียนรู้ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันโดยการ

^{๑๑} John Dewey. *Philosophy, Education, and Reflective Thinking*. (In Thomas O.Buford. 1969), P. 210.

^{๑๒} Beane. Conrad Fand. *Alessi Curriculum Planning and. Development*. (1991).P 9.

ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหาาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เสริมสร้างการอยู่ร่วมกันในแนวทางประชาธิปไตย

จอห์น ล็อก (John Locks)^{๑๓} นักปรัชญาชาวอังกฤษที่ได้ชี้ให้เห็นความจริงว่าเด็กสนใจเฉพาะสิ่งจำเป็นและใช้ได้บ่อยในชีวิตเพราะเด็กไม่มีเวลาและกำลังพอที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างได้หมดจะต้องเลือกสอนเฉพาะสิ่งจำเป็นที่จะสามารถใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ ต่อมาจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวอเมริกันเป็นผู้เสนอว่าการให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้น ควรให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจกิจกรรมพื้นฐานต่างๆ ของมนุษย์ที่ใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งจะทำให้เยาวชนเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ขึ้นโดยธรรมชาติ และมีความเชื่อว่าเราสามารถเชื่อมโยงมโนทัศน์ของวิชาต่างๆ ที่มีในหลักสูตรได้อย่างน้อย ๒ วิชาขึ้นไป และด้วยวิธีการเชื่อมโยงจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือเรื่องที่จะเรียนรู้ต่อไป

สรุปได้ว่า การบูรณาการ หมายถึง กระบวนเชื่อมประสานสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ผสมผสานสิ่งที่มีอยู่เข้ามารวมกันให้มีความประสานสัมพันธ์แบบองค์รวมเป็นหนึ่งเดียว ครอบคลุม สมบูรณ์ เป็นเอกภาพในตัวแบบไม่แยกส่วน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่ขึ้น

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ส่วนคำว่า ท้องถิ่น (Local) หมายถึง ท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่สามารถกำหนดได้ว่ามีขนาดของพื้นที่หรือจำนวนประชากรหรือสิ่งต่างๆ ได้ว่าเป็นเท่าใด ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาไทย มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันดังนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร^{๑๔} ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยตั้งนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย

^{๑๓} John Locks. The Nature and Causes of Job Satisfaction in Marvin D. Dunnette Editon Landbook of Industrial and Organization Psychology. (Chicago : Ram McNally. 1976). P.294.

^{๑๔} กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่น เรียนรู้-ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราชวรวิหารบุรีรัมย์. ค้นวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๕๓ จาก <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. ๒๕๕๓.

เคย์ (Keyes)^{๑๕} ได้ให้ความหมายของระบบความรู้พื้นบ้านว่า หมายถึง ความคิด ความเข้าใจทัศนคติที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธิโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีวิตวิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบคิด ศึกษาขอบเขตทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาขอบเขต กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่งไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนคติของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้อง เป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าวขึ้นมา

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจาก การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนใน สังคมมองเห็นหรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขาอาศัยอยู่อย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญา

^{๑๕}Keyes, Keyser, Richard Lewis. *Assessing The Relationship Between Knowledge Management and Plant Performance At The Tennessee Valley Authority.* (Doctor dissertation, The University of Alabama. 2004), P. 8-11.

ชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

ดวงฤทัย อรรถแสง^{๑๖} กล่าวว่า การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและวิธีการถ่ายทอด ๒ รูปแบบ คือ

๑. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เขียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม

๒. ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น

ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น ๒ แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

กนกพร ฉิมพลี^{๑๗} ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ

^{๑๖} ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. (ขอนแก่น: วิทยาลัยปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

^{๑๗} กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: ปรัชญาดุสิตบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม) : คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕)ง หน้า ๑๒.

มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์^{๑๘} ได้มีการให้ความหมายการจัดการภูมิปัญญาเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อน โดยการจัดการเชิงเดี่ยว ตัวอย่างเช่น แนวทางการพัฒนาเชิงเดี่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยต้องการให้ประเทศเป็นสังคมนิคมและสร้างสังคมที่เป็นโลกอุตสาหกรรมแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย จึงทำให้การส่งเสริมการเกษตร มักเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นเพื่อประโยชน์ในทางการค้า เช่น การทำสวนยางพารา การปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชผลอื่น ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน เป็นต้น ซึ่งในพืชผลเหล่านี้ แท้ที่จริงก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ หรือการเก็บเกี่ยวพันธุ์พืชก็จะมีลักษณะที่มีพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย ส่วนในการจัดการก็สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการผสมผสานกับการผลิตแบบใหม่ได้ ถือเป็น การจัดการเชิงซ้อน นั่นคือ การดึงความรู้จากที่อื่น ๆ เข้ามาผสมผสานการปรับตัวให้เข้ากับประเพณีเดิม เพื่อให้เกิดความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้ความรู้ท้องถิ่นนั้นเป็นความรู้ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสาน และการปรับตัวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ซึ่งในความหมายของการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ถือว่าเป็นความรู้ที่ซ้อนทับกันหลายมิติ ดังนั้นภูมิปัญญากับการพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงกระบวนการจัดการที่มีลักษณะเชิงซ้อน อันเป็นการปฏิเสธแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งมีการใช้ฐานความรู้ประเภทเดียวโดยเรียกว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพียงประการเดียวเท่านั้น ถึงแม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเป็นความรู้ที่มีความสำคัญก็ตาม ในขณะเดียวกันโลกปัจจุบันก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีมนุษย์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้สร้างภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมา ทำให้มนุษย์แต่ละชุมชนท้องถิ่นสามารถเดินไปข้างหน้าได้อย่างมีความภาคภูมิใจ

ดังนั้น แนวโน้มการพัฒนาในวันข้างหน้า จึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และต้องเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนา

ก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ได้ดีมากขึ้นไปในอดีตดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ^{๑๙} กล่าวว่า การสืบค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์นั้นเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือที่ทำให้องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง ให้สามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการ

^{๑๘} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร : วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๖๐). หน้า ๓-๔.

^{๑๙} อานันท์ กาญจนพันธ์, เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ อังโน กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย. (นครราชสีมา: ปรัชญาดุสิตบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕) หน้า ๓๓-๓๕.

เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิดประสบการณ์ และความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เพื่อให้ค่อย ๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

วอร์เรน (Warren)^{๒๐} ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความหมายว่าเป็นระบบเกษตรกรรมในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาแล้วช่วงระยะเวลาหนึ่ง ด้วยรูปแบบของการเพาะปลูกที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ด้านการเกษตรที่ได้ปฏิบัติกันมาในท้องถิ่นนั้น ระบบดังกล่าวมีความสมดุลลงตัวโดยปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและอาจได้รับอิทธิพลจากนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวระบบเอง รวมทั้งรับมาจากภูมิปัญญาที่อื่น ทั้งระบบเกษตรระดับชาติ และนานาชาติ นอกจากนี้ วอเรนยังใช้คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น แทนกันได้ด้วยคำว่าวัฒนธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายที่มักนิยมกันทางตะวันตก ว่าหมายถึง ระบบที่หยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง

มารี และบ็อบ ทีสเดล (Zane ma Rhea & Bob Teasdale)^{๒๑} ได้แสดงความคิดเห็นถึงความหมายของภูมิปัญญา โดยมีบริบทว่าเป็นผลที่เกิดจากคิดหรือสิ่งที่สังคมมีความเข้าใจร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสังเกตได้จากสังคมท้องถิ่นสามารถสรุปได้ว่าใครเป็นผู้ฉลาด หรือมีภูมิปัญญา ภูมิปัญญาเป็นความฉลาดของสังคมหนึ่งอาจไม่ใช่ความรู้ที่สมบูรณ์เสมอไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรศิกา อังกูร^{๒๒} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ประสบการณ์ของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษาอบรมสั่งสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หรือเป็นความรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรงของตนเองซึ่งได้เรียนรู้จากการทำงาน จากธรรมชาติแวดล้อม สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าเสริมสร้างความสามารถ ทำให้คนมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต

เอกรินทร์ ฤ กลาง^{๒๓} กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นการเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ความรู้ทางตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงานการประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีแล้วนั้น หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้านได้ด้วย ว่าสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ ๒ ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้นๆ และกระทบกับขั้นตอนในการทำสิ่งนั้นๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของคนในที่นั้นๆ

^{๒๐}Warren. *The managerial grid* Houston. (Texas New York : McGraw-Hill. Blake, 1989) : P.19.

^{๒๑} Zane ma Rhea & Bob. Monash University (Australia), Melbourne. Read 47 publications, 1 answer, and contact Zane Ma Rhea on ResearchGate, (the professional network for scientists. 2000) . P.211.

^{๒๒} วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และรศิกา อังกูร. *กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้าน ต้นแบบ. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (หน่วยที่ ๙ - ๑๕). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๔-๑๗๓*

^{๒๓} เอกรินทร์ ฤ กลาง. *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.วารสารภูมิปัญญาทักษิณ. (วารสารวิชาการ ๒๕๕๔). หน้า ๔.*

อานันท์ กาญจนพันธุ์^{๒๔} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลา และใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จึงอาจเรียกได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated Knowledge หมายความว่า เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หากในสังคม ต่างๆ ปรากฏจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีปัญญาที่ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา เพราะการพัฒนา หมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าหาก ความรู้มิได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึง ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะภูมิปัญญา มีระบบความรู้ที่ ผสมผสานอยู่ อันนี้เป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกอย่างหนึ่ง

คณะกรรมการสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ^{๒๕} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิด จากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตก ผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยก ย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ จากกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐาน ขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำเนิน ชีวิตของคนเราภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการ สืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ตามยุคตามสมัยได้

อัจฉรา ภาณุรัตน์^{๒๖} ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยน แบบแผนดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข หรือ สามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

วรวรรณา และคนอื่นๆ^{๒๗} ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดสั่งสมมา เป็นเวลานาน และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งในท้องถิ่น เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระประจักษ์ จุกกรมโม^{๒๘} ได้ให้ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

^{๒๔} อานันท์ กาญจนพันธุ์, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพรส แอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘). หน้า ๑๗๐-๑๗๑.

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ (The Creative Economy). (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒). หน้า ๑๙๒-๑๙๓.

^{๒๖} อัจฉรา ภาณุรัตน์. รวมภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด ๒๕๔๙) หน้า ๗๓.

^{๒๗} ประภากร แก้ววรวรรณา และคนอื่นๆ. การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวมปี. รายงานการ วิจัย. อุตรธานี: ศูนย์วิทยบริการ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, (๒๕๔๙), หน้า ๖.

^{๒๘} พระประจักษ์ จุกกรมโม. พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙. หน้า ๗๗.

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสั่งสม เรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แต่จะเป็นสหวิทยาการที่ผสมกลมกลืนและเชื่อมโยงระหว่าง เศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การศึกษา การปกครอง และวัฒนธรรม

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหา แต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มุ่งหมายจะใช้วัฒนธรรมของตนเองได้ กระแสและต่อสู้ให้พ้นการครอบงำ เป็นอิสระและสร้างสรรค์ หากทำสำเร็จแล้วจะมีโครงข่ายโยงใยภูมิปัญญา ระหว่างกันของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีอำนาจและพลังผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลงสู่สันติสุข

๔. ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม ความรู้ มีการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานาน มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่แยกจากกัน และที่สำคัญคือภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขั้นตอน ๓ ประการ คือ ปรัชญา ปฏิบัติและ ปฏิเวธ

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์ต่อกันมา ทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สั่งสม สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง นำมาแก้ปัญหาได้สำเร็จกลายเป็น สติปัญญา และเป็นองค์ความทั้งหมดของชาวบ้าน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์^{๒๙} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นความรู้ที่เป็นองค์รวม ซึ่งรวบรวมความรู้ต่างๆ ให้มาสัมพันธ์กันจนเกิดมิติ รอบด้าน สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความใฝ่ฝัน ความสัมพันธ์ระหว่างคน ในครอบครัว คนในชุมชนท้องถิ่นและจารีตประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมนั้น เป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพ หรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและปัจเจกชน ซึ่งความสำคัญดังกล่าวได้รับความสนใจจากองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่น หรือองค์กรชาวบ้าน เพื่อให้คนไทยได้หันมาทำความเข้าใจภูมิหลังและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น หากจะทวนกระแสความเจริญหันกลับไปหลงใหลได้ปลื้มกับชีวิตในอดีตก็หาไม่ แต่เป็นปฏิกิริยาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้คนไทย สังคมไทย ดำรงอยู่และก้าวหน้าต่อไปอย่างมีดุลยภาพให้ทันโลก ขณะเดียวกันก็เป็นตัวของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของเราเอง ในการพัฒนาคนหรือให้การศึกษา กับคนเพื่อก้าวไปในอนาคต ไม่เพียงแต่เราจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักตนเอง เข้าใจภูมิปัญญาของเราเอง มีฐานรากพื้นเพทางวัฒนธรรม อันได้สั่งสม สืบสานกันมาช้านาน และบัดนี้ก็ยัง อกเงยไม่รู้จัก เพื่อให้อาจปรับเปลี่ยนและพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีบนแนวทางผสมผสาน “ของดี” ที่เรามี อยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราเลือกแล้วว่าเหมาะแก่เรา

กฤษณา วงษาสันต์^{๓๐} กล่าวว่า ภูมิปัญญา (wisdom) เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะ แห่งการดำรงชีวิตจากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริง และผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์

^{๒๙} สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษา และการศึกษาผู้ใหญ่. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑). หน้า ๕๑.

^{๓๐} กฤษณา วงษาสันต์. วิถีไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๕). หน้า ๕.

หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว ภูมิปัญญาเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้องได้ เป็นความสำนึก ความคิดความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตและคุณค่าแห่งวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ หรือระบบของความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมจากประสบการณ์ที่มีคุณค่าของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวให้เหมาะแก่การเปลี่ยนแปลงของบริบทของสังคม เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ และมีคุณค่ายิ่งต่อการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดของบุคคลในท้องถิ่น และความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ

๒.๒.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากอดีตถึงปัจจุบันชาวบ้านบ่ได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกชื่อแตกต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์การเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้ แต่เรียกชื่อว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทั้งนี้ความสนใจแรกเริ่มนี้ จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนชิ้นงานวิจัยต่างๆ รวมไปถึงการนำมาใช้ในการปรับหลักสูตรในทางวิชาการตลอดจนการศึกษาในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์การชุมชนอย่างชัดเจนเป็นจำนวนมากนอกจากนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติ และดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่า และความดีงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่

เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๓๑}

สุวินัย เกิดทับทิม^{๓๒} กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยได้นำพืชพรรณจากการเกษตรมาประกอบอาหารหลากหลายรูปแบบทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน มีการคิดค้นสูตรอาหารที่บำรุงสุขภาพร่างกายมาตั้งแต่อดีต โดยการนำพืชหลายชนิดที่มีประโยชน์มาผสมผสานกันเกิดเป็นอาหารที่มีรสชาติดีเป็นที่ยอมรับและมีการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้มาให้ลูกหลานได้ทำต่อเนื่องกันมา มีอาหารไทยหลายชนิดที่เกิดจากการหมักดองพืชผักผลไม้ทางการเกษตร เพื่อให้สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน มีประโยชน์ต่อร่างกาย และมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มีการถ่ายทอดวิธีการจากบรรพบุรุษไปพร้อมกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น รวมทั้งอาจมีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารไปในที่ต่าง ๆ จากการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้เกิดพัฒนาการของความรู้ที่มีหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น แต่หากความรู้เหล่านี้ถูกเก็บไว้ในตัวบุคคล (tacit knowledge) เป็นส่วนใหญ่ขาดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ จนกระทั่งปัจจุบันกระแสของเศรษฐกิจพึ่งตนเองทำให้หลายฝ่ายหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าที่อยู่บนฐานความสามารถของแต่ละชุมชน และสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยเฉพาะการผลิตอาหารเสริมสุขภาพจากความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้านและการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำรายได้เข้าสู่คนในท้องถิ่นซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้สั่งสมมานับร้อยปี และพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทยทางด้านอาหารและการแพทย์จึงเป็นสิ่งที่มีความค่าควรอนุรักษ์และส่งเสริมไม่ให้สูญสิ้นไปตามกาลเวลา

ประสาธ เนืองเฉลิม^{๓๓} ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้มีการสั่งสมและปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา ซึ่งมีลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในสังคมไทย ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการกลั่นกรองทางสังคม เรียนรู้ได้จากประสบพบเจอเหตุการณ์นั้นด้วยตนเอง การฟังจากคำบอกเล่า และการอ่านจากการบันทึกความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนในท้องถิ่นสามารถสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์จริง และดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^{๓๑} กรมส่งเสริมการเกษตร, ภูมิปัญญาชาวบ้านและท้องถิ่นเรียนรู้ - ท้องถิ่นโรงเรียนโพธิ์ราษฎร์บำรุง. สืบค้นวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐ จาก <http://school.obec.go.th/prbr/wisdom/mean.htm>. ๒๕๕๓.

^{๓๒} สุวินัย เกิดทับทิม การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกแป้งข้าวหมากในเขตภาคกลางของประเทศไทย. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: อาจารย์ประจักษ์สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๘) หน้า ๒๕๒-๒๕๓.

^{๓๓} ประสาธ เนืองเฉลิม. “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการวิชาการ, ๑๑(๑), ๖๕-๖๘. ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๕๕๔). สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐. จาก http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/๑๘๓๕-๐๐

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพลวัตมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ เมื่อสภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อม และวิถีแห่งการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปการสร้างสรรคและปรับปรุงภูมิปัญญาเพื่อปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น จึงเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง

กฤตณภัต บุญยัชฌีร^{๓๔} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. เป็นความรู้แบบองค์รวมที่เกิดจากการเชื่อมโยงความรู้หรือกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

๒. เป็นวิถีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือ มีการเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัยและมีการพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ในตัวเอง

กนกพร ฉิมพลี^{๓๕} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปรับตัว การเรียนรู้และเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีการปรับตัว จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge ที่สำคัญคือกระบวนการจัดการที่มีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติซึ่งความรู้ในปัจจุบันมักจะทำให้ความสำคัญที่เน้นความรู้ในมิติเดียว

จำนง แรกพินิจ^{๓๖} กล่าวว่า มนุษย์จัดระบบการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมด้วยสติปัญญาอันล้ำเลิศของมนุษย์ สังคมในยุคต่าง ๆ ได้สร้างขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวประเพณีปฏิบัติ วิถีชีวิต และทักษะของการหาเลี้ยงชีพตลอดจนความเชื่อถือทางศาสนา เพื่อสั่งสอนเยาวชนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของแต่ละสังคม กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมสมัยก่อนจึงแทรกซึมอยู่กับวิถีชีวิตประจำวัน และสอดแทรกในพิธีการต่าง ๆ เช่น พิธีการโกนจุก พิธีการสมรส พิธีการบรรพชา พิธีสงกรานต์ พิธีกรรมทางศาสนาและพิธีงานศพ เป็นแนวประเพณีปฏิบัติที่ผู้ใหญ่ตั้งใจสั่งสอนผู้น้อยและเป็นพลังจิตที่หลอมรวมผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เทิดชาย ช่วยบำรุง^{๓๗} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

^{๓๔} กฤตณภัต บุญยัชฌีร. การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. รายงานการวิจัย. (ภูเก็ต: วิทยาลัยนครศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๔๘) หน้า ๓๓.

^{๓๕} กนกพร ฉิมพลี รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย.(นครราชสีมา: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม), คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๕). หน้า ๒๗-๓๑.

^{๓๖} จำนง แรกพินิจ. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย. ค้นเมื่อ พฤษภาคม ๑๒, ๒๕๕๒, จาก <http://elearning.aru.ac.th/๒๕๐๐๑๐๒/soc๐๒/topic๒/print๕.htm>

^{๓๗} เทิดชาย ช่วยบำรุง. ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔) หน้า ๑๒๔.

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตของการทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้านหรือในส่วนตัวของชาวบ้านเอง

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม ประเพณี หรือภูมิปัญญาของชุมชน ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนแล้วจะทำให้คนในชุมชนนั้น ๆ ทราบถึงความต้องการของตนเอง จะเป็นการทำให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจตนเองและเป็นการปลูกสำนึกในการรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๗. นโยบายการศึกษา หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรในการพัฒนาหลักสูตร โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการเรียนการสอนและพัฒนาเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ครอบคลุมความรู้เป็นวิทยาการสมัยใหม่

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้อะหว่างภาคทฤษฎี ด้วยการนำเอาวัฒนธรรม และเทคโนโลยีเข้ามาใช้เป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่

๙. ในสภาวะปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีแห่งข่าวสาร ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาจะต้องมีความสามารถที่จะกล้าเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับการบริการทางการศึกษาอย่างสมบูรณ์สามารถทำงานกับเทคโนโลยีได้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอดีตที่ผ่านมามุ่งให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจที่เน้นด้านปริมาณของผลผลิตเพียงอย่างเดียว จนลืมไปว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จคือ ภูมิปัญญาของคนในสังคมหรือท้องถิ่นนั่นเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญสำหรับการศึกษารากเหง้าความเป็นมาของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนมีคุณค่าในแง่ของสถาบันหรือแหล่งสารสนเทศที่จัดเก็บสารสนเทศเหล่านี้ไว้ และควรมีการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ วิจัยและจำแนกออกเป็นหมวดหมู่เพื่อสร้างเป็น “องค์ความรู้” ให้ผู้คนยุคปัจจุบันได้ศึกษาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเพื่อถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและจะได้ร่วมกันอนุรักษ์สืบสาน นำไปใช้ และถ่ายทอดต่อไปชั่วกาลนาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นฐาน^{๓๘} ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นฐาน ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาต่อก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นฐานจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไรจะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

^{๓๘} Keyes, *Steam Tables-Metri Units*. (New York : John Wiley & Son. Lamb, J. 1976. Influence of water on the thermal properties of 1989). P. 113.

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่ง จัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือ ฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบ พื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีววิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่ วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาระบบคิด ศึกษาประเภทของระบบคิด ศึกษาประเภทของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาประเภทคิด กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญ กับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนใน ชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของ มนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือ การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิด พื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของ อากาศซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลาง แทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของ อากาศโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะ นำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าว

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจาก การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนในสังคม มองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขา อาศัยอยู่อย่างบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิ ปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัวและในการ แก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต^{๓๙}

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาโลกทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของ มนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและ ระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจาก คนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ ของผู้รู้ในชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบัน

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

ต่างๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความนาน มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น^{๔๐}

พัฒนา สุขประเสริฐ^{๔๑} ปัจจัยเริ่มต้นที่จำเป็นจะต้องมี (Input for LW) คือ วัตถุประสงค์หรือต้นทุนที่จำเป็น เพื่อให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือปัจจัยสนับสนุนที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ (๑) ผู้รู้/นักคิด (Knower/Thinking Man) คือ ผู้ที่ได้มีการใช้เหตุผลในการใช้ความคิดอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบจนสามารถที่จะได้เข้าถึงความจริงและใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ที่ได้เข้าถึงนั้นได้อย่างชาญฉลาด โดยที่ผู้รู้หรือนักคิดที่ประสบความสำเร็จได้เข้าถึงความจริง และใช้ประโยชน์จากความจริงหรือองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชาญฉลาด ซึ่งจะประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) แรงจูงใจ แรงจูงใจ (Motivation) คือ สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้จิตสำนึกของบุคคล และเป็นสิ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดการแสดงพฤติกรรมออกมา นักคิดที่ประสบความสำเร็จจึงเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การได้กำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน ๒) ความรู้ในเรื่องการสร้างสรรค์ (Knowledge in Creative) คือ ความรู้ที่จะช่วยให้ได้เข้าถึงความจริงในเรื่องที่สนใจอย่างชาญฉลาดและก็เป็นความรู้ที่สามารถจะก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดและใช้ประโยชน์ได้อย่างแพร่หลาย ๓) ความรู้ในเรื่องการนำไปใช้ประโยชน์ (Knowledge in Using for the Benefit) คือ ความรู้ที่บ่งบอกได้ถึงการใช้ไหวพริบและความชาญฉลาดในการนำความรู้ ภูมิปัญญาและ/หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้บุคคลเป้าหมายและชุมชนได้

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุประสงค์และการกระทำทั้งหลาย และอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหารวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง ซึ่งภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญา และรู้ว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาจากความรู้ที่หลากหลาย โดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียว และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง

๒.๒.๓ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าถ้าหลังคนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกกล่าวกันเป็นการ

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑.

^{๔๑} พัฒนา สุขประเสริฐ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร. (กรุงเทพมหานคร; ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ๒๕๕๘), หน้า ๓๒-๓๖.

ภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป ซึ่งได้มีผู้จำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังต่อไปนี้

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๔๒} อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญามี ๒ ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่างๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้นๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อนุกรรม เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น สำหรับประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่งๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ความคิด ความคิด ทศนคติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น จึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ถ่ายทอดกันมา โดยสามารถประมวลได้เป็น ๙ ประเภท ดังนี้

๑. ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสาร การถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

๒. ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอน ความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิตและก่อสันติสุขขึ้นแก่สังคม

๓. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรียภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้างรูปแบบ และรูปทรงต่างๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

๔. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียนการสอน การให้การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การจัดบรรยากาศและแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

๕. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแล รักษา สุขภาพ อนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและขจัดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

๖. ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่ออนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมศึกษาและส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

^{๔๒} พัชรินทร์ สิริสุนทร. กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร. พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑). หน้า ๑๘

๗. ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกาย การสังสรรค์ คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่างๆ ในการดำรงชีวิต

๘. ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรรจัดระบบการดูแลระเบียบและองค์การที่สำคัญตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็นธรรม เป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกัน มีแนวคิดและวิธีการรักษา ป้องกันอันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

๙. ด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคมแม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญา

ดังกล่าวข้างต้น จะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่

๑. เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคม และธรรมชาติ

๒. ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้ง ระบบ

๔. มีความหลากหลาย (Diversity)

๕. มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา

๖. มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม^{๕๓}

ประการ แก้ววรรณ^{๕๔} และได้สังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัย ออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูดินที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินถูกทำลาย จนดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจึงร่วมกันหาวิธีการนำจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเลี้ยงเพื่อปรับปรุงคุณภาพดินและใช้ประโยชน์ในการเกษตรอื่นๆ อีกตัวอย่าง คือภูมิปัญญา สถาปัตยกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ บ้านของชาวใต้จะมีดินเสา ทั้งนี้เพราะดินเสาทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายได้ง่ายและทำให้มด ปลวก และงู ขึ้นสู่บ้านได้ยากขึ้น เป็นต้น

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐.

^{๕๔} ประภากร แก้ววรรณ. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้น สิ่งสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาปลาร้าใน รูปแบบดั้งเดิม เป็นปลาร้าก้อน หรือปลาร้าคนอร์ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผ้าฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้าและให้สีได้เพียง ๖ เฉดสี เมื่อเกิดการทดลอง พัฒนาทำให้สามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมสี ได้มากกว่า ๑๐๐ เฉดสี เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสาน ความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรู้องกวมไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เอื้อ ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมั่นคง

อีลิค (Eric)^{๔๔} ได้รวบรวมข้อมูลการจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ ดังนี้

๑. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้าน การเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสภา การณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การ แก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

๒. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของ สังคมมีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด วัตรธรรมพึงแสดงออกคือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ผีพ่อแม่ และพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

๓. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปร รูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การ รวมกลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

๔. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและการรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพร อันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๕. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำ แนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๖. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในด้านการส่งเสริมและบริหารกองทุนและ สวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ความเป็นอยู่ของ สมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถใน

^{๔๔}Eric. Unconventional Wisdom about Local Competition, Dissertation Abstracts Internationl. (February, 2002). P. 24-28.

การจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความเชื่อมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๗. ด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า ^{๔๖}

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

๑๐. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

๑๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คิดค้น สังสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความรู้ของงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่ สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๔๗} ได้สรุปภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมาสภาพของภูมิปัญญากลุ่มนี้ ได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปฏิบัติและยึดถือสืบต่อกันมา เพื่อการดำเนินชีวิตสงบสุขในแต่ละท้องถิ่น เช่น

๑. ความเชื่อแบบพุทธ ได้แก่ พิธีสวดมนต์ไหว้พระ พิธีฟังเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา พิธีเข้าวัดจำศีล การอบรมจริยธรรมและศีลธรรม

๒. ความเชื่อแบบพราหมณ์ ได้แก่ พิธีสู่ขวัญต่าง ๆ

๓. ความเชื่อแบบผี ได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา พิธีเลี้ยงตอณปูตา พิธีบูชาแม่ศรีศักดิ์หลักเมือง และการบวงสรวงต่าง ๆ

๔. ความเชื่อแบบบุคคล ได้แก่ การเคารพบรรพบุรุษ ผู้อาวุโส พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๙.

^{๔๗} พัชรินทร์ สิริสุนทร. กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร. (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑). หน้า ๒๖-๓๙.

กลุ่มที่ ๒ เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ ได้แก่

๑. ศิลปะการเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำกลอน ประยุกต์ (หมอลำซิ่ง) หมอลำหมู่ และการรำซิ่งต่าง ๆ

๒. ศิลปะดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ การเป่าแคน การตีตีพิน วงกลอนยาว

๓. งานแกะสลัก งานหล่อ ได้แก่ แกะสลักบานประตู หน้าต่าง โปสธ และแกะสลักต้นเทียน การหล่อใบระกา ช่อฟ้า คันทวย บัวหัวเสาของศาลา และโปสธ

๔. ศิลปะดนตรีไทย ได้แก่ ชลุ่ม ซอ พิณ ระนาด ซ้อง กลอง ฉิ่ง ฉาบ

๕. ประเพณีในสิบสองเดือน “ฮีดสิบสอง” ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพระเวส บุญสงน้ำ บุญบั้งไฟ บุญเบิกฟ้า บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา บุญกฐิน บุญผ้าป่า และบุญกองบัว

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย สภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มนี้ จากการสำรวจพบว่าเป็นส่วนหนึ่งของสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มที่ ๒ คือ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน แต่เนื่องจากบุคคลในท้องถิ่นได้นำมาใช้ประกอบอาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การทอผ้าไหม ได้แก่ ผ้าทอไหมพื้น ไหมมัดหมี่

๒. การทอผ้าด้วยกี่กระตุก ได้แก่ ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าลายน้ำไหล ทอผ้าฝ้ายผ้าขาวม้า

๓. ทอผ้าซิดด้วยกี่พื้นเมือง ได้แก่ ทอผ้าซิดตัดเสื่อ ทอผ้าซิดทำหมอน ทอผ้าห่มลายซิด

๔. ทำหมอนซิด ได้แก่ หมอนซิดลายสามเหลี่ยม ทำเบาะนั่ง

๕. การจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ สานตระกร้า สานหวด สานมวย สานกระติบข้าว สานขันโตก สานกระดัง สานกระบุง สานข้อง สานไซ สานส้ม

๖. การทำไม้กวาด ได้แก่ ไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว

๗. การทอเสื่อ ได้แก่ ทอเสื่อกก ทอเสื่อไหล ทอเสื่อฝือ ทอเสื่อเตย

๘. การสาน ได้แก่ หมวกกก หมวกใบตาล หมวกผักตบชวา กระเป๋า

๙. เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ อัฐมอญ โอง ไห กระถาง หม้อดิน เต

๑๐. การเกษตร ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน การทำไร่ ทำนา ทำสวน การเลี้ยงสัตว์

กลุ่มที่ ๔ เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มนี้ จากการสำรวจเท่าที่พบมีดังนี้

๑. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ มีทั้งการเลี้ยงและการผลิตลูกปลาเพื่อการจำหน่าย พื้นที่ที่มีการเลี้ยงมากตามลำดับ คือ อำเภอเมือง อำเภอท่าบ่อ อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอโซ่พิสัย อำเภอศรีเชียงใหม่ และอำเภอบึงกาฬ

๒. การทำกล้วยตากอบน้ำผึ้ง ของอำเภอสังขม

๓. การทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา ของอำเภอโพธิ์ชัย

รุ่ง แก้วแดง^{๔๔} ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๑๑ สาขา ดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาการเกษตรด้าน การตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิต และการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภค อย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัย

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

๗. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

๘. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๙. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่าการประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

๑๐. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๑๑. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ^{๔๕}

^{๔๔} รุ่ง แก้วแดง อ่างใน กนกรพร ฉิมพลี. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย. (นครราชสีมา: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ๒๕๕๕). หน้า ๒๑.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๕๐} ได้กำหนดภูมิปัญญาไทย ด้านต่างๆ ไว้ ๙ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ทักษะและเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองใน ภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การ แก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปร รูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การ รวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. ด้านการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำการทำ แนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

๕. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถด้านการสะสมและบริหารกองทุน และสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์รวมถึงความสามารถ ในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชนและการจัดระบบสวัสดิการบริการ ชุมชน

๖. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

๗. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้าน ภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณการฟื้นฟูการ เรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

๘. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒-๒๓.

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒). หน้า ๘-๙.

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ให้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจน ผลิตเป็นสินค้าและบริการ ส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ประกอบ ใจมั่น^{๕๑} ได้ศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่งได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลของท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นในจำนวน ๑๐ สาขา ในเขตพื้นที่ให้บริการ แต่ละสาขาดังนี้

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองใน สภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับ การเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรม และหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จัก ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการ บริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวบรวมกลุ่มของกลุ่ม โรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริหารกองทุน ธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของ สมาชิกในชุมชน

๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๗. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๘. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอน ทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญ ประเพณีข้าว เป็นต้น

^{๕๑} ประกอบ ใจมั่น. การพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับมหาวิทยาลัย ราชภัฏ. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต: สาขาอุดมศึกษา,บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗). หน้า ๙๕-๙๘.

๙. โภชนาการ หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการเน่าเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการโภชนาการอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นขบวนการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ให้สามารถบริโภคได้โดยตรง

๑๐. องค์กรชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษาตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในท้องถิ่น ด้านบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุน ธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนจากการจัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดสะสมกันมาเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตและมีความแตกต่างกันไปทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและหลักการปฏิบัติ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยึดหลักเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติซึ่งทรงจิต พูลลาภ^{๕๒} ได้ศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

๑. สาขาเกษตร อาหาร โภชนาการ
๒. สาขาหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน และผ้าไทย
๓. สาขาแพทย์แผนไทย และสมุนไพร
๔. สาขาเศรษฐกิจชุมชน - กองทุนชุมชน องค์กรชุมชน และสวัสดิการชุมชน
๕. สาขาศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
๖. สาขาการจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สำหรับบางสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เห็นว่ามีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าวิจัย ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรมวิชาการ^{๕๓} กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. คติความเชื่อ อันเป็นลักษณะนามธรรม ได้แก่ ความคิดความเชื่อในรูปของศาสนา การดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น ที่ทุกคนในสังคมนั้นยอมรับและถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา
 ๒. วัตถุและประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ การเล่าเรียน เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา การไถนา เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ คือ
 ๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และคุณค่าปัจเจกชน ซึ่งจะปรากฏในรูปของศาสนา พิธีกรรม นิทาน เพลง สุภาษิต การสั่งสอน เป็นต้น
 ๒. ลักษณะที่เป็นวัตถุ ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง อาชีพต่าง ๆ เป็นต้น
- อังกูล สมคะเนย์^{๕๔} ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

^{๕๒} ทรงจิต พูลลาภ. ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔). หน้า ๒๕.

^{๕๓} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ., ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว จำกัด, ๒๕๕๓). หน้า ๕.

^{๕๔} อังกูล สมคะเนย์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บุษบาศิริการพิมพ์ ๒๕๕๕), หน้า ๓๗.

กลุ่มที่ ๑ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสังสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ ๒ เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ ๓ เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะกับสมัย

กลุ่มที่ ๔ เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

๑. มีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์

๒. มีบูรณาการสูง

๓. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

๔. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุประสงค์สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น

ภูมิปัญญา (Wisdom) นับเป็นความคิดทางสังคม (Social Thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสังคมขนาดใหญ่พอควร และดำรงอยู่ได้ยาวนานขนาดหนึ่งย่อมจะต้องมีด้วยกันทุกสังคมสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านั้นนอกจากจะแสดงความเป็นไทยเป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้ระดับความเจริญของสังคมไทยที่เป็นมาในประวัติศาสตร์อีกด้วย โดยเฉพาะนับถึงช่วงที่วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มไหลบ่าเข้าสู่ประเทศไทยอย่างหนักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ ภูมิปัญญามักจะหมายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมส่วนยอดสุดปลายสูงสุดของสถาบันสังคม (Social Institution) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม หากเราให้ความหมายของสถาบันสังคมว่าหมายถึง แบบในการคิดกระทำเรื่องสำคัญ เช่นว่า นั่นคือ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง นันทนาการและศิลปะ ภาษาและการสื่อสาร การคมนาคมขนส่งอนามัยและสาธารณสุข และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เอ่ยชื่อเฉพาะที่สำคัญ ขยายความต่อไปได้ว่า สถาบันสังคมด้านครอบครัว สถาบันสังคมด้านศาสนา หรือสถาบันสังคมด้านการศึกษา คือ แบบแผนหรือระเบียบแบบแผนแบบฉบับ กฎเกณฑ์สำหรับมนุษย์กลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่ง (เช่น คนไทย คนจีน คนญี่ปุ่น) จะเป็นแนวทางในการคิดถึงเรื่องนั้นๆ ปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนั้นเมื่อรวมสถาบันสังคมทั้งหมดในแต่ละสังคมเข้าด้วยกัน ผลรวมนั้นก็เรียกว่าวัฒนธรรม (Culture) ของสังคมนั้นเอง^{๕๕}

สถาบันสังคมนั้น เนื่องจากเป็นระเบียบแบบแผนดังกล่าวจึงไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้โดยตัวของมันเอง จะต้องดำรงอยู่ควบคู่กับกลุ่มคน ซึ่งทางวิชาการเรียกว่าองค์การทางสังคม (Social Organization) แท้จริงแล้ว องค์การทางสังคมนี้อาจดำรงตนเป็นเอกเทศไม่ได้ จำต้องมีสถาบันสังคมเป็นองค์ประกอบที่เหนียวแน่น สถาบันสังคมและองค์การสังคมเมื่อผนึกเข้าด้วยกันเป็นหน่วยรวมอันเดียวกันแล้ว มีชื่อเรียกว่า

^{๕๕} พชรินทร์ สิริสุนทร. กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร. (พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑). หน้า ๕๐.

โครงสร้างทางสังคม ซึ่งสามารถแยกเป็นส่วนต่างๆ ตามหน้าที่เฉพาะได้สืบอย่างตามชื่อสถาบันสังคมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ส่วนที่มีหน้าที่เฉพาะเหล่านี้เรียกชื่อเสียใหม่ว่าโครงสร้างทางสังคม^{๕๖}

ดังนั้น แต่ละหน่วยสังคมจึงประกอบด้วยทั้งสถาบันสังคม และองค์การสังคมหรือพฤติกรรมหนึ่งๆ แต่หน่วยสังคมประกอบด้วยคน (หลายคน) และระเบียบแบบแผนสำหรับเป็นแนวปฏิบัติของคนเหล่านั้น หากจะทำให้ชัดเจนขึ้น แต่ละหน่วยสังคม ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๕๗} คือ

๑. ตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ตัวอย่างหน่วยครอบครัว เช่น พ่อ แม่ ลูก ญาติ ปู่ ย่า ตา ยาย

๒. หน้าที่ (Function) เช่น ครอบครัวมีหน้าที่เพิ่มสมาชิก เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวอบรมสั่งสอน และให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว

๓. แบบแผนพฤติกรรม (Pattern of Behavior) ประกอบด้วย ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ตัวอย่างครอบครัวต่อไป คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของหน่วยครอบครัวว่า พ่อแม่ต้องรักและทะนุถนอมลูก ไม่ฆ่าลูก หรือเกลียดลูก ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว เช่น ครอบครัวเกิดจากชายหญิงที่รักใคร่กัน ปลงใจแต่งงานกันตามประเพณีของสังคมแล้ว ดำรงตนเป็นสามีภรรยา กัน พอใจแต่ในสามีภรรยาของตน เป็นต้น ค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัวสมัยใหม่ชายหญิงนิยมเลือกคู่ครองเอง เลือกคนที่เสมอกับตนในฐานะเศรษฐกิจ สังคม หรือระดับสติปัญญา เป็นต้น อุดมการณ์เกี่ยวกับครอบครัว เช่น ครอบครัวที่ดีจะต้องเป็นครอบครัวที่รักใคร่สมัคสมานกัน สามีภรรยามีฐานะเสมอกัน ชีวิตแต่ละครอบครัวเป็นอิสระจากครอบครัวอื่น เป็นต้น บรรทัดฐานเกี่ยวกับครอบครัวสมัยใหม่ เช่น สามีต้องรับฟังความคิดเห็นของภรรยา ภรรยาต้องเอาใจใส่ดูแลบ้านเรือนเป็นพิเศษมากกว่าสามีซึ่งมีหน้าที่หลักต้องหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว พ่อแม่ต้องหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว พ่อแม่ต้องให้อิสระหรือรับฟังความต้องการของลูกพอสมควร เป็นต้น

๔. องค์วัตถุ (Material Component) ตัวอย่างหน่วยครอบครัวต่อองค์วัตถุก็คือ บ้าน เครื่องมือ เครื่องใช้ในบ้าน เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว หม้อ ไห ถ้วย ชาม เต้าไฟ โต๊ะ เก้าอี้ กระจกเงา ฯลฯ จะเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและได้มีการพัฒนาสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งไม่ว่าจะต่อสถาบันทางสังคมซึ่งประกอบไปด้วย ตำแหน่งทางสังคม หน้าที่ ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ บรรทัดฐานทางสังคม และองค์วัตถุทางสังคม เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว หม้อ ไห ถ้วย ชาม เต้าไฟ โต๊ะ เก้าอี้กระจกเงา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของผู้คนในท้องถิ่น

สรุปความว่า ภูมิปัญญา สามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภท และยังเป็นเครื่องชี้ระดับความเจริญของสังคมไทยที่เป็นมาในประวัติศาสตร์อีกด้วย โดยเฉพาะนับถึงช่วงที่วัฒนธรรมตะวันตก

^{๕๖} ประสาท เนืองเฉลิม. “วิทยาศาสตร์ศึกษากับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” วารสารศูนย์บริการวิชาการ, ๑๑ (๑), ๖๕-๖๘. ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๕๕๔). สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐. จาก http://www.truelookpanya.com/new/cms_detail/knowledge/๑๘๓๕-๐๐

^{๕๗} เลิศชาย ศิริชัย (มก.). ภูมิปัญญาท้องถิ่น : จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการค้น. ความเข้มแข็งของชุมชน. (นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย. วลัยลักษณ์, ๒๕๕๗). หน้า ๑๐๐.

เริ่มไหลบ่าเข้าสู่ประเทศไทยอย่างหนักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ ภูมิปัญญามักจะหมายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมส่วนยอดส่วนปลายสูงสุดของสถาบันสังคม

๒.๒.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมา เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคม (Social Thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี ทัศนกรรม และสิ่งอื่นๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ ความรู้และระบบ ความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการสร้างสรรคและปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีสิ่งต่าง ๆ ความตั้งใจความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน^{๕๘} สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้มีนักวิชาการเสนอวิธีการการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นน่าสนใจ ตัวอย่างเช่น

จารุวรรณ ธรรมวัตร^{๕๙} ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก โดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อนและดึงดูดใจ เช่น การเล่านิทาน การละเล่น การทายปริศนา เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา และมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญ และ ๒) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า การสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

ดวงฤทัย อรรถแสง^{๖๐} อธิบายว่า การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและวิธีการถ่ายทอด ๒ รูปแบบ คือ ๑) ใช้วิธีสาธิตคือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้น ตอนให้ผู้เขียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม และ ๒) ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงาน

^{๕๘} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. รายงานการสัมมนาทางวิชาการศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยหัวใจการปฏิรูปการเรียนรู้สู่ชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓). หน้า ๙๐.

^{๕๙} จารุวรรณ ธรรมวัตร. วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. (กาฬสินธุ์ : สำนักพิมพ์ จินตทัศน์การพิมพ์, ๒๕๕๘), ๑๒-๑๓.

^{๖๐} ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. (ขอนแก่น: วิทยาลัยปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๓๙.

ที่เกิดขึ้นจริง สามารถนำมาเอาไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหน และจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น ๒ แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

สรุปความว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สืบทอดกันต่อๆ มา โดยการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมา เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

๒.๓.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมนุษย์รวมทั้งการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ เมื่อประมาณสองร้อยปีที่ผ่านมา ผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด และแนวทางในการจัดการเป็นอย่างมาก พบว่า จากอดีตที่องค์การใช้แรงงานคน เพื่อการผลิตสินค้า ด้วยมือและผลิตในปริมาณน้อย มาเป็นการใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยเข้ามาผลิตแทนจนได้ผลผลิตในปริมาณมาก นอกจากนี้ยังมีการใช้คนจำนวนที่น้อยลงแต่เพิ่มจำนวนเครื่องจักร รวมทั้งมีการขยายขนาดองค์การขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจนก่อให้เกิดปัญหาตามมา คือ การบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ^{๖๑} เนื่องจากคนงานไม่สามารถประสานงานกันได้อย่างราบรื่น นอกจากนี้ ยังพบว่าคนงานแต่ละคนจะมีความถนัดและความชำนาญในลักษณะของงานที่แตกต่างกัน การเรียนรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับงานเป็นไปอย่างไม่มีระบบ ส่วนหัวหน้างานขาดความชัดเจนในด้านแผนงาน รวมทั้งอำนาจหน้าที่ที่ทำให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างล่าช้า และขาดประสิทธิภาพในการควบคุม เป็นต้น ซึ่งแนวคิดทางด้านการจัดการที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันอุปมาเหมือนกับเป็น Blue Ocean Strategy โดยมีแนวทางในการวิเคราะห์อยู่ ๔ ข้อได้แก่

๑. การยกเลิก (Eliminated) ของบางอย่างที่เราเคยคิดว่าลูกค้าต้องการ แต่จริงๆ แล้ว ในปัจจุบันลูกค้าอาจจะไม่มีความต้องการเลยก็ได้

๒. การลด (Reduced) การนำเสนอคุณค่าบางอย่างให้ต่ำกว่าอุตสาหกรรม ซึ่งเราอาจจะเคยคิดว่าคุณค่านั้นๆ ลูกค้ามีความต้องการมาก แต่จริงๆ อาจจะไม่มากอย่างที่เราคิด

๓. การเพิ่ม (Raised) ปัจจัยบางอย่างให้สูงกว่าระดับอุตสาหกรรม

๔. การสร้าง (Created) คุณค่าบางประการที่ไม่เคยมีการนำเสนอ ในอุตสาหกรรมมาก่อน

ส่วนผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการเองก็ขาดหลักการ และแนวทางที่มีความเหมาะสมเพื่อการจัดการ ในสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาของการทำงานร่วมกันของคนจำนวนมากได้ดีนัก ในการแก้ปัญหาของผู้บริหารถึงแม้จะได้มีการกำหนดโครงสร้างขององค์การไว้

^{๖๑} Chan Kim W, How Smart, Connected Products are Transforming Competition, (Harvard Business school, 2014) P.195.

แล้ว มีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ และกำหนดระเบียบวิธีการทำงานต่างๆ รวมทั้งมีความพยายามในการจัดระบบและระเบียบขององค์การเพื่อประสานความพยายามของคนงานให้ทำงานร่วมกันได้แล้วก็ตาม แต่ปัญหาในการจัดการยังคงมีอยู่ เช่น การแก้ปัญหาที่ยังขาดข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องและทันการ ขาดการให้ความสำคัญในด้านการปรับตัว ของคนงานจากระบบการผลิตที่ทำด้วยมือเป็นระบบที่ใช้เครื่องจักร ปัญหาของการขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน จนเกิดปัญหาด้านความไม่มั่นคงในงาน^{๖๒} เป็นต้น

แนวทางในการจัดการแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา คือ การจัดการการเปลี่ยนแปลงซึ่งหมายถึง ความสามารถในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อธุรกิจ รวมถึงความสามารถในการปรับตัวของธุรกิจให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ทั้งนี้เนื่องจากการแข่งขันในอนาคตสิ่งสำคัญที่จะบ่งชี้ความอยู่รอดของธุรกิจ นั่นคือ ความสามารถในการบริหารการเปลี่ยนแปลง ธุรกิจใดขาดความพร้อมหรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงจะอยู่ไม่ได้หรืออาจจะอยู่ได้แต่ไม่นาน เหตุผลสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงเพราะมนุษย์มีความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์องค์ความรู้ได้รวดเร็วขึ้น ในขณะที่เดียวกันการแข่งขันในด้านต่างๆ ก็มีสูงขึ้นไปด้วย^{๖๓} จึงทำให้ผลของการแข่งขันกลายมาเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับองค์การอยู่ตลอดเวลา สำหรับความหมายของ แนวความคิดและทฤษฎีทางการจัดการ มีดังนี้

สโตนเนอร์ (Stoner)^{๖๔} กล่าวว่า วิวัฒนาการตามแนวคิดหลักหรือแนวคิดที่สำคัญๆ ทางการจัดการที่เกิดขึ้นและผ่านมา ๓ ยุค ได้แก่ ยุคแนวความคิดทางการจัดการสมัยดั้งเดิมยุคแนวความคิดทางการจัดการแนวพฤติกรรมศาสตร์ และยุคแนวความคิดทางการจัดการเชิงปริมาณ วิวัฒนาการของแนวคิดทางการจัดการที่สำคัญจะนำเสนอถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ และแนวความคิดทางการจัดการซึ่งถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคนั้นๆ และผลกระทบ ซึ่งมีผลต่อการออกแบบโครงสร้างขององค์การอันเป็นผลทำให้เกิดเป็นสภาวะการณ์ขององค์การที่มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ขึ้นตามมา

กริฟฟิน (Griffin)^{๖๕} กล่าวว่า ทฤษฎีการจัดการ หมายถึง กรอบแนวความคิดความรู้และการกำหนดแนวทางในการจัดองค์การรวมเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ติน ปรีชญพฤทธิ^{๖๖} กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของทฤษฎีองค์การ คือ การมุ่งที่จะพรรณนา อธิบาย และพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์หรือพฤติกรรม โดยชี้ให้เห็นถึงส่วนประกอบหรือตัวแปรของการศึกษาในองค์การนั้นๆ

^{๖๒} Michael Eugene Porter, *The Innovation Dilemma How will you measure your life, Concept of the corporation The end of economic man, the origin of totalitarianism*, (University of Michigan, 2013), P.231.

^{๖๓} วรพจน์ บขุราคัมวดี, *องค์การและการจัดการ*, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๑.

^{๖๔} Stoner, *Management*, Englewood Cliffs, (New York : Prentice Hall, 1978), P.12.

^{๖๕} Griffin, *Administrative Theory*, (New York : Appleton – Century, 1999), p,36.

^{๖๖} ติน ปรีชญพฤทธิ, *ทฤษฎีองค์การ*, (พิมพ์ครั้งที่ ๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

ทฤษฎีทางการบริหารนั้นมาจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดทางการบริหารหรือการจัดการนั้น มาจากทฤษฎีเกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง ซึ่งคำว่าทฤษฎี หมายถึง กลุ่มความคิดหรือแนวคิดที่อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น^{๖๗}

ทฤษฎีองค์การเป็นแนวคิดหรือกรอบของการศึกษาขององค์การ ว่าในการพัฒนาให้องค์การเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั้นมีปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลายปัจจัย ได้แก่ โครงสร้างองค์การ ภาวะความเป็นผู้นำ ขวัญของพนักงาน การสื่อสาร การควบคุม การประเมินผลงานการตัดสินใจ พฤติกรรมกลุ่ม การวัดผลงาน การจูงใจ สถานภาพและบทบาท อำนาจ วัฒนธรรมบรรยากาศขององค์การ เป็นต้น^{๖๘}

ทฤษฎีองค์การ หมายถึง กรอบที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่ และการปฏิบัติงานในองค์การ ตลอดจนจนพฤติกรรมของกลุ่มและบุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์การ

แกทวูด และคนอื่นๆ (Gatewood, Others) ได้ให้แนวคิดในการจัดการที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการ ได้แก่ การวางแผน เป็นการคาดการณ์ถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการผลิตขององค์การจึงต้องมีการวางแผนทางการปฏิบัติไว้ล่วงหน้า เช่น การกำหนดผลผลิต ปริมาณ ต้นทุน เวลา คุณภาพ เป็นต้น

การจัดองค์การ เป็นการจัดโครงสร้างของงานและมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ผู้ปฏิบัติในแผนกต่างๆ เช่น แผนกจัดซื้อ แผนกตรวจสอบผลผลิต เป็นต้น การบังคับบัญชา เป็นการกำหนดหรือวางหลักเกณฑ์ในการบังคับบัญชา ได้แก่ นโยบาย กฎ ระเบียบ ให้ผู้ปฏิบัติได้ยึดถือเพื่อให้การผลิตเป็นไปด้วยความราบรื่น การประสานงานเป็นการกำหนดภาระหน้าที่แผนกต่างๆ ให้เชื่อมโยงกับงานของทุกคนให้ประสานและเข้ากันได้ และการควบคุม เป็นกิจกรรมในการกำกับกิจกรรมการผลิตหรือให้บริการที่ทำให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ นอกจากหลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว ฟาโยล์ได้ให้เสนอแนวทางและหลักเกณฑ์ของการบริหารงานที่สำคัญไว้ ๑๔ ข้อ^{๖๙} ดังนี้

๑. อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่แยกจากกันมิได้ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่นั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตนได้ออกคำสั่งไป และผู้ปฏิบัติที่รับผิดชอบในงานใดก็ตามจะต้องมีอำนาจและหน้าที่ในการปฏิบัติด้วยเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงลงได้

๒. หลักการที่มีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ผู้ปฏิบัติงานกิจกรรมใดๆ ควรได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลากรในองค์การ

๓. หลักของการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน คือ กิจกรรมของกลุ่มที่มีเป้าหมายเดียวกันควรจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกันตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

๔. หลักการธารังไว้ซึ่งสายงาน คือ สายการบังคับบัญชาจากระดับสูงมายังระดับล่างตามหลักการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว และช่วยให้เกิดระเบียบในการส่งต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

^{๖๗}เสนาะ ตีเขาวี, **การบริหารบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕.

^{๖๘}นรินทร์ แจ่มจำรัส, **การพัฒนาทางองค์การการจัดการองค์การองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาทุนมนุษย์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^{๖๙}Gatewood & Others, **Working and Motivation**, (New York :John Wiley and Sons,Inc,2012), 40-41,

๕. หลักการแบ่งงานกันทำ คือ การแบ่งงานกันทำตามความถนัดทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักของการใช้ประโยชน์จากแรงงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุดจนได้รับผลผลิตเพิ่มขึ้นเนื่องจากการลดเวลาของการเรียนรู้งานให้น้อยลงและเพิ่มทักษะของการทำงานให้สูงขึ้น

๖. หลักการเกี่ยวกับระเบียบวินัย ระเบียบวินัยในการทำงานนั้นเกิดจากการปฏิบัติตามข้อตกลงทั้งนี้โดยมุ่งเน้นที่จะก่อให้เกิดความเคารพ เชื่อฟัง และทำงานตามหน้าที่ด้วยความตั้งใจ

๗. หลักการถือประโยชน์ส่วนรวมเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งหลักการนี้ถือว่าส่วนรวมย่อมสำคัญกว่าส่วนบุคคลเพื่อที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มนั้น

๘. หลักการให้ประโยชน์ตอบแทน การจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนด้วยความยุติธรรมและให้เกิดความพึงพอใจแก่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างหรือบุคลากร

๙. หลักการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง ในการบริหารงานควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางและเมื่อความรับผิดชอบได้ถูกมอบหมายให้แก่ผู้บริหารแล้ว อำนาจหน้าที่จะต้องมอบหมายไปด้วย เพื่อให้สามารถควบคุมงานต่างๆ ขององค์การไว้ได้อย่างเหมาะสม

๑๐ หลักความมีระเบียบเรียบร้อย โดยถือว่าทุกคนในองค์การจะต้องมีระเบียบและรู้ตำแหน่งหน้าที่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ รวมทั้งการกำหนดขอบเขตของงานที่ชัดเจน

๑๑ หลักความเสมอภาค ผู้บริหารต้องยึดหลักความยุติธรรมเป็นหลักปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความจงรักภักดี และการอุทิศตนเพื่องาน

๑๒ หลักความมั่นคงในงาน ผู้บริหารและคนงานต่างต้องใช้เวลาระยะหนึ่งเพื่อการเรียนรู้งาน การให้คนงานออกจากงานกลางคืนย่อมเป็นการสิ้นเปลือง ดังนั้นผู้บริหารที่ดีควรใช้เวลาในการเรียนรู้งานเพื่อลดปัญหาด้านการปรับตัวของคนงาน

๑๓ หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยผู้บังคับบัญชาควรที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเองในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาขององค์การ จะทำให้ผู้ปฏิบัติรู้สึกถึงความมีส่วนร่วม ความเป็นเจ้าขององค์การ และรับผิดชอบต่อผลงาน เป็นต้น

๑๔ หลักความสามัคคี ซึ่งเน้นถึงการทำงานที่เป็นกลุ่ม และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้การทำงานเป็นคณะทำงาน และสมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติงานสู่เป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๐}

สรุปได้ว่า การจัดการที่เกิดขึ้นและผ่านมา แนวความคิดทางการจัดการสมัยดั้งเดิมยุคแนวความคิดทางการจัดการแนวพฤติกรรมศาสตร์ และยุคแนวความคิดทางการจัดการเชิงปริมาณ วิวัฒนาการของแนวความคิดทางการจัดการที่สำคัญจะนำเสนอถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ และแนวความคิดทางการจัดการซึ่งถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคนี้ๆ

๒.๓.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการ

วิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งที่สังคมโลกยอมรับเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่โลกตะวันตกค้นพบชุดความรู้วิทยาศาสตร์และขยายพรมแดนความรู้ดังกล่าวจนเป็นลักษณะความรู้ชุดเดียวในการอธิบายว่าอะไรถูก อะไร

^{๗๐} วรพจน์ บุษราคัมวดี, องค์การและการจัดการ, (ปฐมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑-๑๓.

ที่เป็นจริง และไม่เป็นจริง อะไรควร และไม่ควรวัดยุคใหม่ (Modernity) ซึ่งเป็นยุคของการอาศัยฐานความรู้วิทยาศาสตร์ในการผลักดันโลก ก้าวไปข้างหน้าโดยตลอดวิทยาศาสตร์ มีข้อดีในด้านความแม่นยำสูง แต่วิทยาศาสตร์เป็นความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ โดยธรรมชาติของวิทยาศาสตร์เองที่จำกัด อยู่กับการศึกษาสิ่งที่วัดได้ แม่นยำ หากแต่ในโลกของความเป็นจริง ประกอบด้วยส่วนที่วัดได้แม่นยำ คือวัตถุธรรมกับส่วนที่วัดไม่ได้ หรือไม่ได้แม่นยำ คือ นามธรรม คือ จิตใจ ฉะนั้นถ้าเอาวิทยาศาสตร์เป็นฐาน ก็จะจำกัดการรับรู้เฉพาะวัตถุ ขาดส่วนที่ลึกซึ้งคือจิตใจ ขาดการเชื่อมโยงทางนามธรรมไปสู่สิ่งที่ลึกซึ้งสูงส่ง จากเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้โลกยุคปัจจุบันมีปรากฏการณ์มากมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของการพัฒนาที่เกิดขึ้นถึงแม้ว่า จะสามารถพัฒนาโลกทางวัตถุให้เจริญก้าวหน้าอย่างมาก ทำให้มนุษย์มีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่บน ความเจริญดังกล่าวมนุษย์ได้ทำลายสิ่งต่างๆ ไปอย่างมากมายเช่นเดียว กัน อันเป็นผลให้โลกต้องเผชิญกับ ปัญหาสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายอย่างมหาศาล^{๗๑}

จากปัญหาดังกล่าว ที่เกิดขึ้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากและนำไปสู่การตรวจสอบความรู้ระบบ เดียวอย่างขนานใหญ่จนเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ยุคของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์” (Paradigms shift) แท้จริง แล้วก่อนเกิดชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์มีความรู้ชุดอื่นๆ อยู่อีกมากมาย พอชุดความรู้วิทยาศาสตร์ เข้ามาก็เบียดขับหรือบดบังความรู้เหล่านั้นไปหมด ดังนั้น เราต้องเริ่มต้นด้วยการปรับแนวคิดว่าชุดความรู้ที่ อาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงความรู้ระบบหนึ่งเท่านั้นยังมีความรู้ระบบอื่นๆ ที่สามารถใช้ อธิบายเรื่องเดียวกันได้ เช่น ระบบการแพทย์พื้นบ้าน ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบการศึกษา ระบบ การผลิต และระบบอื่นๆ อีกมากมาย เพราะฉะนั้นในยุคใหม่ซึ่งเป็นยุคของการตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต้อง ยอมรับความรู้ที่หลากหลายระบบความรู้หลากหลายดังกล่าวถึงแม้จะถูกเบียดขับหรือบดบังจากระบบ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาตลอดเวลา และมีพื้นที่ของตนเองจำกัดแต่ก็ไม่ได้สูญเสีย เลย ที่เดียว ทั้งนี้ เพราะการพัฒนาแบบใหม่ไม่ได้ลงไปชุมชนท้องถิ่นหรือชนบทอย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันคนในชนบท เองก็พยายามที่จะรักษาความมั่นคงของตนบางอย่างไว้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาแต่เดิม ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นหรือหมู่บ้านในชนบท จึงยังพอมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมอยู่^{๗๒}

ซึ่งวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากการปฏิบัติจริง และถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เป็นความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม ความรู้เหล่านี้ถูกค้นพบลองใช้ดัดแปลง และถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านานจึงมีค่านักกรอบความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการศึกษา เกี่ยวกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ควรมีกรอบความคิดเพื่อใช้เป็นหลักนำร่อง ความคิดและเป็นเครื่องกำหนดเส้นทางการศึกษาและเรียนรู้ ดังนี้คือ

๑. การตั้งถิ่นฐานไม่ว่าชนกลุ่มใด เมื่อได้ตั้งหลักแหล่งในการทำมาหากินอย่างต่อเนื่องใน สภาพแวดล้อมใด เป็นเวลานานหลายชั่วคน ย่อมเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมแห่งพื้นภูมินั้นแล้ว ปรับตัวและสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมนั้น ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้

^{๗๑} เลิศชาย ศิริชัย (มก.). ภูมิปัญญาท้องถิ่น : จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนทัศน์. ความเข้มแข็งของ ชุมชน. (นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย. วลัยลักษณ์, ๒๕๔๗). หน้า ๘๗-๘๘.

^{๗๒} เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖-๘๘.

ประสบการณ์ โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ ความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิต อันสืบเนื่องจากการปรับตัวที่ได้มีการสั่งสม สืบสาน และปรับเปลี่ยนต่อเนื่องกันมาในกลุ่มชนรุ่นต่อๆ มารวมถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับคนใน วัฒนธรรมอื่น ที่ได้ไปมาหาสู่กันตลอดมาจึงเรียกประสบการณ์นี้ว่า ภูมิปัญญาสั่งสม

๒. ความแตกต่างทางสังคม สภาพแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ฐานสั่งสมภูมิปัญญาใหม่ที่ รับเข้ามาอาจแทนที่ภูมิปัญญาสั่งสมหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ทั้งหมด ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับการเลือกสรร ทดสอบ หรือดัดแปลงตามเหตุปัจจัย และพลวัตทางวัฒนธรรมแห่งกลุ่มชนนั้นจึงยังเป็นเหตุจำเป็นและ เหมาะสมกับกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิต และประสบการณ์พื้นฐานแตกต่างกัน

๓. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะในสังคมใดจะไม่เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงอย่างขุรธากรอน โคน หากต้องมีการปรับเปลี่ยนบนพื้นฐาน รากเหง้าของวัฒนธรรมสั่งสม เพราะคนในทุกสังคมย่อมมีความ เคยชินกับสิ่งเดิมๆ เป็นฐานภูมิปัญญาใหม่จึงย่อมได้รับการทดสอบ ปรับเปลี่ยน ดัดแปลงให้สอดคล้องกับ ความจำเป็นใหม่ โดยมีภูมิปัญญาสั่งสมเป็นพื้นฐานรองรับ

๔. ธรรมชาติของวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนย่อมมีความหลากหลายตาม สภาพแวดล้อมธรรมชาติและลักษณะสังคมที่ต่างต่างกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นความมั่นคง ทางปัญญาที่จะเป็นพลังในการรับ ปรับเปลี่ยน และพัฒนาสังคมให้สมดุล สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม วัฒนธรรม และประสบการณ์สั่งสมของกลุ่มชนนั้นๆ ความพยายามใดที่จะทำให้ความหลากหลายเป็นการ บั่นทอนพลังตามธรรมชาติ และก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ได้

๕. สังคมสมัยใหม่ เราจะคุ้นเคยกับกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระเบียบแบบแผนในสถาบัน การศึกษา เพื่อการถ่ายทอดและพัฒนาภูมิปัญญา ซึ่งเราสามารถเรียนรู้ได้มากในเวลาจำกัดก็จริง หากแต่ในช่วงชีวิตของ คนๆ หนึ่ง การเรียนรู้ นอกชั้นเรียน การเรียนรู้จากข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันตามธรรมชาติย่อมมีอยู่ ตลอดเวลา คงเป็นสัดส่วนการเรียนรู้ที่มากที่สุด การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาในอดีตก็เกิดจากการเรียนรู้โดย ธรรมชาติและประสบการณ์ในชีวิตจริงเป็นพื้นฐานตลอดมา และยังคงจะดำเนินต่อไปในสังคมอุตสาหกรรม และข้อมูลข่าวสารที่มีการปฏิวัติวิธีการเกี่ยวกับการจัดการข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้อย่างรวดเร็วและ กว้างขวาง การเรียนรู้ นอกชั้นเรียน เรียนรู้ด้วยตนเองตามธรรมชาติจะทวีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีกจากศึกษา กรอบความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๗๓}

กลุ่มชนหรือชุมชนท้องถิ่นใดๆ ย่อมมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ สังคม และ วัฒนธรรม มีการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยธรรมชาติและประสบการณ์ในชีวิตจริง ทำให้มีภูมิปัญญาสั่งสมที่ ต่างกัน เมื่อมีภูมิปัญญาใหม่ ย่อมได้รับการทดสอบ ปรับเปลี่ยน ดัดแปลง ให้สอดคล้องกับความจำเป็น ใหม่ โดยมีภูมิปัญญาสั่งสมเป็นพื้นฐานรองรับปัจจัยพื้นฐานการก่อเกิดภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ภูมิ ปัญญา ของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่ รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ด้วยกันตลอดเวลาเพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ในธรรมชาติ มนุษย์ถึงจะเก่งอย่างไรเชื่อว่ารู้หรือ สามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้อ่านใจได้ มนุษย์จึงสร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับ“สิ่งเหนือ ธรรมชาติ”ขึ้นตามความรู้ความเข้าใจ และจินตนาการของเผ่าพันธุ์เพื่ออย่างน้อยก็ทำให้เกิดดุลยภาพ เกิด ความมั่นคงทางใจ ความราบรื่นในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหา สั่งสม สืบสาน และ

^{๗๓}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๖.

ปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้งและสิ่งนี้เองคือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นแก่นของวัฒนธรรม^{๗๔} ซึ่งปัจจัยการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีปัจจัยพื้นฐานคือ

๑. ลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ กลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกัน ย่อมสร้างสม “ภูมิปัญญา” และพัฒนาระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมในลักษณะแตกต่างหลากหลาย เช่นเดียวกับลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่างๆ ของไทยอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น อาณาบริเวณที่ประเทศไทยในปัจจุบันถ้าจะพิจารณาในด้านความแตกต่างหลากหลายของสภาพดินฟ้าอากาศและพื้นฐานทางภูมิศาสตร์แล้ว ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายมากกว่าประเทศอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ ดังจะเห็นได้เป็นภาพรวมในเชิงเปรียบเทียบกว้างๆ ดังนี้

๑.๑ ภาคเหนือ มีพื้นที่เกือบทั้งหมดเป็นที่อกเขาที่ราบใหญ่น้อย ระหว่างเขามีแม่น้ำไหลผ่านทำให้มนุษย์สามารถตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองได้ จึงทำให้ผู้คนอยู่กับภูเขาและสายน้ำมานานจึงเรียนรู้และมีภูมิปัญญาสร้างระบบชลประทานเหมาะกับสภาพภูมิประเทศ ที่เรียกว่า เหมืองฝายมีการร่วมแรงร่วมใจกันทำพิทักษ์รักษาและบำรุงซ่อมแซมเหมืองฝายที่เป็นสมบัติส่วนรวม มีคณะบุคคลจัดตั้งกันขึ้นดูแลการจ่ายแจกน้ำกันให้ทั่วถึงมีการสร้างจารีตประเพณีในการใช้น้ำปันน้ำ และบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดภูมิปัญญาในการใช้น้ำร่วมกันนี้มีมาแต่ครั้งโบราณ เมื่อจัดการทรัพยากรน้ำได้แล้วก็ร่วมกันจัดการเรื่องที่ดินทำกิน รวมไปถึงป่าที่เป็นสมบัติร่วมกันของชุมชนป่าในภาคเหนือเป็นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตคนในภาคเหนือเพราะนอกจาก “ของป่า” นานาชนิด อันมีคุณค่าทางอาหาร ยา รักรักษาโรค อาคารบ้านเรือน และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ป่าเมืองเหนือ ยังเป็นที่อยู่ของช้าง และเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ทางเศรษฐกิจหลายชนิด ภูมิปัญญาของภาคเหนืออันหมายถึงความรู้ประสบการณ์เกี่ยวกับช้างเกี่ยวกับป่า และศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับไม้ โดยเฉพาะไม้สักมีความสำคัญต่อการรังสรรค์ศิลปวัฒนธรรมล้านนามาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ ยิ่งเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับคนในวัฒนธรรมอื่น ได้แก่ พม่า มอญ กะเหรี่ยง ละว้า ไทยใหญ่และลาวล้านช้าง ซึ่งล้วนแต่มีพื้นฐานสายล่อมภาคเหนือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ภูมิปัญญาที่แสดงออกในทางศิลปสถาปัตยกรรม และหัตถศิลป์ต่างๆ ตลอดจนศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมจึงเข้ามาอยู่ในสาระสำคัญของอารยธรรมล้านนา อันสืบสานมาตราจบจนปัจจุบัน^{๗๕}

๑.๒ ภาคกลาง อาณาบริเวณภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำอันกว้างใหญ่ลักษณะทั่วไป ตอนกลางลุ่มน้ำตลอดลงไปจรดทะเล คือ อ่าวไทย มีแม่น้ำ ๔ สายที่หล่อเลี้ยงภาคกลาง ได้แก่แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกง ภาคกลางมีลักษณะแตกต่างหลากหลายมากระหว่างพื้นที่ ระดับความอุดมสมบูรณ์ และความสะดวกเหมาะสมในการตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานแตกต่างกันไป บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งทำมาหากินอันสะดวกสบาย และอันหนาฝาคั่งมีความเหมาะสมในการสร้างสรรค์อารยธรรม ที่มีแหล่งน้ำเป็นปัจจัยหลักอย่างบริบูรณ์ พืชและสัตว์ที่เป็นอาหารโดยธรรมชาติมีอยู่อย่างสมบูรณ์และการไปมาหาสู่กับคนในสังคมหรือภูมิประเทศที่แตกต่างออกไปกระทำได้สะดวก ประสบการณ์สั่งสมของคนที่นี่อาศัยอยู่ใน

^{๗๔}ขวัญชฎิล พิศาลพงศ์. กลยุทธ์การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น: การกิจของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่อสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อินฟอร์เมชั่น, ๒๕๕๔). หน้า ๕๕-๗๙.

^{๗๕}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๒.

บริเวณที่ต่อเนื่องมานาน จึงเป็นประสบการณ์ที่รุ่มรวยหลากหลายด้วยสิ่งแวดล้อม และปัจจัยภูมิศาสตร์ ดังกล่าวลักษณะเด่นของการตั้งถิ่นฐานของคนในภาคกลางได้แก่การที่ยึดเอาชัยภูมิใกล้น้ำเป็นหลักในการตั้งบ้านเรือน ดังนั้น ทำน้ำ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเดินทางโดยเรือ และขนย้ายสิ่งของน้ำขึ้น น้ำลงน้ำท่วม น้ำลด เป็นภาวะปกติของธรรมชาติ ที่คนอยู่กับน้ำต้องรู้เท่าทันและปรับตัวหาประโยชน์ ลดโทษจากการอยู่กับน้ำให้ได้การปลูกสร้างบ้านเรือนวัดวาอาราม ต่อเรือประติษฐ์ของใช้ในชีวิต ประจำวันต้องคิดออกแบบให้เหมาะสมแก่ประโยชน์ใช้สอยตามสภาพดินฟ้าอากาศในด้านการเกษตรวัฒนธรรมการทำนาต้องปรับให้เข้ากับสภาพพื้นที่และภาวะของน้ำ การตัดพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับนาลุ่มนาดอน นาหว่าน นาปรัง การจัดทำคันคูบังคับน้ำเข้าเลี้ยงไรนา หรือไข่น้ำออกจากนา เป็นประสบการณ์สั่งสมอันเกิดจากการอยู่กับพื้นที่อย่างรู้เท่าทันธรรมชาติ รวมไปถึงการสร้างเมืองโดยใช้แม่น้ำลำคลองเป็นทั้งคูเมืองป้องกันศัตรู และเป็นทั้งทางสัญจรทั้งวัด ทั้งวัง จะหันหน้าลงแม่น้ำลำคลองเพื่อความสะดวกของการสัญจรการวางรูปอาคาร โบสถ์ วิหาร ตำหนัก ให้เหมาะสมกับทิศทางลมที่เปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของมรสุม และความผสมกลมกลืนกันระหว่างดิน น้ำ ฟ้า เรือกสวนไร่นากับพฤติกรรมมนุษย์ได้รับการออกแบบแก้ปัญหาต่างๆ นานา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประสบการณ์ความรอบรู้สั่งสมที่เป็นภูมิปัญญาอันมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมแก่ชีวิตความเป็นอยู่อย่างสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม

นอกจากนี้ภาคกลางยังมีชัยภูมิอันได้เปรียบและเอื้อประโยชน์หลายประการได้สัญจรคบหากับคนจากวัฒนธรรมอื่น ต่อเนื่องเป็นเวลาหลายศตวรรษประสบการณ์ที่ผ่านการรู้เห็นมามากทั้งความรุ่งโรจน์และความวิบัติย่อมสั่งสมภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ไว้มาก เป็นภูมิปัญญาตามเหตุปัจจัยและพื้นภูมิอันมีลักษณะเฉพาะเช่นนี้

๑.๓ ภาคอีสาน อาณาบริเวณภาคอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือ มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่กว่าทุกภูมิภาคลักษณะเฉพาะที่เป็นพื้นฐานทั่วไปของภาคอีสาน คือ เป็นที่ราบสูงในใจกลางค่อนข้างตอนออกของประเทศ อีสานห่างไกลจากทะเล แต่ทว่ามีส่วนได้รับอิทธิพลมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หอบเอาฝนมาตกทั่วบริเวณในปริมาณที่ไม่น้อยไปกว่าภาคกลาง แต่เป็นเพราะผืนแผ่นดินเป็นดินปนทรายไม่อุ้มน้ำ น้ำจึงไหลลงสู่แม่น้ำโขง ชี มูล และสาขา ทำให้พื้นที่ไม่ชุ่มฉ่ำเมื่อหมดฤดูฝนและแห้งแล้งยาวนานกว่าภาคอื่นสภาพในหลายๆ พื้นที่ของอีสาน จะเป็นดังกล่าวมานี้ แต่อีกหลายส่วนของดินแดนอีสาน ยังเป็นพื้นภูมิที่ดีมี ความอุดมสมบูรณ์ในบางส่วนมีภูมิประเทศที่เป็นทิวเขา เป็นต้น น้ำลำธารไหลลงสู่ที่ราบสูงเบื้องล่างเป็นป่าพง มีระบบนิเวศดั้งเดิมให้ฝนตกและธรรมชาติ ได้สั่งสมความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศไว้ได้ระดับหนึ่ง ป่าเขาและสายน้ำจากพื้นภูมิเช่นนี้ เกื้อหนุนให้มีแหล่งอาหารอันประกอบด้วยพืช สัตว์ อันเป็นอาหารตามธรรมชาติที่มนุษย์ได้พึ่งพาตลอดมานอกจากนั้นในพื้นที่ราบนอกทิวเขาก็กยังมีลักษณะเป็นบึงใหญ่หลายแห่งรอบๆ บึงเหล่านี้ ทำเกษตรกรรมได้สะดวก พื้นที่เช่นนี้มีแหล่งใหญ่อันเอื้ออำนวยให้มนุษย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ ๒ บริเวณ^{๗๖} คือ แอ่งโคราช และแอ่งสกลนครสำหรับพื้นที่อื่นที่ค่อนข้างแห้งแล้งมีความชุ่มชื้นใน หน้าฝนสลัดกับแล้งจัดในหน้าแล้งในเชิงนิเวศวิทยาปรากฏว่า มีพืชหลายชนิดที่สามารถปรับตัวขึ้นได้ในพื้นที่เช่นนั้น สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์สะเทินบกสะเทินน้ำหลายชนิด สามารถปรับตัวอยู่ได้กับธรรมชาติที่แตกต่างกันมาก ระหว่างฤดูฝนฤดูร้อน ข้าวบางสายพันธุ์ ปลา และสัตว์น้ำ สัตว์บกหลายชนิดขยายพันธุ์ และแพร่กระจายอยู่ในพื้นที่เช่นนี้ได้ ทำให้มนุษย์สามารถยังชีพได้ และปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

^{๗๖}เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๓.

แวดล้อมได้อย่างน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าในภาคอื่นๆในการดำรงชีพของคนอีสาน สภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันระหว่างความชุ่มชื้นกับความแห้งแล้ง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตั้งหลักแหล่งทำมาหากินของคนในพื้นที่นี้ด้วยการต่อสู้ และปรับตัวให้อยู่ได้กับสภาพที่แตกต่างดังกล่าว นั่นคือ คนอีสานมีภูมิปัญญาและมีความสามารถในการเลือกทำเลที่เหมาะสมไม่ขาดแคลนน้ำเป็นที่ตั้งหลักแหล่งทำไร่ทำนา ชัยภูมิที่ได้เลือกพื้นที่แล้วนี้เรียกกันว่าเป็นที่ “ดินดำน้ำชุ่ม” ซึ่งมักจะได้แก่บริเวณที่เป็นลุ่มหรือ “กุด” มีบึงหรือหนองน้ำขนาดใหญ่ ธรรมชาติและแวดล้อมของอีสานได้สร้างนิสัยทรหดอดทนและกล้าเผชิญความยากลำบากให้แก่คนอีสานและได้สร้างองค์ความรู้ สร้างคุณธรรมหลายอย่างไว้เป็นภูมิปัญญา

๑.๔ ภาคใต้ ทำเลที่ตั้งของภาคใต้อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตรจึงมีภูมิอากาศร้อนชื้น และมีฤดูฝนยาวนานกว่าภาคอื่นๆภูมิประเทศของภาคใต้เป็นป่าเขาเขตร้อนชื้นเป็นส่วนใหญ่ ทำเลที่ตั้งของภาคใต้อยู่ระหว่างทะเลใหญ่ทั้งสองซีก แต่มีที่ราบชายฝั่งที่ค่อนข้างกว้าง ยาว ทางฝั่งทะเลอ่าวไทย การติดต่อภาคพื้นดินกระทำได้อย่างต่อเนื่องเนื่องจากลักษณะพิเศษสำคัญอีกประการหนึ่งของภาคใต้ ได้แก่การที่ดินแดนภาคใต้อาจกลายเป็นแหล่งติดต่อค้าขาย และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันข้ามน้ำข้ามทะเลระหว่างคนต่างเผ่าพันธุ์ต่างภาษาต่างวัฒนธรรมเป็นอันมากทำให้คนใต้เป็นคนคล่องแคล่วในการติดต่อกับคนแปลกหน้า ขณะเดียวกันก็ไม่ค่อยไวใจใครง่าย ๆ ไว้ตัว จะเลือกรับ เลือกรับ เลือกรักษาสิ่งที่ตนพอใจว่าดีสำหรับตน เพราะมีประสบการณ์สั่งสมที่คุ้นเคยกับความหลากหลายและมีภูมิคุ้มกันอยู่ระดับหนึ่งลักษณะเฉพาะของภาคใต้อีกประการหนึ่งคือ ป่าเขาลำเนาไพรของภาคใต้เป็นป่าดงดิบหรือป่าร้อนชื้นป่าดงดิบทางภาคใต้มีปริมาณฝนมากและไม่แล้งนานทำให้มีพรรณไม้ และอินทรีย์วัตถุในดินอุดมหลากหลายมาก กล่าวได้ว่าป่าร้อนชื้นเช่นนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง และมีคุณค่าต่อชีวิตมาก โดยเฉพาะในเรื่องสมุนไพรพืชพันธุ์ ธัญญาหารตามธรรมชาติภูมิปัญญาสั่งสมของชาวบ้านในเรื่องเหล่านี้มีคุณค่าต่อระบบยาและอาหารสมัยใหม่ที่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ใช้ เป็นต้น เค้าผลผลิตออกมามากมายสำหรับลักษณะการตั้งชุมชนและถิ่นฐานบ้านเมืองด้วยสิ่งแวดล้อมที่มีทั้งทะเลกระหนาบอยู่สองฟากฝั่ง มีเทือกเขาและที่ราบชายฝั่งทะเล และมีป่าเขาลำเนาไพรอันร้อนชื้น มีแม่น้ำลำคลองขนาดเล็กสั้นจำนวนมากไหลลงสู่อ่าวไทย และทะเลอันดามันและมีสินทรายอันเป็นที่ตั้งชุมชนเก่าแก่ ภาคใต้อาจมีการตั้งชุมชนหลายลักษณะกว่าภาคอื่นๆบริเวณที่มีประชากรอยู่มากกว่าบริเวณอื่นๆ คือ ที่ราบชายฝั่งจรดเชิงเขาที่สามารถทำการเกษตรทั้งปลูกข้าวปลูกผลไม้ ยางพารา และพืชสวนอื่นๆ การตั้งชุมชน อีกลักษณะคือ ชุมชนประมงที่มักจะรวมตัวกันอยู่บริเวณปากน้ำ ชุมชนลักษณะสุดท้าย คือ ชุมชนเมืองตามแนวสินทรายที่มีความปลอดภัยและสะดวกต่อการดำรงอยู่ และไม่ไกลจากแหล่งอาหาร คือ ไร่นาและป่าเขา จึงเป็นแหล่งสืบสานอารยธรรมมาช้านานและเป็นที่ยุบปะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจากหลายแหล่ง^{๗๗}

๒. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของภูมิภาคต่างๆ ภูมิปัญญาย่อมก่อเกิดหล่อหลอมปรุงแต่งและปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยของสังคมและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มคนในภูมิภาคต่างๆ ของไทย ได้มีการแลกเปลี่ยน สร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกันอย่างต่อเนื่อง อิทธิพลความเชื่อ จารีตประเพณีภาษา ศิลปะและวิทยาการต่างๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม จึงเกิดการพัฒนาทั้งหลากหลายและคล้ายคลึง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๗๘.

๒.๑ ลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ คือ

๒.๑.๑ วัฒนธรรมข้าว คนไทยไม่ว่าจะอยู่ในภูมิภาคใด ดำรงชีพด้วยการทำไร่ไถนา เห็นได้จากความสัมพันธ์อันลึกซึ้ง ระหว่างคนกับข้าว อันมีพัฒนาการมาเป็นความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วิถีการผลิตและการบริโภค ทุกปีเมื่อเข้าสู่ฤดูฝน พระมหากษัตริย์ก็จะทรงโปรด ให้ทำพิธีแรกนาขวัญ และทรงเสด็จเป็นองค์ประธาน เมื่อมีการทำนามานานหลายชั่วอายุ คน ความรู้ ความชำนาญที่สั่งสมไว้มาก เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ การเลือกสรรตกแต่งทำเลเพาะปลูก การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร บ้านเรือน ยุ้งฉาง เครื่องปรุงอาหาร ตลอดจนศิลปวัตถุ วรรณกรรมท้องถิ่น พิธีกรรม การละเล่นต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวพันหรือสัมพันธ์กับข้าว จึงจัดได้ว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรม^{๗๘}

๒.๑.๒ ความเชื่อ พิธีกรรมความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆอันเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้เกิดดุลยภาพแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันของชีวิตและสรรพสิ่งที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงก็เป็นหนึ่งเดียว ไม่ควรละเมิดให้เสียดุลยภาพ เพื่อให้การดำรงเผ่าพันธุ์ และการรักษาระบบนิเวศที่ชีวิตได้พึ่งพาอาศัย ประสบการณ์ ทั้งดีและร้าย จึงทำให้คนบัญญัติ “ข้อห้าม” ไว้ในวัฒนธรรมเพื่อป้องกันการล่วงละเมิด ซึ่งการล่วงละเมิดเป็นการผิดฝืนการลงโทษทางสังคม หรือมีการแก้เคล็ดแล้วแต่กรณี “ผี” ตามความคิด ความเข้าใจของคนไทยแต่เดิม ในความหมายของจิตวิญญาณได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีนา (แม่ขวัญข้าว แม่โพสพ) ผีดิน (แม่ธรณี) ผีน้ำ(แม่คงคา) เป็นต้น เป็นผีที่พึงกราบไหว้บูชา เช่นสรวงประเพณี ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมทางสังคมประเพณีเดิมมิได้สูญหายไปไหน แต่ยังคงฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของคนส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากคนในสังคมไทยยังนิยมบนบานศาลกล่าวและทำพิธีต่างๆ

๒.๑.๓ อิทธิพลพุทธศาสนา ธรรมแห่งพุทธศาสนา และข้อวัตรปฏิบัติของชาวพุทธได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปรับท่าที ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสมดุลทั้งภายนอกและภายใน และนำคนเข้าสู่ระดับจิตใจที่ประณีต สามารถรับความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง เข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น เรียนรู้วิธีการหรือมรรคที่จะดำรงชีวิตให้มีความทุกข์น้อยลงๆ ปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่ลดการเบียดเบียนกันลดความเห็นแก่ตัว ลดความโลภ ความโกรธ ความหลง จนสามารถเข้าใจชีวิตที่เป็นอุดมคติ ผลที่ได้รับคือผู้ปฏิบัติธรรมมีความโลภ โกรธ หลง และเห็นแก่ตัวน้อยลง ทำให้การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และการเอาเปรียบสิ่งแวดล้อมธรรมชาติน้อยลง

๒.๑.๔ อิทธิพลวัฒนธรรมใหม่ เป็นอิทธิพลที่โลกตะวันตกนำมาแผ่ขยายครอบงำสังคมทั่วโลก ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลนี้เช่นเดียวกัน สังคมไทยโดยทั่วไป ได้รับการทดสอบและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเหตุปัจจัยใหม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้การสูญเสีย การสืบทอด และการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม และการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ประสบทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลวนานาประการ

๒.๒ ลักษณะที่แตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ของไทย

^{๗๘} เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

นอกจากลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยดังกล่าว ยังมีลักษณะที่แตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่างๆ ของไทย ดังนี้ คือ

๒.๒.๑ ภาคเหนือ เป็นดินแดนเก่าแก่มีกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า ไท หรือลาว ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบระหว่างเขา มีวิวัฒนาการมายาวนานในการดำรงชีพและจัดระบบความสัมพันธ์ของตนเอง และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกน้อยกว่าภาคกลางและภาคใต้ แต่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ละว้า มอญ เป็นต้น ธรรมชาติของล้านนาที่มีธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ งดงาม และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ได้มีการพัฒนาไว้ดีแล้ว โดยเฉพาะในทางศาสนาและศิลปะ อีกทั้งอภิปรัชญาของคณาจารย์ของคณาจารย์ในล้านนาที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้คนในภูมิภาคอื่น ๆ ยอมรับนับถือวัฒนธรรมล้านนา ภูมิปัญญาสั่งสมของล้านนา ที่บัญญัติไว้ในวรรณกรรมล้านนา ล้วนสะท้อนให้เห็นคติ ความเชื่อ ปรัชญาอันจริยธรรม สุนทรียภาพ และธรรมเนียมปฏิบัติที่มีคุณค่าสูง^{๗๙}

๒.๒.๒ ภาคอีสาน โดยสภาพแวดล้อม อีสานเป็นภูมิภาคที่อิทธิพลจากภายนอกทั้งด้านวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจเข้ามาช้ากว่าภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ โดยพื้นฐานคนอีสานที่ส่งสมบ่มเพาะมาเป็นเวลานาน และได้ใช้ความอดุสาหะ ปรับตัวกับธรรมชาติที่ไม่สมบูรณ์เหมือนภูมิภาคอื่น ๆ คนอีสานมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยประสานสัมพันธ์แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชนลาว เขมร รวมไปถึงเวียดนาม แบบค่อยเป็นค่อยไปตลอดมา คนอีสานโดยรวมยังยึดมั่นอยู่ในวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณีซึ่งมีพื้นเพพึ่งพาตนเอง ด้วยอุปนิสัยพื้นฐานที่เป็นคนทรหดอดทนต่อความยากลำบาก กินง่ายอยู่ง่าย สู้งานสู้ชีวิต และมีธรรมาภิบาล ขณะเดียวกันก็รักษาความเป็นตัวของตัวเองเอาไว้อย่างแน่นแฟ้นโดยอาศัยเครือญาติและความผูกพันเหนียวแน่นกับมาตุภูมิ และเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความลี้ลับแห่งธรรมชาติในคติความเชื่อเรื่อง “ผี” พุทธศาสนาเถรวาทได้เข้ามาเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นแกนของวัฒนธรรมโดยผสมผสานความเชื่อเรื่องผีบนพื้นฐานของวัฒนธรรมข้าว การผสมผสานดังกล่าวปรากฏเป็นครรลองของชีวิตที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” อันเป็นจารีตของคนอีสานสืบมาหลายชั่วอายุคนจนถึงปัจจุบัน

ภาคใต้ ชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้ของไทย แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ของไทย เป็นชุมชนบนคาบสมุทรมาลายู และเป็นชุมทางสัญจรทางทะเลระหว่างคนจากแหล่งอารยธรรมใหญ่น้อยทั้งซีกโลกตะวันออกและตะวันตก การสัญจรไปมาหาสู่ระหว่างคนจากหลายอารยธรรม ดังกล่าวมีความต่อเนื่องมาหลายทศวรรษและเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ซับซ้อนกว้างขวาง ทั้งในทางการค้า ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมชาติพันธุ์ต่างๆ กล่าวโดยสรุปภาคใต้เป็นดินแดนที่ชนหลายชาติพันธุ์ หลายภาษา หลายวัฒนธรรม มาพบกัน ประสบการณ์สั่งสมของคนภาคใต้ที่พบปะกับคนแปลกหน้า การได้รู้ได้ติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ทำให้เกิดลักษณะเด่นบางประการของคนภาคใต้ คือ เป็นคนที่มีความคล่องตัว ช่างเจรจาช่างโต้แย้ง ตั้งปัญหา มีไหวพริบปฏิภาณ มีชั้นเชิง ไม่ยอมเสียเปรียบเสียรู้ใครง่ายๆ เป็นคนตระหนงในศักดิ์ศรีนับถือหรือยินยอมใครง่ายๆ เป็นคนรักหมู่คณะของตนเมื่อเผชิญหน้ากับหมู่คณะอื่นไวต่อข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ไม่เกรงกลัวและชอบเผชิญหน้ากับความจริง อนึ่งความหลากหลายของชาติพันธุ์ที่ผสมผสานกันด้วยการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ข้ามวัฒนธรรม เป็นเวลาหลาย

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๑.

ศตวรรษ ทำให้คนได้มีรูปแบบไม่เหมือนกัน จะมีหน้าตาผิดแปลกแตกต่างกันหลายแบบไม่เหมือนคนทางภาคเหนือและภาคอีสาน

ภาคกลาง เป็นที่ตั้งของราชธานีอันเป็นศูนย์กลางอำนาจ การปกครอง เป็นที่ชุมนุมทางการค้า โดยทำเลที่ตั้งภาคกลางอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ซึ่งคุมเส้นทางเข้าออกทะเล เป็นศูนย์กลางการคมนาคม ทั้งทางน้ำและทางบก เป็นแหล่งที่มีการสังสรรค์วัฒนธรรมกับคนต่างแดนทั้งใกล้ และไกลมาเป็นเวลาช้านาน มีการคบค้ากันระหว่างคนต่างเผ่าพันธุ์ ต่างภาษา ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม โอกาสที่จะได้เรียนรู้และเลือกเฟ้นสิ่งที่เห็นว่าดีงามจากวัฒนธรรมอื่นๆ แล้วรับเข้ามาเป็นของตน ซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องอาหารการกิน จิตรกรรม สถาปัตยกรรม การทำมาหากินชีวิตประจำวัน และการละเล่นต่างๆ ภูมิปัญญาภาคกลางจึงมีความรุ่มรวยหลากหลาย ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นพัฒนาการ ของประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมจากปัจจัยพื้นฐานของการก่อเกิดภูมิปัญญา ท้องถิ่นดังกล่าว สร้างสรรค์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม จึงทำให้ชุมชนท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยมีภูมิปัญญาที่มีลักษณะแตกต่าง และคล้ายคลึงกันตัวแบบที่สามเป็นตัวแบบที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น คือ จะมีผู้อำนวยการความสะดวกของเครือข่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยที่มีหลายเครือข่ายเข้ามาเชื่อมโยง มีการพัฒนาหรือใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศ และมีฐานข้อมูลทำให้ผู้ใช้สามารถนำไปค้นหาข้อมูลจากฐานข้อมูลเอาไปใช้ประโยชน์ได้ตัวอย่าง เช่น สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) เป็นต้นองค์ประกอบในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของภูมิปัญญาในสามส่วนที่สำคัญ^{๕๐} คือ

๑. องค์ความรู้ของภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เกิดจากการที่สังคมมีระบบคิดหรืออุดมการณ์ของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวกำกับองค์ความรู้ให้สมาชิกภายในชุมชนท้องถิ่นได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม ประสบการณ์ของบุคคล และชุมชนท้องถิ่นก็เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ต่างๆ ได้ ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น มีหลายประเภท ทั้งที่เป็นความรู้ด้านเนื้อหาสาระ ด้านเทคนิค และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกัวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นโดยตรง มีทั้งความรู้ที่ใช้ประโยชน์ในระดับครอบครัว และความรู้ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือชุมชนท้องถิ่น

๒. กระบวนการได้มาซึ่งความรู้กระบวนการที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญและควรเน้นมากกว่าตัวเนื้อหาภูมิปัญญา เป็นหลักการที่ต้องคิดกันในแง่ของการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ หรือเป็นสิ่งที่นำมาปรับใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาอาชีพ กระบวนการ ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นประโยชน์กับคนรุ่นหลังที่เขาสามารถจะพัฒนาความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วด้วยตัวของเขาเองตามสภาพตามกาลเวลา ฉะนั้น ในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โจทย์อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะให้ข้อมูลที่เป็นมรรควิธีหรือกระบวนการที่บอกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละอย่างเกิดขึ้นได้อย่างไร ไม่ใช่กระบวนการที่เพียงแต่พรรณนาให้รู้ว่า “อะไรเป็นอะไร” (Know What) เท่านั้น แต่สามารถวิเคราะห์และเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ลึกลงไปว่า “ทำไม” จึงเป็นเช่นนั้น (Know Why) รู้ถึงเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องรู้ด้วยว่า “ทำอย่างไร” (Know How) ที่จะสร้างประโยชน์แก่ตน ชุมชน ท้องถิ่น หรือสังคม

^{๕๐} ปาริชาติ วลัยเสถียร, กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙). หน้า ๖๑.

๓. เป้าหมายหรือทิศทางของการพัฒนาการนำความรู้ไปใช้หรือผลกระทบจากความรู้ และกระบวนการนั้นๆ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะจะสะท้อนกระบวนการทัศน วิธีคิด ที่กำหนดวิธีการในเรื่องต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือสังคมการเรียนรู้กับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้ คือกระบวนการทางความคิด และการกระทำที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระของความรู้ และการปฏิบัติ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงปริมาณความรู้ของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับ การนึกคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา โดยการเรียนรู้ใดๆ คือความเข้าใจถึงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ^{๑๑}

ส่วนการจัดการความรู้ เป็นเครื่องมือในการเพิ่มคุณค่าหรือ มูลค่าให้กับองค์กรชุมชนท้องถิ่นหรือสังคมที่มีการเรียนรู้ ในมุมมองของการจัดการความรู้ นั้น แบ่งประเภทของความรู้ได้หลายประเภท หากแต่มีความรู้ที่ถูกมองข้ามไป คือ ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่มีโครงสร้างหรือบทบาทที่ชัดเจน แต่สามารถสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้หรือจัดการความรู้ได้ จะพบว่าในปัจจุบันองค์กรชุมชนหลายๆ แห่ง สามารถค้นหาและดึงศักยภาพของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือ องค์กรชุมชนท้องถิ่นมาเป็นทุนทางสังคม เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านกลไกในการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างสรรค์พลังปัญญาให้กับชุมชนท้องถิ่น ให้สามารถขับเคลื่อนงานหรือกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวหน้า และขยายสู่สังคมในวงกว้างได้มากขึ้น การเรียนรู้เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม อาจจำแนกวิธีการเรียนรู้ได้ดังนี้

๑. วิธีการเรียนรู้โดยกระบวนการปฏิสัมพันธ์สามารถแบ่งวิธีการเรียนรู้ออกเป็น ๒ วิธี คือการเรียนรู้ด้วยตัวเอง และการเรียนรู้จากผู้อื่น

๑.๑ การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากความสนใจ ความมุ่งมั่น ความเพียรพยายาม มีการตั้งคำถาม การสะท้อนกลับต่อประสบการณ์ และความรู้เดิม สร้างความรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต ศักยภาพของตน เป็นการเรียนโดยอาศัยการสังเกต การทดลอง และการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองเป็นหลัก อาจเริ่มจากความสนใจ และทดลองฝึกหัดอย่างต่อเนื่อง ลองผิดลองถูก เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไข และบริบทของตน แล้วนำไปสู่การปฏิบัติจริงจนประสบความสำเร็จการเรียนรู้ด้วยตนเองของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะสอดคล้องประสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิต และอาศัยข้อมูลที่ได้รับจากผลกระทบที่เกิดขึ้น และการใช้เหตุผลในลักษณะการปฏิบัติจริง การทดลอง สังเกต จดจำ บันทึก เปรียบเทียบหาข้อสรุป เป็นการเรียนรู้ และปรับตัวเพื่อสามารถแก้ไขสถานการณ์ปัญหา และกำหนดตนเองให้ดำรงชีวิตรักษาอัตลักษณ์อยู่ได้ในกระแสการเปลี่ยนแปลง

๑.๒ การเรียนรู้จากผู้อื่นเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งการเรียนรู้ที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบจากบุคคล กลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว และบุคคลภายนอก ที่มีความสัมพันธ์ทางวิชาชีพ หรือหน้าที่การงานเกี่ยวข้องกัน ซึ่งสามารถแบ่งวิธีการเรียนรู้จากผู้อื่นได้ คือ การ

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

เรียนรู้จากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากเครือข่าย หรือคนในชุมชนท้องถิ่นเดียวกัน และการเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้คือ^{๕๒}

๑.๒.๑ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษเป็นการส่งผ่านความรู้ ภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง ในลักษณะการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว คือ พ่อแม่สอนลูก ผู้เฒ่าสอนหลาน บุคคลได้ซึมซับความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ศรัทธา และวิธีการคิดของบรรพบุรุษ โดยการถ่ายทอดผ่านสื่อภาษา ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษากาย เป็นการเรียนรู้จากการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ประจำวัน และจากพิธีกรรม จารีต ประเพณี ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมร่วมกับการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ มีทั้งการรับการถ่ายทอดความรู้ และทักษะเดิม และการคิดประยุกต์ให้สอดคล้องเหมาะสมกับเงื่อนไขของตนเอง โดยสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้เหล่านั้นจะรวมกันเป็นข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ทำให้เกิดความคิด และเจตคติใหม่ๆ ตลอดจนเทคนิคและทักษะใหม่ ๆ

๑.๒.๒ การเรียนรู้จากเครือข่ายหรือคนภายในชุมชนเดียวกัน เป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานความเชื่อ เคารพ ศรัทธา ไว้วางใจ และยอมรับในแบบกัลยาณมิตร ซึ่งบุคคลที่สามารถเรียนรู้ได้ ต้องมีใจใฝ่เรียนรู้ มีความมุ่งมั่น มีความอดทน เพราะต้องอาศัยระยะเวลาเรียนรู้ฝึกฝนจนเกิดทักษะความชำนาญ

๑.๒.๓ การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชนท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้จากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่มีประสบการณ์จริง และประสบความสำเร็จ เช่น นักพัฒนา นักวิชาการ นักจัดการความรู้ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ โดยมีการเชิญผู้รู้หรือวิทยากรมาให้ความรู้หรือฝึกอบรม

๒. วิธีการเรียนรู้โดยการใช้ประสาทสัมผัสวิธีการเรียนรู้ โดยการใช้ประสาทสัมผัสในการประมวลผล และวิเคราะห์ ซึ่งมีวิธีการเรียนรู้ ดังนี้

๒.๑ การพูด - การฟังเป็นการสร้างพื้นที่ให้มีการสื่อสารระหว่างกัน โดยการใช้การพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ความคิด เพื่อเป็นพื้นฐานหรือที่เรียกว่า “เวที” ซึ่งการพูด - การฟัง มีทั้งแบบไม่เป็นทางการ เช่น “วงน้ำชา” “มุมกาแฟ” หรือ “การไต่ถาม” ของชุมชนท้องถิ่นในภาคอีสาน เป็นต้น นับเป็นพื้นที่หรือเวทีเปิดที่สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง และเวทีการประชุมแลกเปลี่ยนในรูปแบบที่เป็นทางการ ต้องมีการเตรียมความพร้อม เช่นการระบุดัตถุประสงค์ กำหนดบทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่างๆ หัวข้อหรือประเด็นที่สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกคน รวมทั้งการบันทึกเนื้อหาสาระและข้อสรุป เป็นต้น การพูด - การฟังที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ได้นั้น จำเป็นต้องมีความเท่าเทียมกันในเวทีการพูดคุยแลกเปลี่ยน ซึ่งความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจ สภาวะผู้นำ ประสบการณ์ เพศ วัย ชชาติพันธ์ุ บรรยากาศ ตลอดจนสัมพันธภาพ มีส่วนสัมพันธ์กับความเท่าเทียมในการร่วมเวทีการพูดคุยและการฟัง

๒.๒ การศึกษาดูงานเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ที่ใช้ประสาทสัมผัสในทุก ๆ ด้าน เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จึงทำให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว อาจเป็นการศึกษาดูงานของกลุ่มหรือองค์กรภายในชุมชนท้องถิ่น เช่น กลุ่มปลาร้าข้ามปี บ้านหนองบัวน้อย ตำบลหนองสระปลา อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี สนับสนุนให้นักเรียน

^{๕๒} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากวรรณกรรมและพฤติกรรม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๕๓). หน้า ๓๘.

ในชุมชนท้องถิ่น เรียนรู้การทำปลาร้าและปุ๋ยหมักชีวภาพ โดยกลุ่มปลาร้าข้ามปี ร่วมกันทำกิจกรรมกับ โรงเรียนบ้านหนองบัวน้อย และให้นักเรียนมาศึกษาดูงานที่กลุ่ม หรือมีการศึกษาดูงานของกลุ่มอื่นๆ ที่ทำกิจกรรมเดียวกันที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ เช่น การศึกษาดูงานกลุ่มอื่นๆ ที่ทำผลิตภัณฑ์ปลาร้า เหมือนกันในพื้นที่ภาคกลาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

๒.๓ การเรียนรู้จากกิจกรรมการออกร้าน การแสดงผลงาน และนิทรรศการ จากการแข่งขัน กิจกรรมต่างๆ ทำให้เห็นผลงานของกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แล้วนำความรู้ที่ได้รับมาคิดวิเคราะห์ ทดลองทำและทำให้มีการทบทวนการทำงานของตนเองเพื่อหาแนวทางในการพัฒนา

๓. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงจัดเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ซึ่งมีวิธีการเรียนรู้ คือ^{๘๓}

๓.๑ การลองผิดลองถูกนับเป็นวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์นับตั้งแต่สมัยบรรพกาลในการเรียนรู้ เพื่อความอยู่รอด และดำรงเผ่าพันธุ์ ในปัจจุบันอาจเรียนรู้โดยการทดสอบ ทดลอง ด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากผู้อื่น และนำมาปฏิบัติให้ได้ผล และต้องลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติจริง ตามเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป

๓.๒ การค้นหาเอกลักษณ์ของตนในกิจกรรมด้านศิลปหัตถกรรมกลุ่มอาชีพมักจะลงมือปฏิบัติจริงพร้อมกับการคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ประยุกต์ความรู้เดิมความรู้ใหม่ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน ท้องถิ่น เพื่อให้ได้ผลงานที่มีเอกลักษณ์ของตน เช่น ผ้าฝ้ายย้อมครามของแม่ที่ตาที่สร้างสรรค์เอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์คือการคิดลวดลายที่ไม่ให้ซ้ำใครและพัฒนาการย้อมสีครามธรรมชาติไม่ให้ตกสี และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มปลาร้าข้ามปี ที่คิดค้นปลาร้าที่เป็นอาหารพื้นบ้านของอีสาน เป็นนวัตกรรม คือ ปลาร้าคนอร์ที่พกพาได้สะดวกนับว่าเป็นการยกระดับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ เป็นต้น สำหรับจุดเน้นของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพลวัตหรือวิถีการเปลี่ยนแปลงและยึดโยงกับมิติอื่นๆในสังคมในลักษณะที่เป็นพลังหรือวิถีทางสังคม มีจุดเน้นของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๘๔} คือ

๑. เรียนรู้มรดกวิธีของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากกว่าผล ทั้งนี้เพราะมรดกวิธีสามารถนำไปปรับใช้ได้ เช่น เราเรียนรู้ภูมิปัญญาของคนอีสาน โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีวิถีชีวิตแบบชาวอีสาน แต่เราสามารถนำไปปรับใช้ได้วิถีของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีกระบวนการที่ทำให้เกิดและเป็นกระบวนการที่เลือกสรรมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

๒. เรียนรู้วิถีและพลังของภูมิปัญญามากกว่ารูปแบบหรือรูปลักษณะซึ่งวิถีหรือพลังเป็นเรื่องของความเคลื่อนไหว เป็นนามธรรมที่ต้องใช้สติปัญญาในการเรียนรู้ เห็นได้ด้วยใจ ส่วนรูปลักษณะหรือรูปแบบจะเห็นได้ด้วยตาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เห็นได้ด้วยตานี้จะมีการเลียนแบบซึ่งการเลียนแบบนั้นเป็นอันตรายถ้าใช้สติปัญญาดูวิถีและพลังของภูมิปัญญาจะทำให้ประเทืองปัญญาอย่างองงามขึ้นเรื่อยๆ

๓. เรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงจารีตมากกว่าการศึกษาภูมิปัญญาเชิงจรรยาซึ่งจรรยา หมายถึง พฤติกรรม ส่วนตน คนทุกคนมีจรรยาด้วยกันทั้งนั้น การมีการศึกษาต่างกัน มีสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน และมีปัจจัยอื่นๆต่างกัน จะทำให้จรรยาต่างกัน แต่ในจรรยาที่หลากหลายนั้น ถ้ามองในชุมชนเดียวกันจะมีจรรยาร่วม คือ จารีต ซึ่งจารีตหมายถึง ผลรวมของจรรยา ภูมิปัญญาที่เป็นจารีต จะเป็นของชุมชนของคนหมู่มา เพราะฉะนั้น ภูมิ

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๙.

^{๘๔} สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. **มีปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม.** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๗). หน้า ๑๑.

ปัญญาที่น่าสนใจ เรียกว่า ภูมิปัญญาของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า ภูมิปัญญาที่เป็นวัฒนธรรมร่วม เพราะชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ขัดเกลา เป็นผู้พิสูจน์ซ้ำเป็นผู้ปฏิบัติซ้ำเป็นผู้คัดเลือกซ้ำ จนเป็นที่พึงปรารถนา หรือเป็นที่พอใจ^{๘๕}

๔. เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยเพิ่มคุณค่ามากกว่าภูมิปัญญาที่เพิ่มมูลค่าซึ่งมูลค่าเป็นตัวเงินเป็นตัววัตถุเมื่อใดที่เห็นมูลค่าสำคัญกว่าคุณค่าแล้วเมื่อนั้นจะเกิดอันตรายต่อชุมชนท้องถิ่น สังคม หรือประเทศชาติ

การเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อความสามารถในการจัดการความรู้ การที่บุคคลหรือชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานต่อความสำเร็จใน การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการจัดการความรู้กับการเรียนรู้มีความเกี่ยวพันกัน หากกระทำการสิ่งหนึ่งจักต้องกระทำอีกสิ่งหนึ่งควบคู่กัน ซึ่งการเรียนรู้ อาจเป็นการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่นการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากผู้อื่น หรือเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัส เป็นต้น รวมทั้งควรมุ่งเน้นในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยังผลให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถบรรลุทำวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องมือและเทคนิคที่ใช้เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลากหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้คือ

๑. เครื่องมือที่เป็นตัวบุคคลบุคคลอาจถือเป็นเครื่องมือในฐานะของผู้เื้ออำนวยการกระบวนการเรียนรู้ ผู้เชื่อมประสาน โดยการเป็นวิทยากร เป็นผู้บอกเล่า และนำประสบการณ์ชีวิตของตนมาเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นๆ เช่น ครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน นักวิจัยชาวบ้าน นักพัฒนา เป็นต้น

๒. เครื่องมือที่เป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นนับเป็นการเรียนรู้จากทุนของชุมชนท้องถิ่น โดยการค้นคว้าวัฒนธรรมที่ฝังงมที่มีอยู่ ใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั่นเอง เป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ชาวบ้านโดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านเป็นคนในชุมชนท้องถิ่นที่สามารถมองจากข้างในวัฒนธรรมได้แจ่มชัดที่สุด มีความเข้าใจในวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง จะต้องใช้ภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้น และการดำเนินอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่อไป ตัวอย่างเช่น ความเชื่อและอุดมการณ์ของชุมชนเรื่องผี “เรื่องผีดี” คือการละเมียดละเมยกฎ ประเพณี ผี คือ ผู้สร้างความสมดุลระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีไม่ใช่ผู้รักษากฎ ผีคือตัวกฏนั่นเองส่วนเทคนิคที่ใช้เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีเทคนิควิธีการในการเรียนรู้และการจัดการความรู้^{๘๖} ดังนี้ คือ

๑. ยึดชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้งในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชนท้องถิ่น เรียนรู้ที่จะนำทุนสถาบัน

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๒.

^{๘๖} เอกรินทร์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.วารสารภูมิปัญญาทักษิณ. (วารสารวิชาการ ๒๕๕๔). หน้า ๙.

ทางสังคม(บ้าน วัดโรงเรียน) พุทธทางสังคม (ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้านวัฒนธรรม ประเพณี) และทุนทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น นำมาเป็นฐานในการสนับสนุนการดำเนินงาน

๒. การมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ควรใช้หลักความเสมอภาค คือ ให้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ได้มีส่วนร่วมทั้งระดับแนวคิดและการปฏิบัติตามความสามารถโดยคำนึงถึงความหลากหลาย

๓. กระบวนการกลุ่มเป็นการทำงานเป็นทีม ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการวางแผนการตัดสินใจ โดยอาศัยกระบวนการกลุ่ม

๔. การหาภาคีความร่วมมือควรมีการประสานความร่วมมือหรือการสนับสนุนจากองค์กรหรือชุมชนท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกว่า “มีเพื่อนร่วมเดินทาง” เมื่อมีปัญหาที่สามารถปรึกษาได้ ทั้งนี้เพราะต่างก็รู้ว่าใครมีความรู้หรือประสบการณ์เรื่องใด เปรียบเหมือนเข็มทิศในการดำเนินงานโดยไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์ มีบรรยากาศในการทำงานแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการเติมเต็มให้กันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ สรุปได้ว่าเครื่องมือและเทคนิคที่ใช้ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ จะต้องสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น และอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งสอดคล้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่ความสามารถที่ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้และดำเนินการได้โดยใช้หลักความเสมอภาค การมีส่วนร่วมในลักษณะการทำงานเป็นทีมมีมิติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกจากกระบวนการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน ถ่ายทอดความรู้ยังมีมิติการจัดการความรู้ของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ มีลักษณะดังนี้คือ^{๘๗}

๑. การฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมทุกชุมชนท้องถิ่นมีความรู้และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ทั้งด้านการผลิต สังคม วัฒนธรรม การเมืองและการปกครองของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว อาจมีมากขึ้นแตกต่างกันไปการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมทำให้ความรู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่าชุมชนท้องถิ่นมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ได้อย่างไร ความสำคัญของการฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม อยู่ที่การให้ความหมายแก่ “คุณค่า” ของทุนชุมชนท้องถิ่น ความรู้ภูมิปัญญาในบางเรื่องไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุ-ผลได้ เพราะเป็นเรื่องของศรัทธา ความเชื่อ ดังนั้น การสืบต่อและการถ่ายทอดจึงไม่เพียงแต่การสอน การบอกเล่า แนะนำ หรือจัดทำเป็นเอกสารและสื่อในรูปแบบต่างๆ เท่านั้น แต่ต้องอาศัยการปฏิบัติด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสำคัญ

๒. การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่มเป็นการประมวลความรู้จากประสบการณ์ของบุคคลและกลุ่มกิจกรรม โดยร่วมกันวิเคราะห์ ทบทวน ตรวจสอบ ศึกษาเพิ่มเติม เป็นการเสริมฐาน ต่อยอดและยกระดับความรู้เดิมการใช้วิทยาการ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอกโดยการศึกษา ทดลองนำมา

^{๘๗} ปารีชาติ วลัยเสถียร, กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙. หน้า ๓๔-๓๕.

ปฏิบัติเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ท้องถิ่นจัดเก็บเป็นคลังความรู้ของชุมชนท้องถิ่นหรือผลิตเป็นสื่อ และเผยแพร่

๓. การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของบุคคล กลุ่มชุมชนท้องถิ่นโดยการทดลอง การสังเกต และจัดเก็บเป็นคลังความรู้สรุปผลดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้

๔. การจัดระบบการจัดเก็บความรู้จากการรวบรวมความรู้ การถอดองค์ความรู้ต่างๆ นำมาแยกเป็นหมวดหมู่ในลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ

๔.๑ ฐานข้อมูลเอกสารจัดเก็บในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับความรู้ เทคนิคและทักษะต่าง ๆ มีการจัดพิมพ์เป็นเอกสารจัดทำเป็นวิดิทัศน์ เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย

๔.๒ ฐานข้อมูลบุคคลจัดทำทำเนียบบุคคล ซึ่งประกอบด้วยประวัติ ผลงานความรู้ และความเชี่ยวชาญ

๔.๓ มีการเขียนบันทึกประสบการณ์ชีวิต เรื่องเล่า ตำนาน

๔.๔ จัดทำหลักสูตรคู่มือการเรียนรู้ การฝึกอบรม

๔.๕ จัดทำแหล่งเรียนรู้ห้องเรียนธรรมชาติมีการวางแผนการจัดการ

๔.๖ จัดทำรายงานงานวิจัยชุมชนท้องถิ่นโดยสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการและนักพัฒนา

เอกวิทย์ ฦ กลาง และคนอื่นๆ^{๘๘} ได้กล่าวถึงมิติของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช้การเก็บข้อมูลความรู้แบบขาดจากฐานของชุมชนท้องถิ่น แต่หากต้องส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่าตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเองและสามารถเข้าถึง ดูแล ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตนเองในวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งนี้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเป็นการมุ่งไปหาความรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) การสังเกต การรวบรวมข้อมูลจากเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ตามการรับรู้และเข้าใจของผู้วิจัย เพื่อที่จะสามารถย้อนรอย สืบสาว หรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ ซึ่งอาจทำได้หลายแนวทางคือ

๑. การดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้าย (End Product) แล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์หรือภูมิปัญญานั้นๆ เช่น เรื่องยาสมุนไพร อาหาร เป็นต้น กล่าวคือ รู้ว่าผลิตภัณฑ์สุดท้ายเป็นอย่างไร ต้นตออยู่ที่ไหน วิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไร และภูมิปัญญาเบื้องหลังคืออะไร

๒. การเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วน โดยเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาจากผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญา หรือการเข้าถึงแหล่งสถานที่ เช่น พิพิธภัณฑสถานชาวบ้าน เป็นต้น

สภาพความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่นที่มีการสืบทอดและดำรงวิถีของชุมชนอยู่ได้นั้น ทั้งนี้เพราะปัจจัยสำคัญ คือ ชุมชนท้องถิ่นมีความรู้ อันเกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติจริงมีการสั่งสม สืบทอดปรับเปลี่ยน และสร้างความรู้ใหม่ตลอดเวลา แต่ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ฝังลึกอยู่ในตัวบุคคล หากมีการเสริมสร้างพลังการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นมีความรู้ที่ชัดเจนทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการ

^{๘๘} เอกวิทย์ ฦ กลาง และคนอื่นๆ. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๑-๓๓๓.

จัดการความรู้ไม่ใช่เรื่องใหม่ที่ไกลตัวแต่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตประจำวันของมนุษย์ ที่ต้องปรับตัวเองเพื่อให้อยู่รอดและเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปของธรรมชาติสรรพสิ่งที่มีการเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดนิ่ง เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าชุมชนท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกตลอดเวลา แต่ท้ายสุดแล้วชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีความพร้อม สามารถรับสิ่งใหม่ๆ และปรับตัวเองอย่างรู้เท่าทันให้ได้จึงควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้การจัดการความรู้ และปฏิบัติจริงในระดับชุมชนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคนพัฒนางานของชุมชนท้องถิ่นในยุคของสังคมแห่งความรู้ และภูมิปัญญาซึ่ง การจัดการความรู้ระดับชาวบ้านที่มาจาก“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” นับเป็นเรื่องสำคัญทั้งนี้เพราะความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้มาจากการ“สังเกต”และ“ทดลอง” มาเป็นเวลานานจากผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้านนอกจากนี้ความรู้ดังกล่าวยังมีมุมมองที่แฝงวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อเอาไว้ด้วย ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และการจัดการความรู้ และปฏิบัติจริงในระดับชุมชนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคน พัฒนาระบบงานของชุมชนท้องถิ่นซึ่งจัดเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญต่อความเข้มแข็งต่อฐานรากของสังคมเป็นอย่างแท้จริง^{๘๔}

สรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นเรื่องสำคัญเพราะความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตและทดลองจากผู้รู้ในชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือปราชญ์ชาวบ้าน จึงควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และการจัดการความรู้ และปฏิบัติจริงในระดับชุมชนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาคน พัฒนาระบบงานของชุมชนท้องถิ่น

๒.๔ ประวัติทุเรียน

๒.๔.๑ ประวัติทุเรียน

ทุเรียน (*Duriozibethinus Murray*) หรือที่ฝรั่งเรียกว่า durian เป็นพืชในวงศ์ BOMBACACEAE พืชสกุลนี้เป็นไม้พื้นเมืองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๘๕} ปัจจุบันประเทศไทยมีการผลิตทุเรียนมากที่สุด รองลงมาคืออินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เนื้อและเมล็ดของทุเรียนมีคุณค่าทางอาหารสูง และให้พลังงานสูงเช่นกัน (ประมาณ ๑๒๔ กิโลแคลอรี/๑๐๐ ก.) เพราะอุดมไปด้วยคาร์โบไฮเดรต โปรตีน ไขมัน และมีแร่ธาตุหลายชนิด เช่น โพแทสเซียม ฟอสฟอรัส แคลเซียม นอกจากนี้ในเนื้อของทุเรียนยังมีสารประกอบซัลเฟอร์หรือกำมะถัน เช่น thiols, thioethers, ester และ sulphides ซึ่งทำให้ทุเรียนมีกลิ่นเฉพาะตัวที่รุนแรง และสารสำคัญที่พบในทุเรียนคือสารในกลุ่ม คาโรทีนอยด์ฟลาโวนอยด์ และโพลีฟีนอล สรรพคุณตำรายาไทยระบุว่า รากทุเรียน มีรสฝาดขมใช้แก้ไข้และแก้ท้องร่วง ใบทุเรียน มีรสขม เย็นเฟื่อน ใช้แก้ไข้ แก้ดีซ่าน ขับพยาธิ และทำให้หนองแห้ง เปลือกทุเรียน มีรสฝาดเฟื่อน ใช้รักษากลากเกลื้อน สมานแผล แก้น้ำเหลืองเสีย พุพอง แก้ฝี ตานซาง เนื้อทุเรียน มีรสหวาน ร้อน ใช้แก้จุกเสียดในท้อง ให้ความร้อนกับร่างกายบำรุงกำลัง แก้โรคผิวหนัง ทำให้ฝีแห้ง และขับพยาธิไส้เดือน การศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาพบว่า เนื้อทุเรียนมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและ

^{๘๔} เลิศชาย ศิริชัย (มก.). ภูมิปัญญาท้องถิ่น : จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการนวัตกรรม. ความเข้มแข็งของชุมชน. (นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย. วลัยลักษณ์, ๒๕๔๗). หน้า ๑๐๘.

^{๘๕} แวววี ลากเก็น. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวสวนทุเรียนนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๖). หน้า ๖๘.

ฤทธิ์ลดไขมันในเลือด แต่ยังเป็นเพียงการศึกษาในหลอดทดลองและสัตว์ทดลอง นอกจากนี้ยังมีการศึกษาพบว่า สาร polysaccharide gel ที่ได้จากเปลือกทุเรียนมีฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียหลายชนิด และเมื่อนำไปผสมในอาหารสัตว์ก็พบว่าสามารถช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตและภูมิคุ้มกันให้กับกิ้งได้ และมีการนำสารดังกล่าวไปพัฒนาเป็นแผ่นฟิล์มปิดแผล ซึ่งพบว่าช่วยสมานแผลและลดการอักเสบได้เป็นอย่างดี แม้จะมีการศึกษาว่า ทุเรียนมีฤทธิ์ลดไขมันในเลือด แต่ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีแป้งและน้ำตาลสูง จึงไม่เหมาะสำหรับผู้ที่มิโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคหัวใจ และโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งต้องควบคุมปริมาณน้ำตาลและไขมันในเลือด สำหรับคนปกติเองก็เชื่อว่ากินทุเรียนได้แบบไม่จำกัดนะ ซึ่งทางกรมอนามัยเองก็มีการออกมาเตือนว่า การกินทุเรียน ๔-๖ เม็ด จะเทียบเท่าการดื่มน้ำอัดลม ๒ กระป๋อง (พลังงานประมาณ ๔๐๐ กิโลแคลอรี) และการกินทุเรียนกับ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ จะทำให้ร่างกายเกิดความร้อนสูง เสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากการขาดน้ำได้ และแนะนำว่า ไม่ควรกินเกิน ๒ เม็ดกลาง หลังกินอาหารจานหลัก สำหรับคนธาตุไฟ การกินทุเรียนทำให้เกิดโรคร้อนในและเจ็บคอได้ง่าย วิธีป้องกัน คือ ดื่มน้ำผสมเกลือแกงครึ่งช้อนชาหรือดื่มน้ำตามมากๆ เพื่อขับสารซัลเฟอร์และช่วยลดอาการร้อนในได้^{๑๑}

ทุเรียนเป็นไม้ผลยืนต้นไม่ผลัดใบลำต้นตรง สูง ๒๕-๕๐ เมตร ขึ้นกับชนิด แตกกิ่งเป็นมุมแหลม ปลายกิ่งตั้งกระจายกิ่งกลางลำต้นขึ้นไป เปลือกชั้นนอกของลำต้นสีเทาแก่ ผิวขรุขระหลุดลอกออกเป็นสะเก็ด ไม่มียาง ใบเป็นใบเดี่ยว เกิดกระจายทั่วกิ่ง เกิดเป็นคู่อยู่ตรงกันข้ามระนาบเดียวกัน ก้านใบกลมยาว ๒-๔ ซม. แผ่นใบรูปไข่แกมขอบขนานปลายใบใบเรียวแหลม ยาว ๑๐-๑๘ ซม. ผิวใบเรียบลื่น มีขนวล ใบด้านบนมีสีเขียว ท้องใบมีสีน้ำตาลเส้นใบด้านล่างนูนเด่น ขอบใบเรียบ ดอกเป็นดอกช่อ มี ๓-๓๐ ช่อบนกิ่งเดียวกัน เกิดตามลำต้น และกิ่งก้านยาว ๑-๒ ซม. ลักษณะดอกสมบูรณ์เพศ มีกลีบเลี้ยง และมีกลีบดอก ๕ กลีบ (บางครั้งอาจมี ๔ หรือ ๖ กลีบ) มีสีขาวหอม ลักษณะดอกคล้ายระฆัง มีช่วงเวลาออกดอก ๑-๒ ครั้งต่อปี ช่วงเวลาออกดอกขึ้นกับชนิด สายพันธุ์ และสถานที่ปลูกเลี้ยง โดยทั่วไปทุเรียนจะให้ผลเมื่อมีอายุ ๔-๕ ปี โดยจะออกตามกิ่งและสุกหลังจากผสมเกสรไปแล้ว ๓ เดือน ผลเป็นผลสดชนิดผลเดี่ยว อาจยาวมากกว่า ๓๐ ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางอาจยาวกว่า ๑๕ ซม. มีน้ำหนัก ๑-๓ กก.[๑๐] เป็นรูปรีถึงกลม เปลือกทุเรียนมีหนามแหลมเมื่อแก่ผลมีสีเขียว เมื่อสุกมีสีน้ำตาลอ่อน แตกตามแต่ละส่วนของผลเรียกเป็นพู เนื้อในมีตั้งแต่สีเหลืองอ่อนถึงแดง ขึ้นกับชนิดเนื้อในจะนิ่ม กิ่งอ่อนกิ่งแข็ง มีรสหวาน เมล็ดมีเยื่อหุ้ม กลมรี เปลือกหุ้มสีน้ำตาลผิวเรียบ เนื้อในเมล็ดสีขาว รสชาติฝาด^{๑๒}

๒.๔.๒ ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย

ในหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๘ เรื่องที่ ๔ ได้กล่าวถึงประวัติทุเรียนไว้ว่า ในสมัยอยุธยา ประมาณ พ.ศ. ๒๒๒๘ พระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ แห่งประเทศฝรั่งเศส ทรงส่งคณะราชทูต อัญเชิญพระราชสาส์นมาถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ กรุงศรีอยุธยา เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๖๙-๗๑.

^{๑๒} ทรงพล สมศรี. ทุเรียนไทยและการปรับปรุงพันธุ์ กรณีศึกษาพันธุ์จันทบุรี ๒ จันทบุรี ๓ เอกสารวิชาการ ลำดับที่ ๕/๒๕๕๑. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๑) หน้า ๒๖๐.

และเผยแพร่คริสต์ศาสนา รวมทั้งทำสัญญาสิทธิทางการค้า ในวาระที่ คณะราชทูตฝรั่งเศสกราบถวายบังคมลากลับ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงส่งคณะราชทูตไทยตามไปฝรั่งเศส เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีด้วยเช่นกัน ตอนกลับ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงส่งคณะราชทูตตามมาด้วยอีกคณะหนึ่ง เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๒๓๐ โดยมี เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ (Monsieur de la Loubre) นักบวชนิกายเยซูอิต เป็นหัวหน้าคณะราชทูต เพื่อมาเจรจาทำสัญญาทางการค้ากับไทยอีกครั้งหนึ่ง จนเป็นผลสำเร็จ เมอร์ซิเออร์ เดอลาลูแบร์ ซึ่งเป็นนักการทูต และนักเขียน ที่มีชื่อเสียง ได้บันทึกสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็น เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางสังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย รวมทั้งเกษตรกรรมของเมืองไทยบางส่วน และนำไปเขียนเป็นหนังสือเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยอยุธยา^{๓๓} ในช่วงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสในกรุงปารีส เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖ มีขนาดความยาว ๒ เล่ม ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมของไทย ตอนหนึ่งได้ระบุเรื่องเกี่ยวกับทุเรียนไว้ว่า "ดูเรียน" (Durion) ชาวสยามเรียกว่า "ทูลเรียน" (Tourrion) เป็นผลไม้ที่นิยมกันมากในแถบนี้ ผลมีขนาดเท่าผลแตง มีหนามอยู่โดยรอบคุดๆ ไป ก็คล้ายกับขนุนเหมือนกัน มีเมล็ดมาก แต่เมล็ดใหญ่ขนาดเท่าไข่ไก่ ซึ่งเป็นส่วนที่ใช้กิน ภายในยังมีอยู่อีกเมล็ดหนึ่ง ถือกั้นว่า ยังมีเมล็ดในน้อย ยิ่งเป็นทูลเรียนดี อย่งไรก็ตาม ในผลหนึ่งๆ ไม่เคยปรากฏว่ามีน้อยกว่า ๓ เมล็ดเลย^{๓๔}

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า มีการปลูกทุเรียนในภาคกลางของประเทศไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนจะเข้ามาจากที่ไหน และโดยวิธีใด ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่น่าเชื่อถือได้ว่าเป็นการนำมาจากภาคใต้ของประเทศไทยนั่นเอง และมีการปรับปรุงพันธุ์อย่างสม่ำเสมอตลอดมา โดยระบบของสังคมไทย เช่น การนิยมเอาผลไม้ที่ดีที่สุดถวายพระ หรือเป็นของกำนัลเจ้านาย รวมทั้งระบบของรัฐ เช่น การเก็บอากรเกี่ยวกับต้นผลไม้ เป็นการส่งเสริมเกมบังคับ ให้ทุกคนต้องปรับปรุงพืชผลของตนเอง ส่งผลให้เมืองไทยมีพันธุ์ไม้ผลดีๆ หลากหลายชนิด มาจนถึงสมัยปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า งานปรับปรุงพันธุ์ไม้ผลของประเทศไทยโดยชาวบ้าน ได้เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา และเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นปัจจุบัน

สมัยรัตนโกสินทร์ พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี (สุน สุนทรเวช) ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายพันธุ์ของทุเรียน จากจังหวัดนครศรีธรรมราช มายังกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๘ และมีการทำสวนทุเรียนในตำบลบางกร่าง ในคลองบางกอกน้อยตอนใน มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๗

ในระยะต้น เป็นการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด และพัฒนามาเป็นการปลูกด้วยกิ่งตอน จากพันธุ์ดี ๓ พันธุ์ คือ อีบาตร ทองสุก และการะเกด ผู้ที่หากิ่งตอนจากพันธุ์ดีทั้ง ๓ พันธุ์ไม่ได้ ก็ต้องใช้เมล็ดของทั้ง ๓ พันธุ์นั้นเป็นพันธุ์ปลูก ทำให้เกิดทุเรียนลูกผสมขึ้นมากมาย เป็นผลดีต่อการปรับปรุงพันธุ์ทุเรียนมาจนถึงปัจจุบัน^{๓๕}

ปัญหาที่เกษตรกรไม่สามารถหากิ่งตอนจากพันธุ์ดีได้ จึงต้องใช้เมล็ดเป็นพันธุ์ปลูก การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด จึงมีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๗ จนกระทั่งก่อนเกิดน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ นับเป็นเวลากว่า ๘๗ ปี ทำให้เกิดทุเรียนพันธุ์ลูกผสมขึ้นมากมาย และมีการขยายพันธุ์ปลูกในที่ต่างๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่

^{๓๓} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ / เล่มที่ ๒๘ / เรื่องที่ ๔ ทุเรียน / ประวัติของทุเรียนในประเทศไทย
เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐, <http://kanchanapisek.or.th>

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน

ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ทำให้ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ หลายพันธุ์ ในเขตจังหวัดนนทบุรี และธนบุรีสูญหาย เพราะสวนล่ม แต่ก็ยังมีหลายสวน ที่รอดพ้นมาได้ จึงกลายเป็นแหล่งพันธุ์ ที่เหลืออยู่ แต่เนื่องจากการขยายพันธุ์ปลูก ทำให้ได้ทุเรียนพันธุ์ลูกผสมเพิ่มเติมจากที่มีเหลืออยู่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการขาดความรู้ และหลักเกณฑ์ทางวิชาการ ทุเรียนพันธุ์ต่างๆ จำนวนมากมายที่เกิดขึ้น จึงเป็นทุเรียนพันธุ์ลูกผสมตามธรรมชาติ ไม่สามารถทราบเชื้อสายพันธุ์กรรมของพ่อแม่พันธุ์ ขาดการบันทึกประวัติเป็นลายลักษณ์อักษรทางวิชาการ การตั้งชื่อพันธุ์ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ อาจใช้ชื่อของผู้ที่เพาะเมล็ด ชื่อสถานที่ หรือตำแหน่งที่ดินพันธุ์นั้นงอกหรือเจริญเติบโต ลักษณะรูปทรงของผล สี รสชาติ ฯลฯ ที่เป็นลักษณะที่เด่นชัดเป็นตัวกำหนดในการตั้งชื่อ ประกอบกับมีการกระจายการปลูกทุเรียนไปยังภาคต่างๆ ทำให้มีการกระจายพันธุ์ไปยังแหล่งปลูกใหม่เป็นจำนวนมาก รายชื่อพันธุ์ทุเรียน ที่รวบรวมได้จากเอกสารจึงมีเป็นจำนวนมากถึง ๒๒๗ พันธุ์ ซึ่งในจำนวน ๒๒๗ พันธุ์นี้ อาจมีหลายๆ พันธุ์ ที่เป็นพันธุ์เดียวกัน แต่มีการกำหนดชื่อพันธุ์ขึ้นใหม่ จึงเป็นการซ้ำซ้อน สับสน และไม่สามารถใช้ประโยชน์ ในเชิงวิชาการได้เท่าที่ควร ซึ่งสามารถกล่าวได้ดังนี้

๑. ผลผลิตที่มีคุณค่าทางการตลาด คือ ผลผลิตที่มีคุณภาพ สามารถจัดแบ่งออกตามชั้นมาตรฐานคุณภาพ และการกำหนดราคาของผลผลิต ก็แตกต่างกันตามชั้นมาตรฐานคุณภาพนั้นๆ

๒. ผลผลิตที่ด้อยคุณค่าทางการตลาด คือ ผลผลิตที่เน่าเสีย เนื่องจากโรคหรือแมลงเข้าทำลาย ผลผลิตที่มีขนาดเล็กหรือใหญ่ เกินกว่าชั้นมาตรฐานคุณภาพที่กำหนด รูปทรงบิดเบี้ยว และมีอาการแกนเต่าเผา หรือไส้ซึม ผลผลิตที่ด้อยคุณภาพ จะมีการเหมาะสมกันในราคาถูก^{๑๖}

ในการผลิตทุเรียนให้ได้ผลผลิตที่มีคุณค่าทางการตลาด ในปริมาณมาก นักวิจัยได้วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตอย่างครบวงจร และเผยแพร่สู่เกษตรกร ให้สามารถนำไปปรับใช้ เพื่อประโยชน์ ในเชิงปฏิบัติของเกษตรกรแต่ละราย ได้อย่างเหมาะสม

เกษตรกรผู้ผลิตก็มีแนวทางในการตัดสินใจ เลือกรจัดการปัจจัยการผลิตต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับระยะต่างๆ ของพัฒนาการของทุเรียน และสอดคล้องกับสภาวะการณ์ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ปัจจัยการผลิตทุเรียน ที่สมควรจัดการ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต ประกอบด้วย ต้นทุเรียน ปุ๋ย น้ำ และสารเคมี ที่ใช้ในการอารักขาพืช^{๑๗}

ต้นทุเรียนเป็นปัจจัยการผลิตที่มีความแปรปรวนสูง ผลที่ออกมาในรูปของผลผลิต และคุณภาพ จึงแตกต่างกันมาก ระหว่างต้นต่อต้น แม้ว่าจะปลูกในสวนเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีเทคโนโลยีการจัดการที่ครบวงจร เพื่อให้การผลิตเกิดความสม่ำเสมอ ทั้งในเชิงปริมาณ และในเชิงคุณภาพของผลผลิต เทคโนโลยีการจัดการที่ครบวงจร เริ่มด้วยการเตรียมสภาพของต้นให้พร้อม เพื่อการออกดอก การจัดการเพื่อส่งเสริมการออกดอก และติดผล และการจัดการเพื่อเพิ่มปริมาณ และปรับปรุงคุณภาพของผลผลิต^{๑๘}

^{๑๖} ทรงพล สมศรี. ทุเรียนไทยและการปรับปรุงพันธุ์ กรณีศึกษาพันธุ์จันทบุรี ๒ จันทบุรี ๓ เอกสารวิชาการ ลำดับที่ ๕/๒๕๕๑. (กรุงเทพมหานคร: สำนักผู้เชี่ยวชาญ กรมวิชาการเกษตร, ๒๕๕๑) หน้า ๒๑๘.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๙.

^{๑๘} นาดยา คำอำไพ, ทวี น้ำแก้ว และ ถวิล ทวีรัตน์. การศึกษาจากแนวลักษณะพันธุ์กรรมพืชสวน รายงานผลงานวิจัยด้านพืช ศูนย์วิจัยพืชสวนตรัง. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพืชสวน: กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ๒๕๕๖) หน้า ๑๘๓-๑๘๗.

๒.๔.๓ พันธุ์ทุเรียนของประเทศไทย

พันธุ์ปลูกทุเรียนของประเทศไทยจำแนกเป็นหมวดหมู่ได้^{๑๙} ดังนี้

๑. กลุ่มกบ มีลักษณะรูปทรงใบเป็นแบบรูปไข่ขอบขนาน (oval-oblong) ลักษณะปลายใบเป็นแบบแหลมโค้ง (acuminate-curve) ลักษณะฐานใบเป็นแบบกลมมน (rounded-obtuse) และลักษณะทรงผลของกุ่มกบนี้จะกระจายอยู่ใน ๓ ลักษณะคือกลม (rounded) กลมรี (oval) กลมแบน (oblate) รูปร่างของหนามผลมีลักษณะโค้งงอ (hooked) กุ่มกบ มี ๔๖ พันธุ์ ได้แก่ (๑) กบแม่เต่า (๒) กบเล็บเหยี่ยว (๓) กบตาขำ (๔) กบพิกุล (๕) กบวัดกล้วย (๖) กบชายน้ำ (๗) กบสาวน้อย (กบก้านสั้น) (๘) กบสุวรรณ (๙) กบเจ้าคุณ (๑๐) กบตาท่อม (กบดำ) ๑๑. กบตาปุ่น (๑๒) กบหน้าศาล (๑๓) กบจำปา (กบแข่งสิงห์) (๑๔) กบเบา (๑๕) กบรัศมี (๑๖) กบตาให้ (๑๗) กบตาแจ่ม (๑๘) กบทองคำ (๑๙) กบสีนาค(๒๐) กบทองก้อน (๒๑) กบไว (๒๒) กบงู (๒๓) กบตาเต่า (๒๔) กบชมพู (๒๕) กบพลเทพ (๒๖) กบพวง(๒๗) กบวัดเพลง (๒๘) กบก้านเหลือง (๒๙) กบตานวล (๓๐) กบตามาก (๓๑) กบทองเพ็ง (๓๒) กบราชเนตร (๓๓) กบแก้ว (๓๔) กบตานุช (๓๕) กบตามิตร (๓๖) กบลิบสมุทร (๓๗) กบตาแมน (๓๘) กบระเกด (๓๙) กบช่อนกลั่น (๔๐) กบตาเป็น (๔๑) กบทองดี (๔๒) กบธีระ (๔๓) กบมังกร (๔๔) กบลำเจียก (๔๕) กบหลังวิหาร และ (๔๖) กบหัวล้าน

๒. กลุ่มलग มีลักษณะรูปทรงใบ ป้อมกลางใบ (elliptical) ลักษณะปลายใบเรียวแหลม (acuminate-acute) ลักษณะฐานใบแหลม (acute) และมน (obtuse) ลักษณะทรงผลกระจายอยู่ใน ๒ ลักษณะ คือ ทรงกระบอก (cylindroidal) และรูปรี (elliptic) รูปร่างของหนามผลมีลักษณะเว้า (concave) ซึ่งสามารถจำแนกย่อยออกไปได้อีก ๑๒ พันธุ์ ได้แก่ (๑) ลาง (๒) ลางทอง (๓) ลางมะรุม (๔) ชะนี (๕) ชะนีกิ่งม้วน (๖) ชมพูศรี (๗) ย่ามะหวาด (๘) สายหยุด (๙) ชะนีก้านยาว (๑๐) ชะนีน้ำตาลทราย (๑๑) มดแดง (๑๒) สีเทา

๓. กลุ่มก้านยาว มีลักษณะรูปทรงใบแบบป้อมปลายใบ (obovate-lanceolate) ลักษณะปลายใบเรียวแหลม (acuminate) ลักษณะฐานใบเรียว (caunate acute) ลักษณะทรงผลเป็นรูปไข่กลับ (obovate) และกลม (rounded) รูปร่างของหนามผลมีลักษณะนูน (convex) รายชื่อทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ที่จำแนกให้อยู่ในกลุ่มก้านยาวมี ๘ พันธุ์ ได้แก่ (๑) ก้านยาว (๒) ก้านยาววัดสัก (เหลืองประเสริฐ) (๓) ก้านยาวสีนาค (๔) ก้านยาวพวง (๕) ก้านยาวใบต่าง (๖) ทองสุก (๗) ชมภูบาน (๘) ต้นใหญ่

๔. กลุ่มกำป็น มีลักษณะรูปทรงใบ ยาวเรียว (linear-oblong) ลักษณะปลายใบเรียวแหลม (caudate-acuminate) ลักษณะฐานใบแหลม (acute) ลักษณะทรงผลเป็นทรงขอบขนาน (oblong) รูปร่างของหนามผลมีลักษณะแหลมตรง (pointed) ซึ่งสามารถออกเป็น ๑๓ พันธุ์ ได้แก่ (๑) กำป็นเดิม (กำป็นขาว) (๒) กำป็นเหลือง (เจ้ากรม) (๓) กำป็นแดง (๔) กำป็นตาแพ (๕) กำป็นพวง (๖) ชายมะไฟ (๗) ปิ่นทอง (๘) เม็ดในกำป็น (๙) เหา-รา (๑๐) หมอนเดิม (๑๑) หมอนทอง (๑๒) กำป็นบางสีทอง (๑๓) ลุงเกตุ ๕ . กลุ่มทองย้อย มีลักษณะรูปทรงใบแบบป้อมปลายใบ (obovate-lanceolate) ลักษณะปลายใบเรียวแหลม (acuminate) ลักษณะฐานใบมน (obtuse) ลักษณะทรงผลเป็นรูปไข่ (ovate) รูปร่างของ หนามผลมีลักษณะนูนปลายแหลม (pointed-convex) ซึ่งจำแนกกลุ่มทองย้อยออกเป็น ๑๔ พันธุ์ ได้แก่ (๑) ทองย้อย

^{๑๙} อรุณ ทดแทน.ความคิดเห็นของเกษตรกรตำบลวังหว้าจังหวัดระยองที่มีต่อการปลูกทุเรียนที่มีประสิทธิภาพ.รายงานการวิจัย. (ระยอง: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) จังหวัดระยอง, ๒๕๕๖) หน้า ๓๗-๔๐.

เดิม (๒) ทองย้อยฉัตร (๓) ฉัตร (๔) ฉัตรสีนาค (๕) ฉัตรสีทอง (๖) พวงฉัตร (๗) ทองใหม่ (๘) นมสวรรค์ (๙) ทับทิม (๑๐) ธรณีไหว (๑๑) นกหยิบ (๑๒) แดงรัศมี (๑๓) อีอิ่ง (๑๔) อีทุย

๖. กลุ่มเบ็ดเตล็ด ที่เรียนที่จัดอยู่ใน กลุ่มนี้มีลักษณะไม่แน่ชัด บางลักษณะอาจเหมือนกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งใน ๕ กลุ่มแรก ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่ผันแปรออกไป เช่น ลักษณะรูปทรงใบ จะมีลักษณะป้อมกลางใบ (elliptical) หรือรูปไข่ขอบขนาน (oval-oblong) ลักษณะปลายใบเรียวแหลม (acuminate-acute หรือ cuspidate-acuminate) ลักษณะฐานใบแหลม (acute) หรือมน (obtuse) ลักษณะทรงผลกระจายกัน อยู่ใน ๓ ลักษณะ คือ กลมแป้น (oblate) กลมรี (oval) และทรงกระบอก (cylindroidal) รูปร่างของหนามผล มีลักษณะเว้าปลายแหลม (pointed-concave) หรือนูนปลายแหลม (pointed-convex) สามารถจำแนกให้อยู่ในกลุ่มเบ็ดเตล็ดได้อีก ๘๑ พันธุ์ ได้แก่ (๑) กะเทยเนื้อขาว (๒) กะเทยเนื้อแดง (๓) กะเทยเนื้อเหลือง (๔) กระจุมทอง (๕) กระจุมสีนาค (๖) กระจุมโปร่ง (๗). กระจุมทอ (กระจุมทอดี) (๘) ก้อนทอง (๙) เขียวดำ (๑๐) ขุนทอง (๑๑) จอกลอย (๑๒) ขายมังกุด (๑๓) แดงข้างเขียง (๑๔) แดงตาน้อย (๑๕) แดงตาเนียน (๑๖) แดงสาวน้อย (๑๗) ดาวกระจาย (๑๘) ตะพาน้ำ (๑๙) ตะโก (ทองแดง) (๒๐) ตุ่มทอง (๒๑) ทศพิณ (๒๒) ทองคำตาพรวด (๒๓) ทองม้วน (๒๔) ทองคำ (๒๕) นกกระจิบ (๒๖) บาททองคำ (อีบาท) (๒๗) บางขุนนนท์ (๒๘) เบ็ดถบ (๒๙) ฝอยทอง (๓๐) พวงมาลัย (๓๑) พวงมณี (๓๒) เม็ดในยายปราง (๓๓) เม็ดในบางขุนนนท์ (๓๔) ยินดี (๓๕) ลำเจียก (๓๖) สีทอง (๓๗) สีไพร (๓๘) สาวชมเห็ด (๓๙) สาวชมฟักทอง (ฟักทอง) (๔๐) หางสิงห์ (๔๑) เหยี่ยวทอง (๔๒) ไอ้ไข่ (๔๓) อินทรี (๔๔) อีล่า (๔๕) อีลิบ (๔๖) อียักษ์ (๔๗) อีหนัก (๔๘) ตอสามเส้า (๔๙) ทองนพคุณ (๕๐) ทองหยอด (๕๑) ทองหยิบ (๕๒) นมสด (๕๓) เนื้อหนา (๕๔) โบราณ (๕๕) ฟักข้าว (๕๖) พื้นเมืองเกาะช้าง (๕๗) มะนาว (๕๘) เม็ดในกระจุม (๕๙) เม็ดในก้านยาว (๖๐) เม็ดในหลวง (๖๑) เมล็ดพงษ์พันธุ์ (๖๒) เมล็ดฝ้าย (๖๓) เมล็ดลับแล (๖๔) เมล็ดสม (๖๕) เมล็ดอารีย์ (๖๖) ย่อมแม้วาด (๖๗) สวงเพาะเมล็ด (๖๘) ลุงไหล (๖๙) ลูกหนัก (๗๐) สาเก (๗๑) สาวใหญ่ (๗๒) หมอนข้าง (๗๓) หมอนละอองฟ้า (๗๔) หลงลับแล (๗๕) หัวลูกไม้ถึงผิว (๗๖) เหมราช (๗๗) เหลืองทอง (๗๘) อีงอน (๗๙) ไอ้เม่น (๘๐) ไอ้ใหม่ (๘๑) กะเทยข้าวสั้น^{๑๐๐}

ในอดีต มีการปลูกทุเรียนพันธุ์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก ตามความนิยมของเกษตรกรแต่ละราย แต่เนื่องจากสภาวะที่ไม่แน่นอนของราคาผลผลิต และความนิยมของตลาด ทำให้เกษตรกรปลูกเฉพาะทุเรียนพันธุ์การค้า เพียงไม่กี่พันธุ์ และโค่นทำลายพันธุ์อื่นๆ ที่ปัจจุบันพันธุ์ที่นิยมปลูกเป็นการค้า ได้แก่ พันธุ์ชะนี หมอนทอง ก้านยาว และกระจุมทอง ทุเรียนพันธุ์ การค้าที่นิยมปลูกต่างมีลักษณะเด่น ลักษณะด้อย และลักษณะแปรปรวนในตนเอง ทำให้เกิดปัญหาในการควบคุมคุณภาพ และมาตรฐานการผลิต มีผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรสวนทุเรียน และต่อจำนวนผู้บริโภค ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ

ลักษณะเด่นและลักษณะด้อยของทุเรียน

พันธุ์หมอนทอง มีลักษณะเด่น คือ มีเนื้อมาก เมล็ดลีบ กลิ่นอ่อน ไม่รุนแรง เวลาสุกงอมแล้วเนื้อไม่แฉะ และมีการติดผลมาก มีคุณภาพเนื้อเหมาะสมสำหรับแปรรูป เช่น กวน แซ่แข็ง และ มีอาการแค้น เต่า

^{๑๐๐} ปัญจพร เลิศรัตน์. การจัดการน้ำและปุ๋ยในทุเรียน กรมวิชาการเกษตร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเบญจ, ๒๕๕๗). หน้า ๒๒-๒๔.

เผา หรือใส่ซิม้มน้อย ส่วนลักษณะด้อย คือ สุกไม่สม่ำเสมอในผลเดียวกัน เนื้อหยาบ เนื้อสีเหลืองอ่อน และไม่ทนทานต่อโรคโคนเน่า รากเน่า

พันธุ์ชะนี มีลักษณะเด่น คือ เนื้อสีเหลืองเข้ม ละเอียดเหนียว มีการสุกของเนื้อในผลเดียวกัน สม่ำเสมอ และทนทานต่อโรคโคนเน่า รากเน่า ส่วนลักษณะด้อย คืออาการแแกน เต่าเผา หรือใส่ซิม้มน้อย การติดผลไม่ดี เวลาสุกงอมแล้วเนื้อแฉะ กลิ่นฉุน เนื้อมีเส้นใยมาก และคุณภาพเนื้อ ไม่เหมาะที่จะใช้สำหรับแปรรูป เช่น กวน แซ่แข็ง

พันธุ์ก้านยาว มีลักษณะเด่น คือ เนื้อละเอียดเหนียว เส้นใยของเนื้อน้อย ติดผลดี สภาพเนื้อเมื่อสุก คงรูปน่ารับประทานเวลาสุกงอมแล้วเนื้อไม่แฉะ มีสีเนื้อสม่ำเสมอ และอาการแแกนมีน้อย ส่วนลักษณะด้อย คือ อาการใส่ซิม้มน้อย เต่าเผาปานกลาง หากไ้ผลมาก คุณภาพของผลจะไม่ดี และมีอาการกิ่งแห้งตาย เมล็ดมีขนาดใหญ่และมีจำนวนมาก และไม่ทนทานต่อโรคโคนเน่า รากเน่า^{๑๐๑}

๒.๔.๓ ทูเรียนในจังหวัดระยอง

จังหวัดระยอง มีเกษตรกรที่ทำสวนทุเรียนทั้งสิ้น ๖๖,๒๐๗ ไร่ โดยแยกออกเป็นอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมือง จำนวน ๕,๘๑๓ ไร่ อำเภอแกลง จำนวน ๓๙,๐๑๔ ไร่ อำเภอรังษิงจันทร์ จำนวน ๙,๗๐๙ ไร่ อำเภอนิคมพัฒนา ๒๘๒ ไร่ อำเภอบ้านค่าย จำนวน ๒,๐๐๕ ไร่ อำเภอเขาชะเมา ๙,๓๖๓ ไร่ อำเภอแกลง ๒๑ ไร่รวมทั้งสิ้น ๖๖,๒๐๗ ไร่

เนื่องจาก จังหวัดระยองมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอนพื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ที่ดอนมีลักษณะเป็นดินร่วนปนลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบชลประทานเข้าถึง มีแหล่งน้ำเป็นที่รองรับจากเขื่อนประแส ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของภาคตะวันออกซึ่งเป็นแหล่งจ่ายน้ำสู่ตำบลห้วยยางและตำบลสองสลึงต่อไป สภาพอากาศร้อนชื้นเหมาะแก่การทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะดินร่วนปนลูกรัง เป็นสภาพดินที่เหมาะสมกับการทำสวนทุเรียนคุณภาพ

จากสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันที่ถดถอยลงอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในทุกอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรสวนยางพารา เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ฯลฯ ในระยะ ๒-๓ ปี ที่ผ่านมา รวมถึงอนาคตข้างหน้าที่ยังมองไม่เห็นความหวัง ในระยะ ๒-๓ ปี หลังที่ผ่านมา เกษตรกรชาวสวนทุเรียนกลับมีเศรษฐกิจที่สวนทางกับเกษตรกรอื่นๆโดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่างประมาณปี ๒๕๕๔ ผลทุเรียนราคาตกต่ำอย่างมาก ราคาของทุเรียนพันธุ์ชะนีต่ำสุดที่อยู่ที่กิโลกรัมละ ๒-๓ บาท ราคาพันธุ์หมอนทองอยู่ที่กิโลกรัมละ ๑๖-๑๗ บาท เกษตรกรจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจตัดโค่นทุเรียนพันธุ์ชะนีและพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆลงเกือบหมด โดยยังคงเหลือทุเรียนพันธุ์หมอนทองไว้ เพราะคิดว่าการโค่นและการปลูกใหม่ใช้เวลาอันยังคงรักษาไว้เพื่อรอโอกาส แม้ขณะนี้ยังไม่คุ้มทุนก็ตาม ในปีต่อมาเกษตรกรชวนสวนทุเรียนเริ่มมีความหวังราคาทุเรียนดีตัวขึ้นมาเล็กน้อย ต่อมาได้มีการรวมตัวกันของเกษตรกรอำเภอ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เกษตรกรได้กำหนดมาตรการเพื่อป้องกันทุเรียนอ่อนด้วยคุณภาพไม่ให้ออกสู่ตลาด มีการบังคับใช้กับผู้กระทำผิดการตรวจจับกันอย่างจริงจัง มีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง ประกอบกับผลผลิตทุเรียนไม่มากนัก ทุเรียนในเมืองนนทบุรีก็ประสบวิกฤติ ทุเรียนจึงมีราคาสูงขึ้นอย่างมาก ทุเรียนในอำเภอแกลงโดยเฉพาะทุเรียนในตำบลวังหว้ามีรสชาติที่ใกล้เคียงกับทุเรียนเมืองนนท์ทำ

^{๑๐๑}เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๗.

ให้เป็นที่ยอมรับอย่างมาก เกษตรกรชาวสวนทุเรียนกล้าตัดสินใจเก็บเกี่ยวรับรองคุณภาพทุเรียนสวนตนเอง ราคานั้นจึงก้าวกระโดดเป็นอย่างมาก^{๑๐๒}

อย่างไรก็ดีในปี ๒๕๖๐ ผลผลิตทุเรียนเป็นลักษณะออกมาหลายรุ่น ผลผลิตไม่ออกมาราวเดียวกันจนล้นตลาด ส่งผลให้ราคาสูงจนชาวสวนมีฐานะมั่นคงขึ้นจนน่าพอใจ ราคาทุเรียนพันธุ์ชะนีสูงถึง ๓๒-๓๕ บาท ราคาทุเรียนพันธุ์หมอนทองทำสถิติหน้าสวนถึง ๖๘-๗๐ บาท ในขณะที่ทุเรียนราคาสูงขึ้น ราคายางพาราตกต่ำจนน่าใจหายภาครัฐได้มีการส่งเสริมการลดจำนวนยางพารา โดยให้ทุนสำหรับปลูกพืชอื่นทดแทน โดยกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ให้ทุนสำหรับผู้ปลูกพืชอื่นทดแทนยางพารา อาทิ ขนุน ปาล์มน้ำมัน ทุเรียน ฯลฯ ในอัตราไร่ละ ๒,๖๐๐๐ บาท ทำให้เกษตรกรในจังหวัดระยองหลายรายที่มีที่ดินของตัวเองและมีปัจจัยพื้นที่เหมาะสมเช่น แหล่งน้ำ ทำการขยายตัวทำสวนเพิ่มเติมกันอย่างมากเป็นที่น่าจับตามอง

พันธุ์ที่นิยมปลูกกันมากมี ๔ พันธุ์ คือ หมอนทอง, ชะนี, ก้านยาว และกระดุม ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. พันธุ์กระดุม ผลจะมีขนาดค่อนข้างเล็ก น้ำหนักประมาณ ๑ กิโลกรัม ผลมีลักษณะค่อนข้างกลมด้านหัวและด้านท้ายผลค่อนข้างป้าน ก้นผลบวมเล็กน้อย หนามเล็กสั้นและถี่ ขั้วค่อนข้างเล็กและสั้น ลักษณะของพูเต็มสมบูรณ์ ร่องพูค่อนข้างลึก เนื้อละเอียดอ่อนนุ่มสีเหลืองอ่อน เนื้อค่อนข้างบาง รสชาติหวานไม่ค่อยมัน และง่ายเมื่อสุกจัด เมล็ดมีขนาดใหญ่

๒. พันธุ์ชะนี ผลมีขนาดปานกลางถึงใหญ่ น้ำหนักประมาณ ๒.๕-๓ กิโลกรัม ผลมีรูปทรงหอคากล่าวคือ กลางผลป่อง หัวเรียว ก้นตัด ร่องพูค่อนข้างลึกเห็นได้ชัด ขั้วผลใหญ่และสั้น เนื้อละเอียด สีเหลืองจัดเกือบเป็นสีจำปา ปริมาณมาก รสชาติหวานมัน เมล็ดค่อนข้างเล็กและมีจำนวนเมล็ดน้อย

๓. พันธุ์หมอนทอง (D ๑๕๙) ผลมีขนาดใหญ่ น้ำหนักประมาณ ๓-๔ กิโลกรัม ทรงผลค่อนข้างยาว มีป่าผล ปลายผลแหลม พูมักไม่ค่อยเต็มทุกพู หนามแหลมสูง ฐานหนามเป็นเหลี่ยม ระหว่างหนามใหญ่จะมีหนามเล็กวางแซมอยู่ทั่วไป ซึ่งเรียกหนามชนิดนี้ว่า เขี้ยว ก้านผลใหญ่แข็งแรง ช่วงกลางก้านผลจนถึงปากปลิงจะอ้วนใหญ่เป็นทรงกระบอก เนื้อหนาสีเหลืองอ่อนละเอียด เนื้อค่อนข้างแห้งไม่แฉะติดมือ รสชาติหวานมัน เมล็ดน้อยและลีบเป็นส่วนใหญ่

๔. พันธุ์ก้านยาว ผลมีขนาดปานกลาง น้ำหนักประมาณ ๓ กิโลกรัม ทรงผลกลมเห็นพูไม่ชัดเจน พูเต็มทุกพู หนามเล็กถี่สั้นสม่ำเสมอทั้งผล ก้านผลใหญ่และยาวกว่าพันธุ์อื่นๆ เนื้อละเอียดสีเหลืองหนาปานกลาง รสชาติหวานมัน เมล็ดมากค่อนข้างใหญ่^{๑๐๓}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และกษร สวัสดิ์^{๑๐๔} ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า

^{๑๐๒} ทรงพล สมศรี. รายงานแผนงานวิจัยการศึกษาและพัฒนาทุเรียน. (กรุงเทพมหานคร.กรมวิชาการ เกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๒๕๕๓). หน้า ๗๗.

^{๑๐๓} เล่มเดียวกัน, หน้า ๘๐.

^{๑๐๔} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และกษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๓.

๑. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยวิถีชีวิตของชาวสวนบางกร่างที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนประกอบด้วยลักษณะการเกิดของภูมิปัญญา จุดเด่น การสะท้อนถึงวิถีชีวิตปัจจัยที่มีผลกระทบ และแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู มีผลดังนี้การศึกษา ดังนี้

๑) ผลการวิจัย การเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปลูกทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง เกิดจากการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากพ่อแม่ที่ทำกันมาดั้งเดิมอยู่แล้ว ได้สืบทอดให้กับลูกหลานในครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด มีเพียงหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและนำการทำ สวนทุเรียนเข้ามาจากทางภาคใต้ของประเทศไทยเนื่องจากที่เป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อมจึงทำให้มีการเพาะปลูกสวนมาจนถึงปัจจุบัน

๒) ผลการวิจัย จุดเด่นการปลูกทุเรียนในตำบลบางกร่าง ซึ่งลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุในดินที่ดีน้ำพอเพียงต่อการเพาะปลูกทั้งปี และระดับน้ำมีคุณภาพที่เหมาะสม สภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อ ดังนั้นจึงทำให้ทุเรียนสายพันธุ์ก้านยาว ที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีไม่เหมือนที่อื่น เนื่องจากปัจจัยแหล่งพื้นที่เพาะปลูกและจุดเด่นของสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง เป็นสวนผลไม้แบบผสมผสาน จึงทำให้มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และผลผลิตที่ได้มีความหลากหลาย ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่สวนเพื่อการอนุรักษ์

๓) ผลการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำสวนทุเรียนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า คนตำบลบางกร่างมีความขยัน มีความอดทนต่อปัจจัยหลายอย่างตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากทุเรียนค่อนข้างจะเอาใจยาก การเพาะปลูกกว่าจะได้ผลผลิตต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องประคบประหงมพิถีพิถัน แต่ชาวสวนทุเรียนตำบลบางกร่างก็มีการฟื้นฟูเริ่มเพาะปลูกขึ้นมาใหม่ จนเป็นสวนอนุรักษ์ในปัจจุบัน

๔) ผลการวิจัยที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า ความเจริญที่เข้าในพื้นที่อย่างรวดเร็วทั้งการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรร ทำให้คนต่างถิ่นก็เข้ามาอยู่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาคือ การขโมยผลผลิตจากสวนผลไม้ อีกทั้งคนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากขึ้นส่งผลให้มลพิษทางอากาศและสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองซึ่งส่งผลกระทบต่อให้นำน้ำจากลำคลองมาใช้ประโยชน์ในสวนต้องมีการวัดค่าความสะอาดของน้ำก่อน ถ้าน้ำมีความสกปรกสูงก็ไม่สามารถใช้ได้ จึงต้องอาศัยน้ำประปาใน และอีกปัญหาหนึ่ง คือภัยน้ำท่วม ซึ่งทำทุเรียนในพื้นที่ตายเป็นจำนวนมาก

๕) อุปกรณ์ที่ใช้ ในการทำสวนทุเรียนประกอบด้วยขนาดเป็นเครื่องที่ใช้รดน้ำ ชนิดหนึ่งใช้สาดน้ำให้ชุ่มเป็นฝอย ซึ่งมีลักษณะของด้ามคล้ายช้อนแม่แบบมีก้านลึกกว่าขนาดลอกต้นกว่าแครงขนาดลอกเป็นอุปกรณ์ตักน้ำมีด้ามคล้ายช้อนแม่แบบมีก้านตื้นกว่าขนาดรดน้ำ ใช้สำหรับตักเลน เพื่อขุดลอกร่องสวน แครงรดน้ำเป็นอุปกรณ์ตักน้ำที่มีลักษณะคล้ายกระบวย แต่มีขนาดขนาดใหญ่กว่า โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลางจากปากกระบวยยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และมีด้ามยาว มีก้านลึกสำหรับตักน้ำจากร่องสวนมารดน้ำต้นไม้

๖) ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน พบว่าต้องมีการเตรียมดินยกแปลงสวนกว้างประมาณ ๑ เมตร ทำโคกขึ้นประมาณ ๘๐ เซนติเมตร และขุดตรงกลางโคกลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แล้วใส่ปุ๋ยที่ก้นหลุม นำทุเรียนที่ชำไว้ อายุประมาณ ๑ ปี มาลงหลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นเป็นการดูแลรักษาการใส่

ป่วยแต่งกิ่งรดน้ำประมาณ ๒ วัน ต่อครั้งตอนเช้าหรือเย็นก็ได้ ใช้แครงรดน้ำตักน้ำจากร่องสวนรดโคนต้น จะทำให้ทุเรียนนำแร่ธาตุในกิ่งร่องสวนมาใช้ประโยชน์ได้เพราะรากของทุเรียนจะไม่ออกจากโคลนต้นมากนัก จากนั้นก็จะเป็นการดูแลรักษาใส่ปุ๋ย ตกแต่งกิ่ง ดูแลอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่กว่าจะออกผลผลิตออกมางอกงาม

๒. ศึกษาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนบางกร่าง ประกอบด้วยแนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ วัตถุประสงค์ และขั้นตอนการทำสวนทุเรียน ผลการวิจัยมีดังนี้

๑) ผลการวิจัย แนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า มีแนวทางในการอนุรักษ์การทำสวนทุเรียนโดยควรได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนเพื่ออนุรักษ์พันธุ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีซึ่งพระองค์ท่านทรงห่วงใยการปลูกทุเรียนซึ่งมีรสชาติที่โดดเด่น และมีชื่อเสียงและทางจังหวัดนนทบุรีจึงได้อนุรักษ์อย่างมีระบบที่สวนศรีนครินทร์ ซึ่งชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่างให้ความร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับชาวสวนในจังหวัดนนทบุรี

๒) ผลการวิจัยวิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการทำสวนทุเรียนสู่ชนรุ่นหลังโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีมาทั้งเป็นหมู่คณะและเป็นรายบุคคลซึ่งใช้วิธีการบรรยายและการอธิบายในสถานที่จริง สามารถสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกัน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้กับสมาชิกในครอบครัวให้มีการปฏิบัติและปลูกฝังให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

กรณี ต่างวิวัฒน์และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ^{๑๐๔} ได้ทำวิจัยเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ดังนี้ ๑) สภาพสังคมและเศรษฐกิจ ๒) สภาพสวนทุเรียนและการทำสวนทุเรียน ๓) ความคิดเห็นต่อโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ๔) ปัญหา/อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นชายมากกว่าหญิง อายุเฉลี่ย ๕๙ - ๑๒ ปี ส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อาชีพหลักเป็นเกษตรกร สมาชิกในครอบครัว ๓ คน แรงงานที่ทำสวน ๒ คน มีที่ดินเป็นของตนเอง รายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายผลผลิตทุเรียนและพืชแซม ส่วนกิ่งพันธุ์และปุ๋ยอินทรีย์ได้รับการสนับสนุนจากโครงการฯ ในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยมากต่อการดำเนินโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ปัญหา/อุปสรรค เป็นเรื่องการอบรม กิ่งพันธุ์ทุเรียน ปุ๋ยอินทรีย์ ข้อเสนอแนะของเกษตรกรต้องการความรู้ใหม่ในการอบรม การแจกพันธุ์ทุเรียน ควรมีความเท่าเทียมกันและมีคุณภาพตรงต่อความ

^{๑๐๔} กรณี ต่างวิวัฒน์และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี .รายงานการวิจัย. (นนทบุรี: การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ ๔,๒๕๕๔), หน้า ๒-๓.

ต้องการของเกษตรกร ปุ๋ยอินทรีย์ ที่สนับสนุนแก่เกษตรกรควรมีคุณภาพ เพื่อสร้างความมั่นใจแก่เกษตรกร ซึ่งมีผลต่อการเจริญเติบโตต้นทุเรียนโดยตรง

สิงห์แก้ว ปือกเท็ง^{๑๐๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการกำหนดปริมาณการผลิตทุเรียนสดที่เหมาะสมเพื่อการบริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก เพื่อพยากรณ์ปริมาณผลผลิตทุเรียนสดล่วงหน้า โดยประยุกต์ใช้ตัวแบบจำลองอนุกรมเวลา จำนวน ๔ ตัวแบบจำลองและตัวแบบจำลองโครงข่ายประสาทเทียมแบบแพร่กลับเพื่อหาตัวแบบจำลองการพยากรณ์ที่มีความแม่นยำสำหรับนำไปใช้ในการพยากรณ์ปริมาณผลผลิตทุเรียนสดล่วงหน้าของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าตัวแบบจำลองโครงข่ายประสาทเทียมแบบแพร่กลับโครงสร้างแบบ ๔-๘-๑ มีความคลาดเคลื่อนในการพยากรณ์ MAPE ต่ำสุดจัดอยู่ในเกณฑ์มีความแม่นยำในระดับดีมาก สามารถนำไปใช้ในการพยากรณ์ปริมาณผลผลิตทุเรียนสดล่วงหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากนั้นนำผลข้อมูลจากการพยากรณ์ไปใช้ในการคำนวณหาสัดส่วนปริมาณผลผลิตทุเรียนสดที่เหมาะสมแต่ละพื้นที่เพาะปลูก โดยประยุกต์ใช้ตัวแบบจำลองการโปรแกรมเชิงเส้นผลลัพธ์ที่ได้ใช้เป็นข้อมูลให้กับเกษตรกรเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการผลิตทุเรียนสด และผลิตภัณฑ์ทุเรียนแปรรูปล่วงหน้าได้อย่างถูกต้อง ผลจากการวิจัยพบว่าถ้าเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในแต่ละภาคสามารถวางแผนการผลิตทุเรียนสดได้ตามปริมาณที่คำนวณจากตัวแบบจำลองมูลค่ากำไรสุทธิจากการขายทุเรียนสดรวมทั้งประเทศจะเพิ่มขึ้นจากเดิมประมาณร้อยละ ๑๘.๐๐

ณรงค์ศักดิ์ เสนาณรงค์ และคณะ^{๑๐๗} ได้ทำวิจัยเรื่องพัฒนาการผลิตและการตลาดทุเรียนเพื่อการส่งออก ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินวิจัยเพื่อให้ได้เทคโนโลยี และเครื่องมือที่เหมาะสม ในการตรวจสอบความแก่ และคุณภาพภายในผลทุเรียนอย่างแม่นยำและรวดเร็ว เพื่อลดการคละปนของผลผลิตที่อ่อน โดยไม่ทำลายผลทุเรียน (non-destructive) โดยใช้คลื่นเสียงที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปได้แก่ การออกแบบ สร้าง และทดสอบต้นแบบอุปกรณ์จำกัดขนาดของผลทุเรียนที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถแยกคัดทุเรียนที่มีขนาดและรูปร่างแปรปรวน ออกแบบ สร้าง และทดสอบชุดต้นแบบอุปกรณ์เคาะรับสัญญาณ กรอง ขยาย และวิเคราะห์ผลได้อย่างแม่นยำ และสุดท้ายสามารถดำเนินการออกแบบ สร้าง ทดสอบ และปรับปรุงต้นแบบชุดอุปกรณ์คัดแยกทุเรียนตามความแก่แบบทำงานต่อเนื่องที่สามารถแยกคัดทุเรียนอย่างต่อเนื่องได้ไม่ต่ำกว่า ๑๕๐๐ ผล หรือประมาณไม่ต่ำกว่า ๔ ตันต่อชั่วโมง โดยมีประสิทธิภาพในการคัดแยกไม่น้อยกว่า ๘๕ % โดยขึ้นกับพันธุ์ พื้นที่ปลูก ขนาด และรูปร่างของผลทุเรียน

ข้อเสนอแนะ การดำเนินการวิจัยในโครงการวิจัยนี้ เน้นเฉพาะทุเรียนพันธุ์หมอนทอง ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่า ควรต้องดำเนินการต่อไปโดยเน้นหนักที่พันธุ์ทุเรียนอื่นๆที่สามารถส่งออก และเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค เช่น ชะนี กระดุมทอง ฯลฯ

^{๑๐๖} สิงห์แก้ว ปือกเท็ง. การกำหนดปริมาณการผลิตทุเรียนสดที่เหมาะสมเพื่อการบริโภคภายในประเทศและเพื่อการส่งออก. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการ ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือปีการศึกษา ๒๕๕๔). หน้า ๓.

^{๑๐๗} ณรงค์ศักดิ์ เสนาณรงค์ และคณะ. พัฒนาการผลิตและการตลาดทุเรียนเพื่อการส่งออก. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: กรมวิทยาศาสตร์บริการ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓-๒๕๕๕). หน้า ๑๐.

การนำไปใช้ประโยชน์ ได้เครื่องมือ และวิธีการมาตรฐานในการตรวจสอบความแก่-สุกของทุเรียนที่สามารถตรวจสอบได้อย่างชัดเจน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออกเมื่อมีวิธีการชัดเจน และได้รับการยอมรับในการตรวจสอบ สามารถเสนอสินค้าได้ถูกต้อง ลูกค้ามีความมั่นใจในสินค้ามากขึ้น เพราะสามารถตรวจสอบได้เอง ตลอดจนสามารถเพิ่มศักยภาพในการดำเนินการธุรกิจเพราะมีวิธีการตรวจสอบที่ดีขึ้น ผลผลิตที่ส่งขายในตลาดมีความสม่ำเสมอในด้านคุณภาพ การกำหนดราคาสามารถทำได้ดีขึ้น โดยเฉพาะการเสนอราคาตามคุณภาพสินค้า การแยกคัดทุเรียนให้มีคุณภาพสม่ำเสมอจะช่วยลดปัญหาในการส่งออกทุเรียนทั้งในรูปทุเรียนสด และทุเรียนแช่แข็งรวมทั้งปัญหาคุณภาพในการแปรรูปทุเรียน การแยกคัดทุเรียนให้มีคุณภาพสม่ำเสมอลดปัญหาในการส่งออกทุเรียนทั้งในรูปทุเรียนสด และทุเรียนแช่แข็ง รวมทั้งยังสามารถแก้ปัญหาคุณภาพในการแปรรูปทุเรียน

รศ.ดร.ชูศักดิ์ สัจจา บรรจงศิริ อัจฉรา โพธิ์ดี^{๑๐๘} ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการจัดการในกระบวนการผลิตต้นพันธุ์ทุเรียนหอมทองแบบเสียบยอดของเกษตรกรในจังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า ๑) เกษตรกรที่สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย ๔๗.๓๔ ปี สมรสแล้ว มีสถานะเป็นภรรยา ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น มีประสบการณ์ในการผลิตเฉลี่ย ๑๔.๒๕ ปี จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย ๔.๐๒ คน แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย ๒.๒๘คน ใช้พื้นที่ในการผลิตเฉลี่ย ๑.๖๘ ไร่ รายได้ของครอบครัวเฉลี่ย ๔๔๒,๕๒๘ บาทต่อปี รายจ่ายของครอบครัวเฉลี่ย ๓๐๙,๕๗๑ บาทต่อปี ส่วนใหญ่มีการจ้างแรงงาน ทั้งหมดนิยมจ้างแรงงานชั่วคราวโดยจ้างในขั้นตอนกรอกดินใส่ถุงมากที่สุด เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เงินทุนของตนเองในการผลิต

๒) เกษตรกรส่วนใหญ่มีการจัดการในกระบวนการผลิตถูกต้องตามหลักวิชาการ

๓) เกษตรกรมีผลผลิตเพื่อจำหน่าย ๒ ชนิด คือชนิดต้นถอน และชนิดต้นเลี้ยง ส่วนใหญ่ไม่มีใบรับรองพันธุ์พืชจากกรมวิชาการเกษตร ผลิตปีละ ๒ ครั้ง และผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดการกำหนดราคาส่วนใหญ่ใช้คู่แข่งเป็นเกณฑ์และได้รับเงินจากการขายเป็นเงินสด การจัดจำหน่ายเกือบทั้งหมดขายที่แหล่งผลิต ส่วนใหญ่ขายให้แก่พ่อค้าคนกลาง เกษตรกรทุกรายมีการส่งเสริมการตลาดโดยใช้การส่งเสริมการขายแบบให้ส่วนแถม การส่งเสริมการตลาดโดยวิธีอื่นมีน้อยกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดที่โดดเด่นกว่าคู่แข่งคือ ผลิตสินค้าคุณภาพดี ราคาถูก ทำเลดี และผู้ขายมีอัธยาศัยดี

๔) การผลิตชนิดต้นถอนมีต้นทุน ๒.๘๘ บาท/ต้น ผลตอบแทน ๓ บาท/ต้น ผลตอบแทนสุทธิ ๐.๗๐ บาท/ต้น กำไร ๐.๑๒ บาท/ต้น ชนิดต้นเลี้ยงมีต้นทุน ๓.๘๑ บาท/ต้นผลตอบแทน ๑๐ บาท/ต้น ผลตอบแทนสุทธิ ๖.๘๒ บาท/ต้น กำไร ๖.๑๙ บาท/ต้น

๕) ในด้านการพัฒนาการผลิต เกษตรกรร่วมกันเสนอว่าผลิตให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ได้ต้นพันธุ์คุณภาพดี ในด้านการตลาดเสนอให้มีการรวมกลุ่ม มีผู้บริหารจัดการด้านการตลาด โดยให้มีการกำหนดราคาขายที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน มีการจัดจำหน่ายโดยให้มีศูนย์กระจายสินค้า และมีการส่งเสริมการตลาดโดยการโฆษณาทางสื่อต่างๆ

^{๑๐๘}รศ.ดร.ชูศักดิ์ สัจจา บรรจงศิริ อัจฉรา โพธิ์ดี. การจัดการในกระบวนการผลิตต้นพันธุ์ทุเรียนหอมทองแบบเสียบยอดของเกษตรกรในจังหวัดชุมพร. รายงานการวิจัย. (นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๕๔.) หน้า ๑๐๒.

สุนันท์ พงษ์สามารถ และคณะ^{๑๐๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบยาสีฟันและน้ำยาบ้วนปากสมุนไพรที่มีส่วนผสมของสารโพลีแซคคาไรด์สกัดจากเปลือกทุเรียน พบว่า เจลโพลีแซคคาไรด์ (PG) และเส้นใยโพลีแซคคาไรด์ (PF) ที่สกัดได้จากเปลือกแห้งของผลทุเรียน ได้สารสกัด PG และ PF ในปริมาณ ร้อยละ ๗.๓ และ ๑๕.๑ ตามลำดับ โพลีแซคคาไรด์ทั้งสองชนิด PG มีส่วนประกอบของเส้นใย ถึงร้อยละ ๙๖.๓ แต่ไม่พบเส้นใยอยู่ใน PF เลย จากการทดลองของคณะผู้วิจัย พบว่า PG มีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อ E. coli และ S.aureus ได้ดี จากการทดลองดังกล่าวพบว่าสามารถใช้สารสกัดดังกล่าวในทางเภสัชกรรม เช่น น้ำยาเคลือบยาเม็ดให้ได้ผิวเรียบเป็นที่น่าพอใจได้นานถึง ๑๐๕ นาที และให้ผลการกระจายตัวได้อย่างรวดเร็ว ในผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มผงชนิดขง และอาหารควบคุมน้ำหนัก เนื่องจากมีผลในการช่วยลดการดูดซึมไขมันและลดระดับ cholesterol ในเลือดได้ผลดี เป็นต้น

นิยม สุทธิหลวง และคณะ^{๑๑๐} ได้ทำวิจัยเรื่องการบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท การวิจัยการบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยแบบผสม ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ประชาชนชาวนา เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำศาสนา จำนวน ๒๔ คน และแบบสอบถามทั่วไปมีจำนวน ๔๐๐ ชุดครอบคลุมทั้ง ๘ ตำบล ในอำเภอสรรคบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. ติเกเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง ชาวบ้านทำอาชีพเกษตรกรรมมีเครื่องทำนาไร่และเลี้ยงสัตว์เนื่องจากเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ๒. มีการส่งเสริมการออกกำลังกายของชุมชนและนวดแผนโบราณ ๓. มีการสนับสนุนการทำสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นรายได้เสริมของชุมชน ๔. วัดวาอารามในอำเภอสรรคบุรี มีกิจกรรมผาผนังเล่าเรื่องพุทธประวัติ มีพระพุทธรูปเก่าแก่และพระปรางค์ยอดกลีบมะเฟือง ๕. ประเพณีการบวชและการดำข้าวเม่า สำหรับด้านบริหารจัดการองค์ความรู้ได้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นต้องมีชาวบ้านร่วมมือดูแลและรักษา เจ้าหน้าที่รัฐร่วมรับผิดชอบโดยตรง สนับสนุนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้สนใจเพื่อสร้างความภูมิใจโดยการจัดสรรเงินเพื่ออบรมหรือร่วมมือการอนุรักษ์ไม่ให้อายุหายไปจากท้องถิ่น

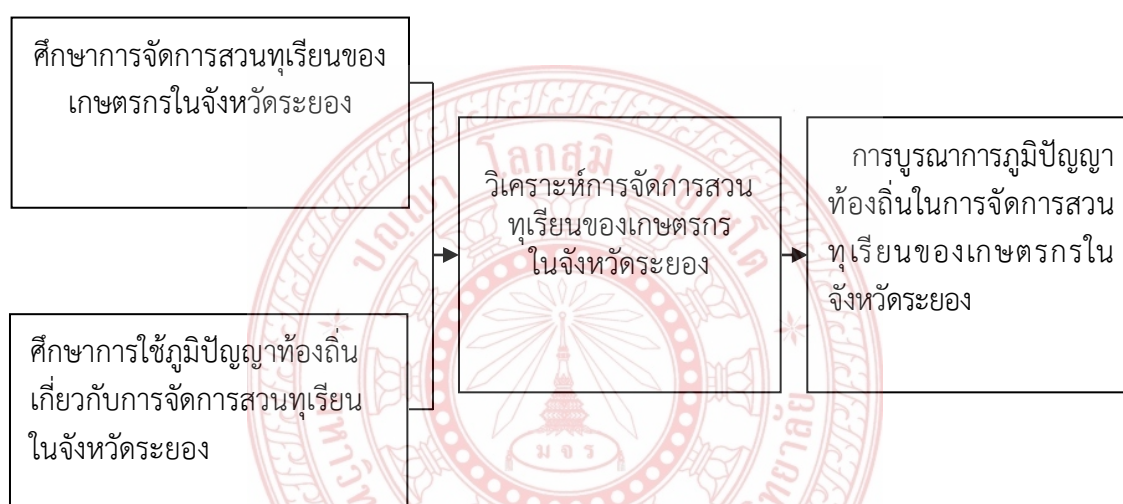
ข้อเสนอแนะด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องมืองค์กรท้องถิ่นที่เข้มแข็งที่มีแผนแม่บทในการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างจริงจัง พร้อมทั้งมีทรัพยากรบุคคล มีงบประมาณการอบรมให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ มีตลาดเพื่อขายเป็นรายได้เสริมหรือการให้ค่าตอบแทนประชาชนชาวบ้าน ผู้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน มีกระบวนการทำงานร่วมกับโรงเรียนในท้องถิ่น โดยกำหนดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ความเสมอภาคและทัดเทียมกันของภาครัฐด้านองค์ความรู้ สนับสนุนพัฒนาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๑๐๙} สุนันท์ พงษ์สามารถ และคณะ. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบยาสีฟันและน้ำยาบ้วนปากสมุนไพรที่มีส่วนผสมของสารโพลีแซคคาไรด์สกัดจากเปลือกทุเรียน. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพฯมหานคร: กองทุนสนับสนุนการวิจัย. คณะทันตแพทยศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย . ๒๕๕๒), หน้า ๒-๓

^{๑๑๐} นิยม สุทธิหลวง และคณะ. การบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท. รายงานการวิจัย. (ชัยนาท: ๒๕๕๔), หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่อง “เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย มีดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร / กลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview)

๓.๒ ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรทำสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง จำนวน ๒๘ คน ประกอบด้วย

๑. คุณมาลี สำเร็จ	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒. คุณแอนก สรรเสริญ	หมู่ที่ ๘ ตำบลวังหว้า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๓. คุณสมบุรณ์ บัวแก้ว	หมู่ที่ ๑ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๔. ผู้ใหญ่เพ็ญศรี จันทร	หมู่ที่ ๑๑ ตำบลวังหว้า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๕. ดต.สมพงษ์ ชำนาญสินธุ์	หมู่ที่ ๙ ตำบลทางเกวียน อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๖. ครูจรัส สมคิด	หมู่ที่ ๑๑ ตำบลวังหว้า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
- ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

๗. นางสาวนวลนภา เจริญรวาย	หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๘. คุณสมศักดิ์ เครือวัลย์	หมู่ที่ ๘ ตำบลสองสลึง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๙. คุณสัมพันธ์ แสงผล	หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๑๐. คุณอรุณ แทนทด	หมู่ ๑๔ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๑๑. คุณชำนาญ แกมนิล	หมู่ที่ ๘ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๑๒. คุณประเทือง หนาแน่น	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๑๓. กำนันประพัฒน์ จันทรพราหมณ์	ตำบลวังห้ว อ. กาหลง จังหวัดระยอง
๑๔. อาจารย์รัตนา เพชรสูงเนิน	หมู่ที่ ๙ ตำบลวังห้ว อ. กาหลง จังหวัดระยอง เลขาธิการ บริหารจัดการน้ำวังห้ว อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ รำไพพรรณี
๑๕. คุณประยุทธ ประมาณู	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๑๖. คุณกาน ธรรมสนิท	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๑๗. คุณกิม ธรรมสนิท	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๑๘. ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ขวนชื่น	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๑๙. คุณชลลดา นุชเจริญ	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๐. คุณธัญญา เพื่อนพวง	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๑. คุณลือชา วงศ์ทิม	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๒. คุณวินัย วงศ์อยู่	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๓. คุณวิญญู วงศ์อยู่	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๔. คุณสมบัติ สุวรรณอำไพ	หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง
๒๕. คุณจำแลง กล้าหาญ	หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๒๖. ผู้ใหญ่รำพึง จันทรพราหมณ์	หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๒๗. คุณยุพิน วงศ์มาก	หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง
๒๘. คุณสวาท คำแหงวงศ์	หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง

๓.๓ เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย “เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีลักษณะเป็นแบบสอบถามที่เป็นปลายเปิด (Open ended Question) ให้เลือกตอบแบบเสรี ตามกรอบแนวคิดของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นอื่นๆ โดยสัมภาษณ์ชาวสวนที่ปลูกทุเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ปราชญ์ชาวบ้าน) โดยมีขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบสัมภาษณ์

- ๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
- ๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้
- ๓) กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ระบุรายการ ข้อมูลที่ต้องการของแต่ละประเด็น ประกอบด้วย การจัดการสวนทุเรียนตามหลักทางวิชาการ และการจัดการสวนทุเรียนตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดระยอง
 - ๔) จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์และรายการหัวข้อคำถามแต่ละประเด็น
 - ๕) ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมด้านเนื้อหา ข้อคำถาม การใช้ภาษา
 - ๖) นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกร และปราชญ์ชาวบ้าน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง
 - ๗) นำมาแก้ไขและปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีความถูกต้องและครอบคลุมตามเนื้อหาให้มากขึ้น เป็นฉบับสมบูรณ์ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญที่ปรึกษาเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

๒. การหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ “เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” มาหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่สร้างไว้
๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม โดยมีผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่านได้แก่

(๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) รองศาสตราจารย์ ดร. ธวัช หอมทวนลม อาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย

(๓) พระครูเกษมมรรณาการ ผู้อำนวยการหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดระยอง

(๔) คุณมาริน สมคิด เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอแกลง จังหวัดระยอง

๓. ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลอง จากกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ “เรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” จำนวน ๔ คน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเกษตรกรชาวสวนทุเรียนในอำเภอบ้านค่าย และอำเภอนิคมน้ำอ้น อำเภอละ ๒ คน

๔. นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ในการนำไปใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยต่อไป

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) ออกหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์แก่ผู้ให้ข้อมูลทั้ง ๒๘ ท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

๒) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๓) ดำเนินการสัมภาษณ์ ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔) นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยวิธีการ ดังนี้

๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์ และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

๓) วิเคราะห์ค่าของการสัมภาษณ์ ที่เป็นข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)

๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น ๔ ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๔.๑ สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

ตอนที่ ๔.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

ตอนที่ ๔.๓ วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

ตอนที่ ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ตอนที่ ๔.๑ สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

วัตถุประสงค์ ๑ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การปลูกทุเรียนในแต่ละภูมิภาค หรือแต่ละจังหวัดจะมีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สามารถจัดลำดับการปลูกทุเรียนได้ ดังนี้ การทำสวนทุเรียนมีใ้เรื่องง่ายๆ อย่างที่หลายคนคิด ซึ่งการทำสวนทุเรียนต้องมีความรู้และประสบการณ์ และต้องเข้าใจทุเรียนเป็นอย่างดี ซึ่งก่อนที่จะทำการปลูก เราต้องคำนึงถึง

๑. แหล่งน้ำ ต้องมีแหล่งน้ำจัดใหญ่เรียนได้เพียงพอตลอดปี

๒. อุณหภูมิและความชื้น ทุเรียนชอบอากาศร้อนขึ้นอุณหภูมิอยู่ในช่วงประมาณ ๒๕-๓๐ องศาเซลเซียส ความชื้นประมาณ ๗๕-๘๕% ถ้าปลูกในพื้นที่ที่มีอากาศแห้งแล้ง และมีอากาศร้อนจัดหรือเย็นจัด และมีลมแรง จะพบปัญหาใบไหมหรือใบร่วง ต้นทุเรียนไม่เจริญเติบโตหรือเติบโตช้า ใ้ผลผลิตช้าและน้อยไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน

๓. สภาพดิน ควรเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ดินเหนียวปนทราย ที่มีการระบายน้ำดี และมีหน้าดินลึก เพราะทุเรียนเป็นพืชที่ไม่ชอบน้ำขัง เพราะถ้าน้ำขัง ดินจะเกิดเป็นกรดและต่าง จำเป็นต้องปลูก

ทุเรียนในสภาพดินทราย จำเป็น ต้องนำหน้าดินจากแหล่งอื่นมาเสริม ต้องใส่ปุ๋ยคอก และต้องดูแลเรื่องการให้น้ำมากเป็นพิเศษ ดังนั้น แล่งน้ำต้องเพียงพอ^{๑๑๑}

และปัจจุบันชาวสวนทุเรียนมีการจัดการเกี่ยวกับการปลูกทุเรียน ดังข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สามารถจัดลำดับขั้นตอนได้ ๒ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นการวางแผนเตรียมการเพราะปลูก ที่จะเริ่มทำการปลูกทุเรียน โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ^{๑๑๒} ดังนี้

-ทำการไถที่ดิน ขุดต่อและรากไม้เก่าที่มีอยู่ ออกจากแปลงดิน ซึ่งเรื่องที่ดินสำหรับการปลูก มี ๒ ประเภท คือ

-พื้นที่ปลูกทุเรียนที่เป็นที่ตอย ซึ่งจะไม่มีความมีปัญหาหน้าท่วมขัง เราก้ไถและกำจัดวัชพืชอย่างเดียว ส่วนพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ลุ่มหรือที่ต่ามีน้ำท่วมขัง ต้องทำทางระบายน้ำหรือยกร่อง เพื่อให้น้ำไหลผ่านไม่อย่างนั้นทุเรียนจะเน่าตาย

กำหนดระยะปลูก ระยะระหว่างต้นและระยะระหว่างแถวด้านละ ๙ เมตร ปลูกได้ไร่ละ ๒๐ ต้น การทำสวนขนาดใหญ่ ควรขยายระยะระหว่างแถวให้กว้างขึ้น เพื่อสะดวกต่อ การนำ เครื่องจักรกลต่างๆ ไปทำงานในระหว่างแถว วางแนวและปักไม้ตามระยะปลูกที่กำหนด วางแนวกำหนดแถวปลูกโดยคำนึงว่า แนวปลูกขวางความลาดเทของพื้นที่ หรืออาจกำหนดในแนวตั้งฉากกับถนน หรือกำหนดแถวปลูกไปในแนวทิศ ตะวันออก ตะวันตก และถ้ามีการจัดวางระบบน้ำ ต้องพิจารณาแนวทางจัดวางท่อในสวนด้วย จากนั้นจึงปักไม้ตามระยะที่กำหนดเพื่อขุดหลุมปลูกต่อไป^{๑๑๓}

ขั้นที่ ๒ วิธีการบำรุงรักษา วิธีการดูแลรักษาทุเรียนให้มีประสิทธิภาพจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่าการดูแลรักษาสวนทุเรียนให้มีประสิทธิภาพของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง แบ่งได้ เป็น ๔ ช่วง คือ

ช่วงที่ ๑ ช่วงทุเรียนเล็กจนถึงทุเรียนสาว (ทุเรียนอายุก่อนปลูกจนถึงอายุประมาณ ๖ ปี)^{๑๑๔} การบำรุงรักษาทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยองในสมัยก่อนนั้น ให้มีประสิทธิภาพนั้น มีการให้ปุ๋ยอินทรีย์ทางดินสลับกับปุ๋ยเคมีสูตร ๑๕ - ๑๕ - ๑๕ บ้าง^{๑๑๕} และให้อาหารเสริมทางใบบวกกับสารเคมีกำจัดแมลงในระยะ ๗ - ๑๐ วันต่อครั้ง อาหารเสริมทางใบของทุเรียนนั้นเป็นกลุ่มไนโตรเจนสูง เพื่อช่วยการเจริญเติบโต ไม่นิยมใช้ปุ๋ยเอร์ดีเพราะเกษตรกร เชื่อว่าเป็นสาเหตุของใบกรอบ เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้อาหารเสริมในท้องตลาดทั่วไป

^{๑๑๑} สัมภาษณ์คุณมาลี สำเร็จ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๒} ครูจรัส สมคิด, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๓} คุณสมศักดิ์ เครือวัลย์, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๘ ตำบลสองสลึง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๔} คุณอรุณ แทนทด, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๔ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} คุณชำนาญ แกมนิล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๘ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ช่วงที่ ๒ ช่วงทุเรียนเตรียมพร้อมที่จะมีผลผลิต ช่วงทุเรียนสาวอายุประมาณ ๖ - ๗ ปี จะเป็นช่วง
ไว้ผลผลิตได้ เกษตรกรจะมีการดูแลทุเรียนดีเป็นพิเศษ เพราะเป็นช่วงที่ทุเรียนสะสมอาหารให้พร้อมสำหรับ
การออกดอก เริ่มจากการดูแลใบอ่อนและต้นให้สมบูรณ์ โดยปกติทุเรียนจะแตกใบอ่อน ๓ ครั้ง ก่อนจะติด
ผลในช่วงหนึ่งฤดูกาล เกษตรกรต้องทำให้ได้เร็วกว่า ๓ ใบ ถ้าเกษตรกรทำไม่ได้ผลในช่วงนี้ ในขณะที่เป็นดอก
หรือเป็นผลอ่อนๆ ทุเรียนจะแตกใบอ่อน เป็นเหตุทำให้ผลทุเรียนบิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์และต้นโทรม การสะสม
อาหารนั้นในช่วง ๒ ใบแรก มีการให้อาหารเสริมธรรมดาๆ ตามท้องตลาดทั่วไป พวกทางด่วนต่างๆ ช่วงใบที่
๓ พอใบอ่อนปรียอด ให้เริ่มให้แมกนีเซียมเพื่อสะสมให้ใบแก่เร็วกว่ากับแคลเซียม โบรอน โมลิบดีนัม
สังกะสี ในระยะ ๗ วันต่อครั้ง^{๑๑๖} การสะสมอาหารของทุเรียนที่พร้อมจะให้ผลผลิต เกษตรกรจะมีสูตรการ
อาหารเสริมแตกต่างกันตามสภาพของแต่ละพื้นที่ลักษณะของพื้นดิน เช่น ถ้าเป็นดินทรายไม่นิยมใช้ปุ๋ย
แกร์^{๑๑๗}

มีข้อควรระวังคือ ปุ๋ยเกล็ดในรูปคีเลท ละลายน้ำง่ายดูดซึมดีพืชจะสะสมไว้มาก ทำให้ใบกรอบ
หนา พอถึงช่วงฤดูร้อน เกษตรกรมีการควบคุมทุเรียนไม่ให้แตกใบอ่อน ใบทุเรียนจะแห้งครึ่งใบ ไม่สามารถ
ปรุงอาหารได้ส่งผลให้ต้นโทรม ให้เปลี่ยนมาใช้อาหารเสริมสูตรน้ำแทน หรือถ้าจะใช้ปุ๋ยแกร์ให้ใช้ในอัตราที่
น้อยกว่าที่แจ้งไว้ในฉลากลดครึ่งหนึ่งของอัตราที่แจ้งไว้ในฉลาก^{๑๑๘}

เทคนิคการทำทุเรียนนอกฤดูกาล กรณีเตรียมต้นใบสมบูรณ์แล้วในช่วงใบที่ ๒ ใบอ่อนเต็มที่ ใบ
อ่อนที่อยู่ปลายใบสุดคลี่เต็มที่ เกษตรกรใช้สารแพคโคบิวทาโซนในอัตรา ๔๐๐ CC ต่อน้ำ ๒๐๐ ลิตร ผสม
พร้อมกับฮิวมิคส่วนหนึ่ง พ่นให้ทั่วต้นใบประมาณ ๓๐ วัน เว้นระยะห่างประมาณ ๑๕ วันพ่นอีกครั้ง เป็น
การเร่งให้ทุเรียนออกดอกได้สม่ำเสมอก่อนฤดูกาล^{๑๑๙}

ข้อควรระวัง ทุเรียนที่เตรียมความพร้อมของต้นใบไม่ได้ ไม่สมควรทำ เพราะจะทำให้ต้น
ทุเรียนโทรม แก่คั้นไม่ได้ ในกรณีที่โดนฝนก็จะไม่ได้ผลและเกษตรกรอาจเลือกทำในช่วงใบที่ ๓ ก็ได้
เป็นการแย่งตลาดให้ออกก่อนฤดูกาลเล็กน้อย

เทคนิคการตัดแต่งกิ่งแขนงน้ำค้างและกิ่งที่ไม่ใช้ประโยชน์เล็กๆ ช่วงใบเฟสลาด (ใบเฟสลาด
คือใบอ่อน แต่ไม่ใช่ใบยอดสุด) แล้วเท่านั้น เพราะไม่เช่นนั้น ถ้ายังมียอดอ่อนอยู่ ทุเรียนก็จะแขนง
ออกมาอีก ทำให้ต้องตัดแต่งหลายครั้ง และการตัดแต่งแขนงนั้นไม่นิยมตัดจนถึงโคนแขนง เพราะจะ
เป็นการลิดตาออกออกไปด้วย^{๑๒๐}

^{๑๑๖} คุณประเทือง หนาแน่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๔ ตำบลวังหว่า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง,
๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} กำนันประพัฒน์ จันทรพราหมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน ตำบลวังหว่า อ. กาหลง จังหวัดระยอง, ๑๖
มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} คุณประยุทธ์ ประมาญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังหว่า อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} คุณกาน ธรรมสนิท, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} คุณกิม ธรรมสนิท, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

การให้ปุ๋ยทางดิน เกษตรกรจะให้ปุ๋ยทางดินสูตร ๘ - ๒๔ - ๒๔ รอบทรงพุ่มแต่ไม่ใช่รอบด้านนอกของทรงพุ่ม บวกกับการให้น้ำเกษตรกรจะทำการตัดท่อส่งน้ำออก ปรับหัวสปริงเกอร์ให้เข้ามาในทรงพุ่มไม่รดน้ำถึงปลายรากเพื่อเป็นการควบคุมการแตกใบอ่อน^{๑๒๑}

ช่วงที่ ๓ ช่วงไว้ผล ระยะเป็นดอก เกษตรกรฉีดพ่นด้วยอาหารเสริม แคลเซียม-โบรอน เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ของดอกผลในระยะ ๗ - ๑๐ วันต่อครั้ง ทูเรียนช่วงนี้อาจมีโรคแมลงและโรคราได้ง่าย เพราะเป็นช่วงที่ทูเรียนต้องการการดูแลอย่างเต็มที่ จึงต้องให้สารเคมีบวกกับยากันโรครา จำพวกไฟโทปีทราไปด้วย ในช่วงทูเรียนสลัดดอกออก เกษตรกรอาจมีการตัดแต่งดอกออกเป็นระยะๆ เพื่อช่วยเรื่องความสมบูรณ์ของทูเรียนด้วย โดยตัดดอกปลายกิ่งและโคนกิ่งออก เพื่อที่ผลผลิตทูเรียนจะได้ไม่ช่นกันมาก ยกต่อการป้องกันศัตรูพืช^{๑๒๒}

ช่วงที่ทูเรียนเป็นหางแย้ (ผลอ่อนระยะแรก) เกษตรกร มีการพ่นด้วยสารเคมีกันหนอนและเพลี้ยไฟ เพราะเพลี้ยที่อยู่ในเปลือกดอก เป็นสาเหตุของทูเรียนหัวจิบ เพราะไปทำลายหนามในระยะแรก และสารเคมีกันหนอนจำพวกหนอนรัง หนอนรู หนอนรู คือหนอนที่เข้าไปในช่วงทูเรียนมีเมล็ด ไปฝังตัวอยู่ในเมล็ดทูเรียน และจะออกช่วงผลแก่ หากดูแลไม่ดีก็จะมีผลเสียหายจำนวนมาก^{๑๒๓}

ช่วงตัดแต่งผล คือช่วงที่ทูเรียนมีผลโตเท่าลูกหมาก โดยทูเรียนที่มีอายุ ๑๐ ปีขึ้นไป เกษตรกรอาจไว้ผล ๗๐ - ๑๐๐ ผล ไม่ควรไว้ผลเต็มที่ในระยะสองที่ติดต่อกัน อาจไว้ผลเต็มที่ และปีต่อมาอาจลดจำนวนลงประมาณ ๒๐% เพื่อทูเรียนจะไม่โทรมเกินไป^{๑๒๔}

ขั้นตอนนี้ มีเทคนิคจากเกษตรกร สามารถพัฒนาจากทูเรียนทั่วไปที่ผลผลิตจะสามารถส่งออกได้ประมาณ ๗๐% แต่ด้วยวิธีการตัดแต่งผล สามารถทำให้ทูเรียนสามารถเป็นผลได้ถึง ๙๐% ต่อบวกกับวิธีการบำรุงรักษาอื่นๆ เริ่มจากการตัดแต่งผลที่ขีดเหลือง ไม่สมบูรณ์ออกก่อน^{๑๒๕}

ขั้นตอนนี้ คือการตัดแต่งจากกิ่งล่างก่อนวนไปจนทั่วสวน ทั้งระยะให้ผลล่างมีความสมบูรณ์ดีประมาณ ๒-๓ วัน ก็ตัดแต่งผลในกิ่งที่สูงขึ้นไปครั้งละไม่เกิน ๒ กิ่ง วนไปจนทั่วสวนแล้วทั้งระยะ ทำอย่างนี้จนกว่าจะถึงกิ่งบนสุด ซึ่งได้คำนวณไว้แล้วว่าจะไว้ผลไว้เท่าไรก็ผล ทูเรียนจะสมบูรณ์เสมอกัน ทั้งนี้ ต้องระวังเรื่องการให้น้ำ และควบคุมใบอ่อนให้ได้ หากควบคุมไม่ได้ ก็จะส่งผลให้ลูก

^{๑๒๑} ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ขวนชื่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} คุณชลลดา นุชเจริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} คุณลือชา วงศ์ทิม, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} คุณวินัย วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๒๕} คุณวิญญู วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

ทุเรียนอ่อนร่วง และให้ผลผลิตไม่ได้ขนาด บิดเบี้ยว ทรงไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ^{๑๒๖}

ช่วงที่ ๔ การโยงผลผลิต เกษตรกรจะทำการโยงผลผลิตด้วยเชือกฟาง หรือไม่ไผ่ค้ำยันไว้ ป้องกันการโดนลม หรือน้ำหนักที่เพิ่มขึ้นจนกิ่งหักได้ เทคนิคอีกชนิดหนึ่งของเกษตรกร คือการโยงตั้ง เกินไป ทำให้กิ่งทุเรียนแห้งตายได้ และหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ต้องรีบตัดเชือกทันที เพราะเชือกที่มัดไว้แน่นกิ่งทุเรียนเคลื่อนไหวไม่สะดวก มีการบีบรัดน้ำเลี้ยง ส่งไม่ถึงปลายยอดทำให้กิ่งแห้งตายได้^{๑๒๗}

ช่วงที่ ๕ หลังเก็บผลผลิต หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ระยะเวลาสำคัญมาก เพราะหากดูแลไม่ดีทุเรียนอาจโรตม จนไม่แตกใบอ่อน จนไม่ให้ผลผลิตในปีต่อไป หรือยืนต้นตายได้ เกษตรกร ใช้การฉีดพ่นอาหารเสริมจำพวกไนโตรเจน เรียวใบและตัดแต่งกิ่งแขนงที่อยู่ในทรงพุ่มไม่ให้แตกออก ขยับหัวสปริงเกอร์ออก รดน้ำให้ชุ่มถึงปลายราก ราดโคนด้วยสารอาหารเรียกราก (จำพวก มาโครโรเฟิล) หรืออื่น ๆ^{๑๒๘} และฉีดวัคซีนป้องกันโรคราด้วยสารเคมี (โพลีอาฟอส ๔๐๐) ต้นละ ๒-๓ เซ็ม เพื่อเตรียมต้นในปีต่อไป เกษตรกรบางรายอาจใช้สารอาหารจำพวกปุ๋ยคอกในการหว่านรอบโคนต้น ในกรณีที่ต้องการลดต้นทุน ก็ใช้ปุ๋ยหมักราดโคนต้น รวมทั้งฮอร์โมนจากไข่ไก่ไว้สำหรับฉีดพ่นทางใบอีกส่วนหนึ่ง^{๑๒๙}

๒. ด้านการจัดการผลผลิต เกษตรกรมีวิธีการจัดการด้านขนาดของผลทุเรียนให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ขนาดของผลทุเรียนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน^{๑๓๐} เช่น

(๑) ปัจจัยด้านอายุของทุเรียน ทุเรียนใหม่วัยสาวเพิ่งติดลูกเกษตรกรทำลำบากมาก เพราะไว้ผลมาก ต้นจะโทรม ไว้ผลน้อยผลก็ใหญ่เปลือกหนา ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ในส่วนนี้เกษตรกร ควรมีตลาดแปรรูปผลผลิตไว้รองรับ และไม่ไว้ผลแก่จนเกินไป เพราะจะกระทบถึงต้นทุเรียนได้ พอได้อายุประมาณ ๑๕-๑๒๐ ก็ควรเก็บผลได้

(๒) ปัจจัยด้านความสมบูรณ์ ทุเรียนที่มีอายุ ๑๐ ปีขึ้นไป การดูแลดี สามารถไว้ผลได้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค เพราะสะดวกต่อการตัดแต่งผล และไว้ผลได้เต็มที่ต่อต้นเปลือกบาง หนามสวย ทรงผลเสมอกัน โดยทั่วไปตลาดต่างประเทศต้องการทุเรียนที่มีขนาด ๓-๔.๒ กิโลกรัม การควบคุมผลผลิตต่อต้นอยู่ที่ ๗๐-๑๐๐ ผลทุเรียนที่มีความสมบูรณ์ จะให้ผลที่มีขนาดน้ำหนักอยู่ในเกณฑ์ที่

^{๑๒๖} คุณสมบัติ สุวรรณอำไพ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} คุณจำแลง กล้าหาญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ้น อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๘} ผู้ใหญ่ราพิง จันทรพราหมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ้น อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} คุณยุพิน วงศ์มาก, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} คุณสวาท คำแหงวงศ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

เหมาะสม การตัดแต่งกิ่ง ยอด ทรงพุ่ม ให้เหมาะสม สมบูรณ์ดี ทำให้ทุเรียน มีรูปทรงสวยงามขนาดเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค^{๑๓๑}

ขั้นที่ ๓ ด้านจำนวนผลผลิต ทุเรียนที่มีความสมบูรณ์ดี ถ้าไว้ผลให้พอดี ผลผลิตจะสมบูรณ์ขนาดเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค เปลือกบาง เนื้อเหลืองสวย แต่ถ้าเกษตรกร ไว้ผลมากเกินไป ทุเรียนจะให้ผลขนาดเล็กและไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร อาจมีการสลัดผลหรือเกิดโรคได้ง่าย บางครั้งอาจทำให้ทุเรียนหนามหยีเล็ก แสดงถึงความไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ในกรณีที่ทุเรียนสมบูรณ์ดี การไว้ผลอาจไว้มาหนึ่งปีแล้ว เว้นให้น้อยลงหนึ่งปี เพื่อเป็นการช่วยรักษาความสมบูรณ์ของทุเรียนทำให้ฟื้นฟูได้ง่าย

ขั้นที่ ๔ ด้านควบคุมผลผลิตให้มีคุณภาพ ปัจจุบันการผลิตทุเรียนมีผลกระทบต่อตลาดและผู้บริโภค เพราะขาดประสิทธิภาพในการดูแล ควบคุมผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาให้ทุเรียนมีประสิทธิภาพเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า

การควบคุมคุณภาพผลผลิต ให้มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด/ผู้บริโภค โดยปกติทุเรียนในแบบสวนผสมและมีพื้นที่ถ่ายเทน้ำสะดวก เนื้อจะแห้ง หอม หวาน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง^{๑๓๒} โดยเฉพาะตำบลวังหว้า เป็นทุเรียนที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์แห่งหนึ่ง คล้ายกับทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี เนื่องจากทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นพื้นที่ดอน เนื้อทุเรียนจะแห้ง มีแป้งมาก ไม่หวานมากเกินไป มีความหอม พ่อค้าที่ไปแกะขาย จะรู้ว่าเป็นทุเรียนจังหวัดระยอง^{๑๓๓}

การรวมกลุ่มเฝ้าระวัง การลักลอบตัดทุเรียนอ่อน ระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่เกษตรและตำรวจ รวมถึงตลาดกลาง ก็เป็นอีกมาตรการหนึ่ง เป็นห่วงโซ่ในการควบคุมการผลิตด้วยคุณภาพออกสู่ท้องตลาด การเตรียมต้นที่ดี การดูแลรักษาที่ดี การเก็บเกี่ยวที่เหมาะสม เป็นการรักษามาตรฐานของทุเรียนในจังหวัดระยองให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค^{๑๓๔}

ในช่วงที่ผลผลิตออกพร้อมๆ กันจนส่งผลให้เกิดการล้นตลาด การคัดแยกไซส์ การรับรองคุณภาพผลผลิต การติดสติ๊กเกอร์รับรองจากสวน การแปรรูป เป็นอีกทางเลือกของเกษตรกรในจังหวัดระยอง โดยผลผลิตที่ทำการเก็บผลผลิต เกษตรกรจะหยุดใช้สารเคมีก่อนเก็บเกี่ยวไม่น้อยกว่า ๒๐ วัน^{๑๓๕}

^{๑๓๑} คุณธัญญา เผื่อนพวง, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๒} คุณธัญญา เผื่อนพวง, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} อาจารย์รัตนา เพชรสูงเนิน, อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. เลขากลุ่มบริหารจัดการน้ำวังหว้า หมู่ที่ ๙ ตำบลวังหว้า อ. แกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} คุณสัมพันธ์ แสงผล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๕} คุณเอนก สรรเสริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

การควบคุมใบอ่อนช่วงทุเรียนติดผลก่อนเก็บเกี่ยว ควบคุมไม่ให้ทุเรียนแตกใบอ่อน เพราะถ้าทุเรียนแตกใบอ่อนจะส่งผลถึงเนื้อทุเรียน เพราะเนื้อทุเรียนจะมีสีขาวแซม แก่ซ่า ถ้ามีใบอ่อนมากๆ เมื่อสุกเนื้อทุเรียนจะแกรน แข็งๆ อ่อนๆ^{๑๓๖}

-การพ่นสารเคมีฆ่าหญ้า ในขณะที่ทุเรียนมีลูก การพ่นยาฆ่าหญ้าในขณะที่ทุเรียนเข้าสี ทุเรียนจะมีผลโดยตรงคือไม่แตกใบอ่อนช่วงหลังเก็บเกี่ยวได้ ไม่ควรพ่นสารเคมีตระกูลไกลโฟเซท เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้วิธีตัดหญ้าเป็นการกำจัดวัชพืช^{๑๓๗}

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ปัญหาจากแมลง ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ และ ๓. ปัญหาจากหนอน

๑. ปัญหาจากแมลง เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป เกษตรกรในระบบสวนผสม จะพบปัญหาจากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการก่อกวนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสาน จะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการดูแลรักษามากกว่า ปัญหาจากแมลงประกอบด้วย

๑) เพลี้ยไฟมักจะระบาดในช่วงที่แดดจัด ส่งผลให้ใบซีด เหลือง ร่วง ช่วงทุเรียนเป็นทางแย้มมักจะไปจับใจกลีบดอก ทำลายหนามทุเรียน ส่งผลให้ทุเรียนหัวจิบ เกษตรกร ควรป้องกันและกำจัดด้วยสารเคมี ตระกูลอิมิดา คลอพิส หรือสารอีไรออน เมโทมิล ประมาณ ๒-๓ ครั้งช่วงระบาด ซึ่งช่วงระบาดของเพลี้ยไฟจะอยู่ราวๆ ปลายมกราคม-กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงย่างพาราผลัดใบ แมลงต่างๆ จะหลบร้อนเข้ามาอยู่ในสวนทุเรียน^{๑๓๘}

๒) ไรแดง ช่วงที่ลมหนาวโชย เรียกว่า “ลมลง” ไรแดง จะระบาดในช่วงลมลง เกษตรกรจะรู้ได้จากการสังเกตที่ใบทุเรียน ใบจะซีดเหลืองและร่วงในที่สุด ถ้าเด็ดใบมาเขย่าๆ บนกระดาษขาว จะเห็นแมลงตัวเล็กๆ เต็มไปหมด หรือเอาแว่นขยายส่องดู เกษตรกรที่ชำนาญแล้วใช้นิ้วคืบใบและรูดลง ถ้ามีเส้นน้ำตามมือ แสดงว่ามีการระบาดของไรแดง เกษตรกรจะดูแลยากมาก เพราะพ่นสารเคมีลำบาก เนื่องจากมีลมนั่นเอง การใช้สารเคมีทั่วไปตามท้องตลาด จำพวกไอไมค์ พ่นครั้งแรกแล้วเว้น ๒ วัน พ่นครั้งที่ ๒ เว้นอีก ๗-๑๐ วัน พ่นอีกครั้งก็หยุดการระบาดได้ สาเหตุที่พ่นครั้งแรกแล้วหยุด ๒ วัน เนื่องจากวงจรการวางไข่ของไรแดงเร็วมาก พ่นครั้งแรกเพื่อฆ่าตัวแก่ พ่นครั้งที่ ๒ เพื่อฆ่าตัวอ่อนที่ออกจากไข่ ถ้าเว้นถึง ๗ วันตัวอ่อนจะวางไข่อีก จะทำให้ไม่รู้จักรหยุดการระบาด พ่นครั้งที่ ๓ เป็นการเคลียร์อีกครั้ง หากเกษตรกรไม่สามารถควบคุมไรแดงได้ ทุเรียนจะสลัดใบทำให้ไม่พร้อมสำหรับการออกดอกในปีนั้น^{๑๓๙}

^{๑๓๖} คุณสมบูรณ์ บัวแก้ว, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๑ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} ด.ต.สมพงษ์ ชำนาญสินธุ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๙ ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} คุณสัมพันธ์ แสงผล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓๙} คุณอรุณ แทนทต, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๔ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๐.

๓) เพลี้ยไก่อ๊ว เพลี้ยไก่อ๊วขาว มีอยู่หลายชื่อเป็นศัตรูพืชชนิดเดียวกัน กัดกินดูดน้ำเลี้ยงจากใบอ่อน พันด้วยสารเคมีที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป เช่น คลอไพริฟอส

๔) เพลี้ยแป้ง เพลี้ยอ่อน ชอบอยู่ในร่องหนามทุเรียนกำจัดด้วยสารเคมี เช่น คลอไพริฟอส หรือ เมโทมิลในกรณีที่เป็นมาก

๕) เพลี้ยอ่อนนาสาร เป็นโรคใหม่ๆ ระบาดมากจากพืชประเภทกล้วยไม้ ลักษณะเป็นจุดขาวๆ ที่ใบแก่คล้ายเม็ดเทียนในน้ำมันต์ ถ้าเกษตรกร ดูไม่ทันโรคนี้ทำให้ทุเรียนใบแก่ร่วง ลำต้นขาดน้ำเลี้ยงกำจัดด้วยสารเคมีซิลเฟอร์เมท อิน ๒๕ % บวกกับคอปเปอร์ฟอส ๒ ครั้งห่าง ๖-๗ วัน แต่โรคนี้ก็ไม่พบบ่อยในสวนทั่วไป^{๑๔๐}

๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ เป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ชาวสวนทุเรียนกลัวเพราะทำให้ทุเรียนเกิดความเสียหายได้มาก ปัญหาดังกล่าวประกอบด้วย

๑) โรครากเน่า-โคนเน่า มักเกิดจากเชื้อราไฟทอป โทรา โรคชนิดนี้มากับความชื้นจากเชื้อราที่ติดต่อกายางพารา จากการทำสวนที่มีการระบายน้ำไม่ดี จากการทำสวนผสมทุเรียนไม่โดนแดดถึงทรงพุ่ม เนื่องจากปลูกทุเรียนปลูกถี่เกินไป หรือจากการเก็บผลผลิตแล้วต้นโทรมขาดภูมิคุ้มกัน

วิธีการดูแลรักษา คือ เกษตรกรแบบสวนผสม จะใช้เชื้อราไตรโคเดมา ฉีดพ่น หรือราดโคนเพื่อให้เชื้อราไตรโคเดมา ซึ่งไม่มีโทษกับพืช ไปกินเชื้อราไฟทอปโทราแบบหนึ่ง^{๑๔๑}

โรครากเน่า-โคนเน่าให้ระวังอากาศเปลี่ยน ฝนกระหน่ำ ให้สำรวจดู ถ้าต้นไหนไม่แตกใบอ่อน ใบออกด้านๆ ไม่สด ที่โคนดินจะเลอะๆ คล้ายๆ รากไม่เดินถึง ไม่มีรากให้ฝังเข็ม และให้ขุดตรงบริเวณโคน ตรงที่ให้ระบายน้ำออกมาให้ได้ และฉีดพ่นคลุมทั้งต้นด้วยเมทาแลคซิล อัตรา ๒๐๐ ลิตรต่อยาครั้งกิโลกรัม ๒ ครั้ง เว้น ๗ วัน และหลังจากนั้น ให้ใช้สารห่วยกับอะมิโน ฉีดพ่นทุกๆ ๗ วัน จนกว่าจะแตกใบ รวมทั้งดบุงทางดินสำคัญ คือ ต้องระบายน้ำให้ได้ ถ้าต้นไหนอาการหนัก ใบเหลือง ให้ตัดแต่งกิ่งที่ไม่จำเป็นออก เพื่อรักษาพลังงานต้นไว้^{๑๔๒}

เกษตรกรชาวสวนทุเรียนทั่วไป จะราดโคนรอบทรงพุ่ม หลังเก็บเกี่ยวผลผลิตห่างจากโคนมา ๕๐ เซนติเมตร โดยรอบด้วยสารเคมีเมทาแลคซิล พร้อมกับทำชั้นรอบโคนต้นสูง ๕๐ เซนติเมตร และทำวัคซีนป้องกันโรค โดยสารโพลีอาฟอส ๔๐๐ สารอาหารอะโทนิค และน้ำกลั่น ในสัดส่วน ๑ : ๑ : ๑ เพื่อฟื้นทุเรียน และป้องกันโรครากเน่า โคนเน่า ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ฝังเข็มรอบต้นเข็มละ ๒๕ CC จำนวนต้นละ ๓ เข็ม ก็ป้องกันได้อีกแบบหนึ่ง สลับกับการฉีดพ่นทางใบด้วยสารดาเบนตาซิน ประมาณ ๑๐-๑๒ วันต่อครั้ง^{๑๔๓}

^{๑๔๐} นางสาววณณา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๑} คุณชำนาญ แกมนิล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๘ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} กำนันประพัฒน์ จันทพรพรมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน ตำบลวังห้ว อ. กาหลง จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๓} ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ขวนชื่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอสว่างจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒) โรคราใบติด ลักษณะจะเป็นใบแห้งๆ มียติดตามใบ ถ้าดูแลไม่ถูกก็จะขยายไปเรื่อยๆ จนกิ่งแห้งตายในที่สุด เกษตรกรในแบบผสมจะดูแลโดยวิธีฉีดพ่นยา ๒-๓ ครั้งในรอบเดือนก็จะพ่นจุลินทรีย์กับน้ำเปล่า ๑ ครั้ง สลับกันไปบวกกับการตัดแต่งกิ่งไปไม่ให้ทับซ้อนกันมากเกินไป ก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง

ส่วนเกษตรกรทั่วไปจะใช้การตัดแต่งกิ่งสลับกับการฉีดพ่นสารกันโรคต่างๆ ในท้องตลาดสลับกันไป เช่น วานตอง เฮกซา คอร์นาโซล ก็สามารถป้องกันได้

๓) โรคราสีชมพู อาการของโรคเป็นราสีชมพูติดตามกิ่ง การแพร่กระจายไปตามกระแสลมปลิวไปเหมือนสปอร์ หรือเมื่อฝนตกมีน้ำหยดมาถูกกิ่งไหนก็เป็นกิ่งนั้น ทำให้กิ่งแห้งใบแห้งยืนต้นตาย ยังเป็นโรคใหม่ สำหรับชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ยังไม่ค่อยพบการแพร่ระบาด ส่วนเกษตรกรที่พบบางรายบอกว่าเป็นโรคคล้ายภูมิคุ้มกันน้อย ต้องเสริมด้วยสารอาหารจำพวกคิวแม็กซ์ และพ่นด้วยสารกำจัดโรคราประเภทเดียวกับราใบติด^{๑๔๔}

๓. ปัญหาจากหนอน เป็นปัญหาที่ชาวสวนทุเรียนต้องใส่ใจเป็นพิเศษ เพราะทำให้ต้นทุเรียนตายได้ ประกอบด้วย

๑) หนอนรัง หนอนรังเป็นหนอนหนึ่งเหนียวตัวเล็กๆ ชอบไปทำรังอยู่ในร่องหนามทุเรียน ส่งผลให้ทุเรียนตกเกณฑ์กลายเป็นทุเรียนตกไซ้ไป เป็นหนอนที่กินผิวภายนอกของทุเรียนระบาดในช่วงต้นฝน เป็นหนอนผีเสื้อมาวางไข่ไว้ในระยะทุเรียนออกหนามแล้ว ทำรังเป็นใยหุ้มตัวไว้พ่นยาไม่ถึงก็ไม่ตาย^{๑๔๕}

๒) หนอนรู เป็นหนอนจากผีเสื้อจรวดวางไข่แล้วไข่เข้าสู่เมล็ดฝังตัวอยู่ จะออกจากเมล็ดช่วงทุเรียนแก่ลำต้นขนาดยาวประมาณ ๑ นิ้วโตเท่าเมล็ดถั่วลิสงหรือถั่วเขียว ทำความเสียหายกับเกษตรกรในช่วงปีแรกที่ระบาดประมาณ ๑๐% ของผลผลิตทั้งหมดผลผลิตที่มีหนอนเหล่านี้ขายไม่ได้ต้องนำส่วนที่เหลือในทุที่ขี้ยังดีมาแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่น^{๑๔๖}

เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันไปเกษตรกรในระบบสวนผสมจะพบปัญหาจากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการเกื้อหนุนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสานจะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการดูแลรักษามากกว่า^{๑๔๗}

สรุปปัญหาและอุปสรรคของผู้ประกอบอาชีพการทำสวนทุเรียนในจังหวัดระยองแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ๑. ปัญหาจากแมลง ๒. ปัญหาจากโรคพืชต่างๆ ๓. ปัญหาจากหนอน เกษตรกรมีวิธีแก้ไขปัญหานั้นด้วยองค์ความรู้จากประสบการณ์การทำสวนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวสวนด้วยกัน

^{๑๔๔} คุณชลลดา นุชเจริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๕} คุณลือชา วงศ์ทิม, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๖} คุณวินัย วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๗} คุณวิญญู วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอลำทับ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

ตอนที่ ๔.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียน ใน จังหวัดระยอง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า การปลูกทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้หลักการมาเป็นประสบการณ์ ต้องมีการวางรากฐาน มีการวางแผน ตั้งแต่เริ่มปลูก การปลูกทุเรียนแบบเก่าก็ดีแต่มีภาวะโรคเหอะจะคุมโรคไม่อยู่ ซึ่งเราสามารถแบ่งทุเรียนออกเป็น

๑. ขั้นตอนเตรียมการปลูก เมื่อก่อนเนื้อที่เป็นที่นา เมื่อคิดจะมาทำอาชีพเกษตรกรเป็นชาวสวนทุเรียน จึงถมที่นาทั้งหมด เพื่อที่จะได้ทำการปลูกทุเรียน เพราะที่นาเป็นที่ราบลุ่ม ไม่เหมาะแก่การปลูกทุเรียน เนื่องจากช่วงหน้าฝนจะมีฝนตกและน้ำขังตลอดเวลา ทำให้ทุเรียนตายได้ หรือได้รับความเสียหาย ดังนั้น อันดับแรก เราต้องถมที่จากที่นาหรือที่ราบลุ่ม เป็นที่สำหรับการทำสวนหรือการทำเกษตร

การที่จะปลูกทุเรียนต้องดูดินก่อน เป็นอันดับแรก ชาวสวนทุเรียนในอดีต กล่าวว่าการปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วน หรือดินลูกรัง จะมีฟอสเฟตสูง ดินเหนียวไม่เหมาะกับการปลูก สวนของเราจะเป็นดินเหนียว เราจะจ้างรถมาขุดดินเก่าออกขนาด ๑x๑ เมตร เพื่อให้ดินเหนียวหมดไปเพราะที่จะปลูกเป็นบ่อเก่า นำดินลูกรังมาเทใส่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ จากนั้นเทดินลูกรังจนเต็มพื้นที่ปลูกทุเรียน เพราะการใช้ดินเดิมจะมีการเจริญเติบโตที่ช้า แต่ถ้าวางทุเรียนแบบกระปอม ผิดกันกับชาวสวนในอดีตจะปลูกทุเรียนแบบท้องกระทะ เพื่อเวลารดน้ำ น้ำจะไหลเข้าโคนต้น เมื่อน้ำขังมากไม่มีการระบายทำให้เกิดโรคขึ้นมา เพราะทุเรียนจะไม่ชอบความแฉะแต่ชอบความชื้น แล้วยิ่งใส่ปุ๋ยคอกเข้าไปอีกจะทำให้เกิดโรครากเน่า สวนเราจะปลูกแบบกระบอกลงจะทำให้ทุเรียนเจริญเติบโตเร็ว และคุมโรคได้ง่ายอีกด้วย^{๑๘๘}

ขั้นเตรียมการที่จะปลูกทุเรียน เราจะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร เช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และมูนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย

^{๑๘๘} นางสาวนวลภา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒. ขั้นตอนการปลูกทุเรียน ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่สวนเราจะปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่น้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ไร่ เวลาเจริญเติบโต ก็จะออกกิ่ง ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก ดังนั้นวิธีการของเราจะได้ทุเรียนมากกว่า ซึ่งปัจจุบัน ชาวสวนทุเรียนในมีการปรับเปลี่ยน การปลูกเพิ่มมากขึ้น เช่น การสร้างกะปอม ให้กับทุเรียน ส่วนทางด้านสวนที่เก่าแก่ก็นิยมการสร้างกะปอมในโคนต้นทุเรียนมากขึ้น แต่การสร้างกะปอมหลักจากที่ทุเรียนโตแล้ว หรือหลังจากที่ทุเรียนมีผลผลิตแล้ว ทำให้เกิดความลำบาก เพราะการขนย้ายดินทำได้ยากกว่าตอนแรก ดังนั้น ก่อนการปลูกต้องมีการวางแผน และเตรียมความพร้อม ทำให้ไม่ปัญหาในภายหลัง^{๑๔๙} ซึ่งเป็นที่คาดว่าในอนาคต ชาวสวนทุเรียนจะมีการทำสวนทุเรียนแบบใหม่มากขึ้น เพราะประหยัดต้นทุน และการดูแลค่อนข้างจะง่ายกว่าในอดีตที่ผ่านมา

๓. ขั้นตอนการดูแลรักษา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้นเราต้องเข้าใจ เข้าถึง ความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่า ทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งความต้องการที่เข้าปรารถนา กับสิ่งที่เราให้มันสมดุลกันหรือไม่ บางที่เราให้เกิน ความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษแก่เขาได้ ดังนั้น สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้คือเข้าใจธรรมชาติของ ทุเรียนก่อน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน ทำทุเรียนเชิงพานิชย์อย่างเดียว จึงนิยมใช้สารเร่งความเจริญเติบโต และกำหนดการออกดอกของทุเรียนให้ได้ตามที่ต้องการ สารเร่งการให้อาหารทางใบ สารเร่งเพื่อให้ได้ลูกโต น้ำหนักดี เป็นวิธีการควบคุมทางวิชาการทั้งหมด เมื่อเราให้สิ่งเหล่านี้แก่เขามากเกินไป ทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ^{๑๕๐}

สวนเรามีการดูแลบำรุงต้น ขณะที่แตกใบอ่อนจะเริ่มใส่ปุ๋ย เพราะการแตกใบอ่อน ทุเรียนต้องใช้พลังงานในการเจริญเติบโตของใบใหม่ เราจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ๒-๓ รอบเท่านั้น จะพ่นยาฆ่าแมลงที่จะกัดกินใบ ทุเรียน ซึ่งแมลงที่พบส่วนมาก คือแมลงปีกแข็ง และยาที่เราใช้ในการพ่นเพื่อป้องกันแมลง เราจะใช้น้ำส้มควั่นไม้ ซึ่งมีสารประกอบต่างๆ มากมาย ซึ่งมีคุณสมบัติ เช่น เป็นสารปรับปรุงดิน สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และสารเร่งการเติบโตของทุเรียนอีกด้วย^{๑๕๑}

นอกจากนี้เรายังมีวิธีการดูแล ใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ่งทุเรียนที่เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลายในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนทุเรียน ที่ทำเชิงพานิชย์จะไม่นิยมใช้กัน เพราะจะได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราจะเห็นว่า สวนที่ใช้

^{๑๔๙} นางสาววณณา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๐} คุณอรุณ แทนทด, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๔ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} ผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัลย์, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๘ ตำบลสองสกล อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระจ่าง แต่ถ้าเราใช้ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย

อีกทั้ง สวนเรายังใช้วิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้นทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้นในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียนต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่งของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่งของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม^{๑๕๒}

ปัญหาของชาวสวนทุเรียน

ปัญหาของการปลูกทุเรียนจะมีโรคกลุ่มของโรคตระกูลน้ำตาล เช่น น้ำตาลทางด่วน การบำรุงรักษาทุเรียนถ้าดูแลแบบทูลนอม ก็จะทำให้ทุเรียนอ่อนแอ ถ้าดูแลแบบดูบ้างไม่ดูบ้าง จะทำให้ทุเรียนเจริญเติบโตดี โรคน้ำตาลทางด่วน คือเชื้อของจุลินทรีย์ อาหารของจุลินทรีย์ คือน้ำตาล โรคที่คู่กับทุเรียน คือโรคไฟทอปธอรา คือโรครากเน่าโคนเน่า เชื้อของจุลินทรีย์ มีทั้งเชื้อดี และเชื้อไม่ดีมีทั้งให้โทษและมีประโยชน์ โรคไฟทอปธอรา เป็นเชื้อจุลินทรีย์ที่ไม่ดีอาศัยอยู่ในดิน เชื้อเชื้อจุลินทรีย์จะกำจัดกันเองได้ ถ้าชาวสวนไม่ไปฉีดพ่นยาฆ่าหญ้ามากจนเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้เชื้อจุลินทรีย์เสียมีการย่อยสลาย และไปทำลายรากและลำต้นทุเรียนตายหรือเสียหาย การใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไปทำให้สภาพดินเป็นกรดทำให้เกิดเชื้อจุลินทรีย์ ดังนั้น เราจึงต้องให้สารอาหารที่เป็นธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อให้ดินเกิดความสมดุลในตัวเอง^{๑๕๓}

๔. ขั้นตอนการผลิต สวนของเราปลูกทุเรียนเจริญเติบโต เข้าปีที่ ๕ จึงจะปล่อยให้ทุเรียนออกดอก การปลูกทุเรียนถ้าปลูกเชิงพานิช ชาวสวนจะเริ่มปล่อยให้ออกดอก เมื่อปลูกทุเรียนเจริญเติบโตได้ ๓-๔ ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการปล่อยดอกตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ผลผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีก็ได้ แต่ถ้าใส่ปุ๋ยอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วต้องคิดว่าต้นทุเรียน มีการเจริญเติบโตหรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของลำต้นหรือใบอย่างไร ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพดิน เพราะดินไม่เหมือนกัน แต่ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเหมือนกันสภาพดิน ต้นเจริญเติบโตดี ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเหมือนกันแล้ว สภาพดินไม่ดี ต้นไม่เจริญเติบโต แสดงว่าใส่สูตรเหมือนกันไม่ได้ในการใส่ปุ๋ยจะไม่เน้นยี่ห้อปุ๋ย จะเอาความพอใจของตนเองมากกว่า เช่น จะใส่ปุ๋ยคอกในช่วงก่อนฝนและปลายฝน เน้นการใส่ปุ๋ยเคมีแต่จะใส่ให้บ่อย ๑๐ วันต่อ ๑ ครั้ง ใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ไปเลี้ยงลำต้นประมาณ ๑๐ วัน ปุ๋ยจะไปเลี้ยงต้น สวนของเราจะเน้นการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ก่อนแล้วใส่ปุ๋ยเคมีทีหลัง ไม่เหมือนกับสวนทุเรียนอื่นๆ จะใส่ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยทำจากวัสดุอินทรีย์ มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์สำหรับการเจริญเติบโตของพืช ผลิตจากวัสดุอินทรีย์ มูลวัว มูลไก่ มูลค่างควา ชากต้นไม้ ใบไม้ กรดอะมิโน โคลโลไมท์ และแร่ธาตุต่างๆ

^{๑๕๒} นางสาววณณา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๓} ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ขวนชื่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ปุ๋ยอินทรีย์ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปุ๋ยอินทรีย์เป็นแหล่งแร่ธาตุอาหารที่ปลดปล่อยธาตุอาหาร ออกมาให้แก่ต้นพืชอย่างช้าๆ และสม่ำเสมอ ทำให้ดินมีความสมบูรณ์ ทำให้ดินเป็นก้อนครบ ธาตุอาหารของมันพืชจะกินเอง เป้าหมายของการใส่ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อให้ต้นเจริญงอกงาม ปุ๋ยอินทรีย์ปกติแล้วเวลาแต่งกิ่ง แต่งแขนง จะนำไปกองไว้เพื่อให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ได้อีกทางหนึ่งและยังช่วยในการค้ำหน้าดินไม่ทำให้หน้าดินแห้งอีกด้วย^{๑๕๔}

การตัดแต่งกิ่งและการแต่งดอกของทุเรียน

การตัดแต่งกิ่งต้องให้เหลือปลายกิ่งไว้และบำรุงตามปกติ ช่วงดอกทุเรียนบาน คือการผสมเกสร ปิดด้วยไม้กวาดดอกหญ้าคลุมการให้น้ำช่วงแรก ช่วงให้ดอกจะลดปริมาณน้ำลง เพื่อเกสรของน้ำหวานจะได้เหนียว แต่ถ้าเราปิดเกสรช่วงมีดอกก็จะผสมเกสรได้เร็ว

หลักในการดูผลทุเรียนสมบูรณ์ หรือไม่สมบูรณ์ เราจะรู้ได้ เช่น หนามทุเรียนจะเริ่มแดง ผลของทุเรียนจะเริ่มร่วง อาการนี้หมายถึง อาหารไม่พอที่จะไปเลี้ยงผลทุเรียน จะต้องแต่งผลทุเรียนเพื่อให้พอดีกับอาหารที่ให้ ถ้าแต่งแล้วผลทุเรียนออกมามีขนาดผลที่เท่ากันนั้นแสดงว่าอาหารมีพอตามความต้องการของผลทุเรียน แต่ถ้าอาหารยังน้อยอยู่จะทำให้ผลของทุเรียนบิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์

ช่วงการตัดแต่งผลทุเรียน

ตามปกติทั่วไปของชาวสวนทุเรียน จะมีการตัดแต่งผลออกเป็น ๓ ช่วง แต่ที่สวนใช้การตัดแต่งออกเป็น ๔ มี หรือ ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ การตัดแต่งดอกทุเรียน โดยตัดดอกทุเรียนที่ไม่สมบูรณ์ออก เพื่อไม่ให้ทุเรียนออกมากเกินไป ทำให้ทุเรียนแน่นเกินไป เพราะจะทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ วิธีการก็คือตัดดอกที่ติดกันออก ให้เหลือระยะห่างตามที่เรารต้องการ โดยเฉพาะดอกที่ปลายกิ่ง เพราะถ้าทุเรียนติดที่ปลายกิ่งยากต่อการโยง และทำให้กิ่งอาจรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้กิ่งหัก เกิดความเสียหายได้^{๑๕๕}

ช่วงที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน ช่วงระยะแรกทุเรียนจะออกมาจำนวนมาก เกินความต้องการ ทำให้มีการเบียดกัน ลูกที่ออกมามีรูปทรงที่ไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เราจึงต้องตัดทุเรียนออก คือตัดลูกที่ไม่สมบูรณ์ออก ให้เหลือแต่ลูกที่สมบูรณ์ไว้ และวิธีการตัดแต่ง จะต้องตัดแต่งจากล่างขึ้นบน เพราะจะทำให้ลูกมีระยะเวลาที่แก่พร้อมกัน และต้นทุเรียนถ้ารับน้ำหนักหรือแบกลูกมากต้นจะตายเร็ว เพราะต้นกับลูกไม่สมดุลกัน

ช่วงที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๑๐ วัน เราจะทำการตัดแต่งลูกทุเรียนที่ไม่ต้องการ โดยทุเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๖๐ ลูกต่อต้นเท่านั้น (แต่จะมีการเผื่อไว้กรณีทุเรียนแตกใบอ่อน) ส่วนทุเรียนที่มีอายุประมาณ ๑๐-๑๕ จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๑๐๐ ลูกต่อต้นและทุเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไป สามารถเก็บลูกไว้ได้มากกว่า ๑๐๐ ลูกต่อต้น

^{๑๕๔} คุณสัมพันธ์ แสงผล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๕} คุณประยุทธ์ ประมาณ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังห้ว อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

ช่วงที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เพื่อรองรับน้ำหนักทุเรียนที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งถ้าอยู่ติดกับต้น หรือกิ่งใหญ่จะใช้เชือกโยง ซึ่งวิธีการโยงจะไม่รัดกิ่งให้แน่น จะมัดแบบหลวมๆ เพื่อให้กิ่งสามารถเคลื่อนไหวตามกระแสลมได้ ส่วนทุเรียนที่อยู่ตามปลายกิ่ง เราจะให้ไม้ไผ่โยง หรือค้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เพราะปลายกิ่งไม่สามารถรับน้ำหนักได้^{๑๕๖}

ช่วงการผลิต ผลทุเรียนการทำทุเรียนสาว เปลือกจะหนาที่เราเรียกกันว่า (เคโบ) เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ ตัดผลทุเรียนได้จำนวน ๒,๕๐๐ กิโลกรัม นำไปลองคัดไซร์ดูว่าจะได้ขนาดของตลาดหรือไม่ ปรากฏว่าคัดไซร์ A ผ่านได้ ๒,๐๐๐ กิโลกรัม คัดได้ไซร์สองลงมา ๕๐๐ กิโลกรัม

ระยะเวลาของผลทุเรียนที่นำออกจำหน่ายได้ ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลูกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้ ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ติดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน เนื้อของทุเรียนจะความมันมีอยู่ที่ ๓๒ เปอร์เซ็นต์

สาเหตุที่ชาวสวนทุเรียนต้องตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน เพราะต้องคิดเผื่อค่าขนส่งที่ล่าช้า จะทำให้ทุเรียนมีความเสียหาย การตัดผลทุเรียนก่อนแก่แต่น้ำหนักได้ ชาวสวนจะตัดเพื่อให้ได้ราคาสูง แต่ถ้าไม่ตัดราคาตก น้ำหนักเบา ทำให้ไม่ได้ราคา จึงตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน

๕. ขั้นตอนการดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังผลผลิต หลังจากที่เราตัดผลทุเรียนไปหมดแล้ว เราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครั้ง จากนั้นจะได้ใบที่ ๒ ขึ้นมา ส่วนใบแรกเราได้หลังจากการตัดผลทุเรียนแล้ว จะมีใบแดงๆ แหลมๆ ออกมาก็พ่นยาฆ่าแมลง ๑ ครั้ง จากนั้นจะมีใบตรงกลางยอดออกมาอีก จะพ่นยาฆ่าแมลงอีก ๑ ครั้ง ทำการใส่ปุ๋ย ๒ รอบตามความต้องการของใบ เพื่อให้ได้อาหารตรงช่วงที่ต้องการปุ๋ยจะไปช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของใบ

เชิงคุณภาพ ในด้านเชิงพานิชจะใส่ปุ๋ยใส่สารเร่งจะบำรุงลูกทุเรียนอย่างเดียว ลูกจะสวยแต่ไม่ค้ำถึงต้น พอตัดผลไปแล้วไม่มีการบำรุงต้นทุเรียนจะมีใบน้อย ใบน้อยก็จะเร่งใบโดยการใส่ปุ๋ยเคมี

ตอนที่ ๔.๓ วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

เกษตรกรในจังหวัดระยอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

ปัจจุบันเกษตรกรในจังหวัดระยอง กลับมาให้ความสำคัญต่อการปลูกทุเรียนอีกครั้ง หลังจากยางพารามีราคาต่ำต่ำไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่การปลูกทุเรียนไม่ได้ง่ายอย่างที่เรเห็น เมื่อเราเข้าไปสัมผัสแล้ว จึงรู้ว่าการปลูกทุเรียนมีความละเอียดอ่อนค่อนข้างมาก เราต้องมีความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติทุเรียน ซึ่งทุเรียนก็มีธรรมชาติเหมือนกับพันธุ์ไม้อื่นทั่วไป ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่

^{๑๕๖} กำนันประพัฒน์ จันทร์พราหมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน ตำบลวังหว้า อ. แกลง จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

ดีสำหรับเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรที่นิยมปลูกทุเรียน ต้องรู้ว่าทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้ประสบการณ์มาผสมกับหลักทางวิชาการ จึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในการทำสวนทุเรียน ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลักการเก็บผลทุเรียนซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร ซึ่งการปลูกทุเรียนสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

๑. การเตรียมการปลูก การที่จะปลูกทุเรียนต้องดูดินก่อนเป็นอันดับแรก ชาวสวนทุเรียนในอดีตกล่าวว่าการปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วนหรือดินลูกรัง เพราะจะมีฟอสเฟตสูง ไม่ควรปลูกกับดินเหนียว ดังนั้น ชาวสวนในอดีต จึงนิยมทำสวนทุเรียนในที่ที่เป็นเนิน หรือที่ราบสูงเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่สามารถนำที่นา ที่ใช้สำหรับการปลูกข้าว ให้เป็นที่ทำสวนทุเรียน ซึ่งองค์ความรู้ คือการขุดดินจากที่นาออกขนาด ๑x๑ เมตร และใช้การถมที่ดิน จากที่นาให้เป็นที่สวนสวนที่เป็นดินเหนียว ขุดดินเก่าออกขนาด ๑x๑ เมตร เพื่อให้ดินเหนียวหมดไป และนำดินลูกรังมาเทใส่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ จากนั้นเทดินลูกรังจนเต็มพื้นที่ปลูกทุเรียน เพราะการใช้ดินเดิมจะมีการเจริญเติบโตที่ช้า และเน้นการปลูกทุเรียนแบบกะปอม ซึ่งผิดกันกับชาวสวนในอดีตจะปลูกทุเรียนแบบท้องกระทะ เพื่อเวลารดน้ำ น้ำจะไหลเข้าโคนต้น เมื่อน้ำขังมากไม่มีการระบาย ทำให้เกิดโรคตามมา เพราะทุเรียนจะไม่ชอบความแฉะแต่ชอบความชื้น แล้วยังใส่ปุ๋ยคอกเข้าไปอีกจะทำให้เกิดโรครากเน่าสวนเราจะปลูกแบบกระบอกจะทำให้ทุเรียนเจริญเติบโตเร็ว และคุมโรคได้ง่ายอีกด้วย

การเตรียมการปลูกทุเรียน จะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตรเช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และหมุนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย ช่วงก่อนปลูกหลังจากยกกะปอมคันดิน (การยกคันดินให้มีลักษณะนูนขึ้นสูงจากดินเดิมประมาณ ๕๐ เซนติเมตร มีความกว้างพอประมาณ เพื่อผลดีในการระบายน้ำ) แล้วขุดหลุมลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร^{๑๕๗} ใช้ปุ๋ยมูลวัวใส่ลงไปคลุกเคล้าแล้วกลบ เป็นการหมักไว้ในดินประมาณ ๑ เดือน เรียกว่า การเตรียมดินหลังจากปลูกแล้วทำร่มด้วยตาข่ายสแลม ให้ทุเรียนโดนแดดรำไรๆ จนกว่าจะแข็งแรงตั้งทรงได้ ให้น้ำจนชุ่มทุกวันระยะหนึ่งแล้วขยับมาให้หน้า ๒ วันต่อครั้ง เมื่อทุเรียนตั้งตัวได้แล้ว

๒. ขั้นตอนการปลูก ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่ปัจจุบันเริ่มนิยมปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่ปลูกน้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ไร่ากเวลาเจริญเติบโตจะออกกิ่งเป็น ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา

^{๑๕๗} นางสาวนวลนภา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหัว อำเภอกอฉก จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก ดังนั้น วิธีการของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะได้ทุเรียนมากกว่า ซึ่งปัจจุบัน ชาวสวนทุเรียนได้มีการปรับเปลี่ยน การปลูกเพิ่มมากขึ้น^{๑๕๘}

๓. การดูแลรักษา เราเข้าใจกันว่า พืชผักทุกชนิดต้องมีการใส่ปุ๋ย เพื่อให้มีความเจริญเติบโตทันความต้องการของผู้บริโภค แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้น เราต้องเข้าใจ เข้าถึงความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งสิ่งที่เราให้มัน สมดุลกันหรือไม่ บางทีเราให้เกินความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษ เช่น ไร่ต่างๆ แก่เขาได้ ดังนั้น สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้ คือเข้าใจธรรมชาติของทุเรียน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน ทำทุเรียนเชิงพานิชย์อย่างเดียว จึงนิยมใช้สารเร่งความเจริญเติบโต และกำหนดการออกดอกของทุเรียนให้ได้ตามที่ต้องการ สารเร่งอาหารทางใบ สารเร่งเพื่อให้ได้ลูกโต น้ำหนักดี เป็นวิธีการควบคุมทางวิชาการทั้งหมด เมื่อเราให้สิ่งเหล่านี้แก่เขามากเกินไป ทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน มีการดูแลบำรุงต้น ขณะที่แตกใบอ่อนจะเริ่มใส่ปุ๋ย เพราะการแตกใบอ่อน ทุเรียนต้องใช้พลังงานในการเจริญเติบโตของใบใหม่ เราจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ๒ - ๓ รอบเท่านั้น พยายามฆ่าแมลงที่จะกัดกินใบทุเรียน ซึ่งแมลงที่พบส่วนมาก คือแมลงปีกแข็ง และยาที่เราใช้ในการพ่นเพื่อป้องกันแมลง เราจะใช้น้ำส้มควันไม้ ซึ่งมีสารประกอบต่างๆ มากมาย ซึ่งมีคุณสมบัติ เช่น เป็นสารปรับปรุงดิน สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และสารเร่งการเติบโตของทุเรียนอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการดูแลใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ่งทุเรียนที่เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลายในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนทุเรียน ที่ทำเชิงพานิชย์จะไม่นิยมใช้กัน เพราะจะได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราจะเห็นว่า สวนที่ใช้สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระด้าง แต่ถ้าเราใส่ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย

อีกทั้งยังใช้วิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้นทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้นในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียนต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่งของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่งของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม^{๑๕๙}

๔. การผลิตผล ปัจจุบันเกษตรกร มีการปล่อยทุเรียนออกดอกตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ผลผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีก็ได้ แต่ถ้าใส่ปุ๋ยอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วต้องดูว่าต้นทุเรียนมีการเจริญเติบโต หรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของลำต้นหรือใบอย่างไร ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพดิน เพราะแต่ละที่มีสภาพดินไม่เหมือนกัน แต่ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอที่สภาพดิน ต้นเจริญเติบโตดี ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอที่สภาพดินไม่ดี

^{๑๕๘} คุณสัมพันธ์ แสงผล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๙} คุณสมบุญ บัวแก้ว, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๑ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

ต้นไม่เจริญเติบโต แสดงว่าใส่สูตรเหมือนกันไม่ได้ ในการใส่ปุ๋ยจะไม่เน้นยี่ห้อปุ๋ย จะเอาความพอใจของตนเองมากกว่า เช่น จะใส่ปุ๋ยคอกในช่วงก่อนฝนและปลายฝน การใส่ปุ๋ยเคมีแต่ละใส่ประมาณ ๑๐ วัน ต่อ ๑ ครั้ง การใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ไปเลี้ยงลำต้นประมาณ ๑๐ วัน ชาวสวนสมัยใหม่ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ก่อนแล้วใส่ปุ๋ยเคมีทีหลัง เพราะปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยทำจากวัสดุอินทรีย์ มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์สำหรับการเจริญเติบโตของพืช ผลผลิตจากวัสดุอินทรีย์ มูลวัว มูลไก่ มูลค่างควา ซากต้นไม้ ใบไม้ กรดอะมิโน โดโลไมท์ และแร่ธาตุต่างๆ

การตัดแต่งกิ่งและการแต่งดอกของทุเรียน การตัดแต่งกิ่งต้องให้เหลือปลายกิ่งไว้และบำรุงตามปกติ ช่วงดอกทุเรียนบานคือการผสมเกสร ปิดด้วยไม้กวาดดอกหญ้า คุมการให้น้ำช่วงแรก และลดปริมาณน้ำลง เพราะถ้าให้น้ำมากเกินไปดอกทุเรียนจะร่วง เพื่อเกสรของน้ำหวานจะได้เหนียว แต่ถ้าเราปิดเกสรช่วงมีดอกก็จะผสมเกสรได้เร็ว ซึ่งดูได้จากถ้าผสมแล้วไม่ติด ดอกทุเรียนจะร่วงตามธรรมชาติ ส่วนที่ติดดอกจะมีลักษณะงอนขึ้น

ช่วงการตัดแต่งผลทุเรียน ตามปกติทั่วไปของชาวสวนทุเรียน จะมีการตัดแต่งผลออกเป็น ๑ ช่วง แต่ปัจจุบันชาวสวนที่เป็นคนรุ่นใหม่ จะตัดแต่งกิ่งทุเรียนออกเป็น ๔ มัด หรือ ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ เป็นการตัดมัดที่ ๑ เมื่อทุเรียนออกผลประมาณเท่านี้โว๊ย ชาวสวนทุเรียนจะเลือกตัดลูกทุเรียนที่มีลักษณะตุ้ดกลมไว้ และตัดลูกทุเรียนที่มีลักษณะเป็นตุ้ดเป็นหรือลักษณะแบนทั้ง เพื่อลักษณะทรงกลม เมื่อเติบโตจะทำให้ลูกมีทรงสวยงามเป็นที่ต้องการของตลาดหรือผู้บริโภคมากกว่า และเหมาะกับการส่งขายต่างประเทศ ส่วนทุเรียนทรงแบนหรือทรงตุ้ดเป็นจะไม่เป็นที่นิยมในท้องตลาด และทำให้ราคาค่อนข้างต่ำ ซึ่งในช่วงที่ ๑ จะเริ่มมีการตัดทุเรียนให้เกิดความห่างมากขึ้น เพื่อที่ทุเรียนจะได้ไม่เบียดกันทำให้เสียรูปทรง โดยเฉพาะดอกที่ปลายกิ่ง เพราะถ้าทุเรียนติดที่ปลายกิ่งยากต่อการไถ และทำให้กิ่งอาจรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้กิ่งหัก เกิดความเสียหายได้

ช่วงที่ ๒ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลเท่าไข่ไก่ (ประมาณ ๑ เดือน) ช่วงระยะแรกทุเรียนจะออกมาจำนวนมาก เกินความต้องการ ทำให้มีการเบียดกัน ลูกที่ออกมามีรูปทรงที่ไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เราจึงต้องตัดทุเรียนออก คือตัดลูกที่ไม่สมบูรณ์ออก ให้เหลือแต่ลูกที่สมบูรณ์ไว้ และวิธีการตัดแต่ง จะต้องตัดแต่งจากล่างขึ้นบน เพราะจะทำให้ลูกมีระยะเวลาที่แก่พร้อมกัน และต้นทุเรียนถ้ารับน้ำหนักหรือแบกลูกมากต้นจะตายเร็ว เพราะต้นกับลูกไม่สมดุลกัน

การดูแลทุเรียนสมบูรณ์ หรือไม่สมบูรณ์ เราจะรู้ได้ เช่น หนามทุเรียนจะเริ่มแดง ผลของทุเรียนจะเริ่มร่วง อาการนี้หมายถึง อาหารไม่พอที่จะไปเลี้ยงผลทุเรียน จะต้องแต่งผลทุเรียน เพื่อให้ทุเรียนได้อาหารที่พอดีหรือสมดุลกัน ถ้าแต่งผลหรือลูกแล้วผลทุเรียนออกมามีขนาดผลที่เท่ากัน แสดงว่าอาหารมีพอตามความต้องการของผลทุเรียน แต่ถ้าอาหารยังน้อยอยู่จะทำให้ผลของทุเรียนบิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์^{๑๖๐}

ช่วงที่ ๓ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน จะทำการตัดแต่งลูกทุเรียนที่ไม่ต้องการ โดยทุเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี จะเก็บลูก

^{๑๖๐} ด.ต.สมพงษ์ ชำนาญสินธุ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๙ ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

ไว้ประมาณ ๖๐ ลูกต่อต้นเท่านั้น (แต่จะมีการเผื่อไว้กรณีทุเรียนแตกใบอ่อน) ส่วนทุเรียนที่มีอายุประมาณ ๑๐-๑๕ จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๑๐๐ ลูกต่อต้นและทุเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไป สามารถเก็บลูกไว้ได้มากกว่า ๑๐๐ ลูกต่อต้น

ช่วงที่ ๔ เป็นการตัดแต่งมีดที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผล น้ำหนักประมาณหนึ่งกิโลกรัม เราจะตัดลูกทุเรียนที่มีรูปทรงไม่สวยทั้ง จะคัดไว้เฉพาะทุเรียนที่มีขนาดของพูประมาณ ๓- ๕ พูเท่านั้น และจะมีการโยงต้นหรือโยงเชือก เพื่อรองรับน้ำหนักทุเรียนที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งถ้าอยู่ติดกับต้น หรือกิ่งใหญ่จะใช้เชือกโยง ซึ่งวิธีการโยงจะไม่รัดกิ่งให้แน่น จะมัดแบบหลวมๆ เพื่อให้กิ่งสามารถเคลื่อนไหวตามกระแสลมได้ ส่วนทุเรียนที่อยู่ตามปลายกิ่ง เราจะให้ไม้โยงหรือค้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เพราะปลายกิ่งไม่สามารถรับน้ำหนักได้

ระยะเวลาของผลทุเรียนที่ออกจำหน่าย ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลูกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้มาก ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ตัดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน เนื้อของทุเรียนจะความมันมีอยู่ที่ ๓๒ เปอร์เซ็นต์

โดยปกติเราจะทราบหรือรู้กันว่า ทุเรียนสาวจะมีเปลือกหนาเราเรียนกันว่า (เคโบ) เนื้อหยาบไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ แต่ปัจจุบันเราสามารถตัดผลทุเรียนได้จำนวน ๒,๕๐๐ กิโลกรัม นำไปลองคัดไซต์ดูว่าจะได้ขนาดของตลาดหรือไม่ ปรากฏว่าคัดไซต์ A ผ่านได้ ๒,๐๐๐ กิโลกรัม คัดได้ไซต์ลงลงมา ๕๐๐ กิโลกรัม

สาเหตุที่ชาวสวนทุเรียนต้องตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน เพราะต้องคิดเผื่อค่าขนส่งที่ล่าช้า จะทำให้ทุเรียนมีความเสียหาย การตัดผลทุเรียนก่อนแก่แต่น้ำหนักได้ ชาวสวนจะตัดเพื่อให้ได้ราคาสูง แต่ถ้าไม่ตัดราคาตก น้ำหนักเบา ทำให้ไม่ได้ราคา จึงตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน^{๑๖๑}

๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการตัดผลทุเรียน หลังจากที่เราตัดผลทุเรียนไปหมดแล้ว เราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครั้ง จากนั้นจะไต่ใบที่ ๒ ขึ้นมา ส่วนใบแรกเราได้หลังจากการตัดผลทุเรียนแล้ว จะมีใบแดงๆแหลมๆออกมาก็พ่นยาฆ่าแมลง ๑ ครั้ง จากนั้นจะมีใบตรงกลางยอดออกมาอีก จะพ่นยาฆ่าแมลงอีก ๑ ครั้ง ทำการใส่ปุ๋ย ๒ รอบตามความต้องการของใบ เพื่อให้ได้อาหารตรงช่วงที่ต้องการปุ๋ยจะไปช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของใบ^{๑๖๒}

สรุปการจัดการสวนทุเรียน ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นการนำความรู้ทางวิชาการมาผสมกับความรู้ทางบรรพบุรุษ และต่อยอดแนวคิดให้เป็นองค์ความรู้ให้ เช่น การสร้างกะปอม การปลูกทุเรียนหลุมละ ๓ ต้น เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากกว่าในอดีต และ การใช้กิ่งทุเรียนยึดติดกันเองโดยใช้วิธีการทาบ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียน

^{๑๖๑} นางสาววลนภา เจริญรวาย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๒} นางสาววลนภา เจริญรวาย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังห้ว อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

ในจังหวัดระยอง การใช้วิธีการทางธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยหมัก แทนปุ๋ยเคมี เช่นการใช้กิ่งทุเรียนหรือใบทุเรียนในสวนทำเป็นปุ๋ย โดยใช้วิธีการย่อยสลายตามธรรมชาติ ผลผลิตของทุเรียนจึงเป็นที่ต้องการผู้บริโภค ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน เช่น ปัจจัยด้านอายุของทุเรียน ปัจจัยด้านความสมบูรณ์ของทุเรียน ปัจจัยด้านจำนวนผลผลิต การควบคุมผลผลิตให้มีประสิทธิภาพของผู้ประกอบอาชีพทำสวนทุเรียน มีหลายประการ เช่น การควบคุมเฝ้าระวังการตัดทุเรียนอ่อนด้วยคุณภาพ การรับรองคุณภาพผลผลิต การคัดแยกขนาด การติดสติ๊กเกอร์รับรองผลผลิต การแปรรูปผลผลิต การหยุดใช้สารเคมีก่อนเก็บเกี่ยว การควบคุมใบอ่อนช่วงทุเรียนติดผลก่อนเก็บเกี่ยว การหยุดพ่นสารเคมีฆ่าวัชพืชในขณะที่ทุเรียนมีผล

ตอนที่ ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

๑. การเตรียมการปลูก
๒. การปลูกทุเรียน ๓ ต้น ต่อหนึ่งหลุม
๓. การป้องกันโดยให้ทุเรียนยึดกันเอง
๔. การให้ทุเรียนแก่พร้อมกัน
๕. การทำทุเรียนสาวให้มีคุณภาพ

๑. การเตรียมการปลูก โดยการขุดดินสำหรับการปลูกทุเรียนกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร โดยมีความห่างระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตร และมุมให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ โดยยกคันดินให้มีลักษณะนูนขึ้นสูงจากดินเดิมประมาณ ๕๐ เซนติเมตร มีความกว้างพอประมาณ เพื่อผลดีในการระบายน้ำ

๒. การปลูก ๓ ต้น ต่อหนึ่งหลุม หลักการปลูกทุเรียนของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะปลูกทุเรียนในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ราก ซึ่งต่างต้นต่างหาอาหาร เพื่อเลี้ยงลำต้นเอง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก

๓. การป้องกันโดยให้ทุเรียนยึดกันเอง เวลาเจริญเติบโตจะออกกิ่งเป็น ๓ กิ่ง เป็นวิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้นทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้นในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียนต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่งของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่งของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม

๔. การดูแลรักษา วิธีการดูแลใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ่งทุเรียนที่เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลายในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย จะเห็นว่า สวนที่ใช้สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระจ่าง แต่ถ้าเราใช้ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย

๕. การให้ทุเรียนแก่พร้อมกัน วิธีการทำให้ทุเรียนมีผลผลิตที่ออกสู่ตลาดพร้อมกัน คือการตัดแต่งจากกิ่งล่างก่อนจนไปจนทั่วสวน ทั้งระยะให้ผลล่างมีความสมบูรณ์ดีประมาณ ๒ - ๓ วัน ก็ตัดแต่งผลในกิ่งที่สูงขึ้นไปครั้งละไม่เกิน ๒ กิ่ง จนไปจนทั่วสวนแล้วทั้งระยะ ทำอย่างนี้จนกว่าจะถึงกิ่งบนสุด ซึ่งได้คำนวณไว้แล้วว่าจะไว้ผลไว้เท่าไรก็ผล ทุเรียนจะสมบูรณ์เสมอกัน

๖. การทำทุเรียนสาวให้มีคุณภาพ โดยปกติเราจะทราบหรือรู้กันว่า ทุเรียนสาวจะมีเปลือกหนา เนื้อหยาบ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ แต่ปัจจุบันชาวสวนทุเรียนที่เป็นภูมิปัญญาสามารถทำให้ทุเรียนสาวมีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการได้ โดยใช้วิธีการตัดแต่งกิ่งทุเรียนออกเป็น ๔ มัด หรือ ๔ ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ ๑ เป็นการตัดมัดที่ ๑ เมื่อทุเรียนออกผลประมาณเท่านี้ไปช่วงที่ ๒ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลเท่าไข่ไก่ (ประมาณ ๑ เดือน) ช่วงที่ ๓ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน ช่วงที่ ๔ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลน้ำหนักประมาณหนึ่งกิโลกรัม เราจะตัดลูกทุเรียนที่มีรูปทรงไม่สวยทั้ง จะคัดไว้เฉพาะทุเรียนที่มีขนาดของพูประมาณ ๓- ๕ พูเท่านั้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง (๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง (๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง ซึ่งผู้วิจัย ได้สรุป และอภิปรายผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ปัญหาจากแมลง เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป เกษตรกรในระบบผสม จะพบปัญหา จากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการเกื้อหนุนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสาน จะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการดูแลรักษา มากกว่า ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ โรครากเน่า-โคนเน่า มักเกิดจากเชื้อราไฟทอปโทรา โรคชนิดนี้มากับความชื้นจากเชื้อราที่ติดต่อกันจากพารา จากการทำสวนที่มีการระบายน้ำได้ไม่ดี จากการทำสวนผสมทุเรียนไม่โดนแดดถึงทรงพุ่ม เนื่องจากปลูกทุเรียนปลูกถี่เกินไป หรือการเก็บผลผลิตแล้วต้นโทรมขาดภูมิต้านทานวิธีการดูแลรักษา คือ เกษตรกรแบบสวนผสม จะใช้เชื้อราไตรโคเดอมา ฉีดพ่น หรือราดโคน เพื่อให้เชื้อราไตรโคเดอมา ซึ่งไม่มีโทษกับพืช ไปกินเชื้อราไฟทอปโทราแบบหนึ่ง และ ๓. ปัญหาจากหนอน หนอนที่พบในทุเรียน สามารถแยกออกเป็น ๑) หนอนรัง เป็นหนอนหนั่งเหนียวตัวเล็กๆ ๒) หนอนรู เป็นหนอนจากผีเสื้อจรวดวางไข่ไว้แล้วไข่เข้าสู่เมล็ด

๕.๑.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

การประกอบอาชีพสวนทุเรียน สิ่งสำคัญ คือ ต้องรู้ ต้องเข้าใจ และต้องศึกษา ว่าทุเรียนต้องการอะไร เข้าใจธรรมชาติของทุเรียนเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องเรียนรู้ทุเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการสวนทุเรียนสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ คือ

๑. การเตรียมการปลูก การที่จะปลูกทุเรียนต้องดูดินก่อน เป็นอันดับแรก ชาวสวนทุเรียนในอดีต นิยมปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วน หรือดินลูกรัง จะมีฟอสเฟตสูง จะไม่ปลูกกับดินเหนียว แต่ปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการทำดินเหนียวให้เป็นดินลูกรัง เพื่อเหมาะแก่การเพาะปลูก นอกจากนั้นยังทำเป็นกระปอม เพื่อให้ทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่นำไม่น้ำขัง โดยขุดตรงกลางกระปอมให้เป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย

๒. ขั้นตอนการปลูกทุเรียน ภูมิปัญญาท้องถิ่น นิยมปลูกทุเรียนหลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ราก เวลาเจริญเติบโต ก็จะออกกิ่ง ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก

๓. การดูแลรักษา ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้นเราต้องเข้าใจ เข้าถึงความต้องการของทุเรียนมากกว่า บางที่เราให้เกินความต้องการมากเกินไป สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้คือเข้าใจธรรมชาติของทุเรียนก่อน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน

๔. การผลิตผล ปัจจุบันเกษตรกรมีการปล่อยดอกตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลูกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้ ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ติดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน

๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการเก็บผลทุเรียน หลังจากที่เรารัดผลทุเรียนไปหมดแล้วเราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครั้ง จากนั้นจะได้ใบที่ ๒ ขึ้นมา

๕.๑.๓ วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ดีสำหรับเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรที่นิยมปลูกทุเรียน ต้องรู้ว่าทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้ประสบการณ์มาผสมกับหลักทางวิชาการ จึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในการทำสวนทุเรียน ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึง การเก็บผลผลิต และดูแลหลักการเก็บผลทุเรียนซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

สภาพการปลูกทุเรียนของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนที่ผ่านมา พบว่า มีการปลูกทุเรียน ออกเป็น ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นที่ ๑ ขั้นการวางแผนเตรียมการปลูก ที่จะเริ่มทำการปลูกทุเรียน โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ คือทำการไถที่ดิน ขุดต่อและรากไม้เก่าที่มีอยู่ ออกจากแปลงดิน ซึ่งเรื่องที่ดินสำหรับการปลูก คือพื้นที่ปลูกทุเรียนที่เป็นที่ราบสูง ซึ่งจะไม่มีความมีปัญหา น้ำท่วมขัง และ พื้นที่ที่เป็นพื้นที่ลุ่มหรือที่ต่ำมีน้ำท่วมขัง ต้องทำทางระบายน้ำหรือยกร่อง เพื่อให้ น้ำไหลผ่าน ไม่อย่างนั้นทุเรียนจะเน่าตาย กำหนดระยะปลูก ระยะระหว่างต้นและระยะระหว่างแถวด้านละ ๙ เมตร ปลูกได้ไร่ละ ๒๐ ต้น การทำสวนขนาดใหญ่ ควรขยายระยะระหว่างแถวให้กว้างขึ้น เพื่อสะดวกต่อ การนำ เครื่องจักรกลต่างๆ ไปทำงานในระหว่างแถว วางแนวและปักไม้ตามระยะปลูกที่กำหนด

ขั้นที่ ๒ วิธีการบำรุงรักษา วิธีการดูแลรักษาทุเรียนให้มีประสิทธิภาพจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่าการดูแลรักษาสวนทุเรียนให้มีประสิทธิภาพของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง แบ่งได้เป็น ๔ ช่วง คือ

ช่วงที่ ๑ ช่วงทุเรียนเล็กจนถึงทุเรียนสาว (ทุเรียนอายุก่อนปลูกจนถึงอายุประมาณ ๖ ปี) การบำรุงรักษาทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยองในสมัยก่อนนั้น ให้มีประสิทธิภาพนั้น มีการให้ปุ๋ยอินทรีย์ทางดินสลับกับปุ๋ยเคมี และให้อาหารเสริมทางใบบวกกับสารเคมีกำจัดแมลงในระยะ ๗ - ๑๐ วันต่อครั้ง อาหารเสริมทางใบของทุเรียนนั้นเป็นกลุ่มไนโตรเจนสูง เพื่อช่วยการเจริญเติบโต

ช่วงที่ ๒ ช่วงทุเรียนเตรียมพร้อมที่จะมีผลผลิต ช่วงทุเรียนสาวอายุประมาณ ๖ - ๗ ปี จะเป็นช่วงไว้ผลผลิตได้ เป็นช่วงที่ทุเรียนสะสมอาหารให้พร้อมสำหรับการออกดอก เริ่มจากการดูแลใบอ่อนและต้นให้สมบูรณ์ โดยปกติทุเรียนจะแตกใบอ่อน ๓ ครั้ง ก่อนจะติดผลในช่วงหนึ่งฤดูกาล เกษตรกรต้องทำให้ได้เร็วกว่า ๓ ใบ ถ้าเกษตรกรทำไม่ได้ผลาดช่วงนี้ ในขณะที่เป็นดอก หรือเป็นผลอ่อนๆ ทุเรียนจะแตกใบอ่อน

ช่วงที่ ๓ ช่วงไว้ผล ระยะเป็นดอก เกษตรกรฉีดพ่นด้วยอาหารเสริม แคลเซียม-โบรอน เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ของดอกผลในระยะ ๗ - ๑๐ วันต่อครั้ง ทุเรียนช่วงนี้อาจมีโรคแมลงและโรคราได้ง่าย เพราะเป็นช่วงที่ทุเรียนต้องการการดูแลอย่างเต็มที่ จึงต้องให้สารเคมีบวกกับยากันโรครา เกษตรกรอาจมีการตัดแต่งดอกออกเป็นระยะๆ เพื่อช่วยเรื่องความสมบูรณ์ของทุเรียนด้วย โดยตัดดอกปลายกิ่งและโคนกิ่งออก เพื่อที่ผลผลิตทุเรียนจะได้ไม่ช่นกันมาก ยากต่อการป้องกันศัตรูพืช

ช่วงที่ ๔ ช่วงหลังเก็บผลผลิต หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ระยะนี้สำคัญมาก เพราะหากดูแลไม่ดีทุเรียนอาจไหม้ จนไม่แตกใบอ่อน จนไม่ให้ผลผลิตในปีต่อไป หรือยืนต้นตายได้ เกษตรกร ใช้การฉีดพ่นอาหารเสริมจำพวกไนโตรเจน เรียกว่าใบและตัดแต่งกิ่งแขนงที่อยู่ในทรงพุ่มไม่ให้แตกออก ขยับหัวสปริงเกอร์ออก รดน้ำให้ชุ่มถึงปลายราก ราดโคนด้วยสารอาหารเรียกกราก เกษตรกรบางรายอาจใช้สารอาหารจำพวกปุ๋ยคอกในการหว่านรอบโคนต้น ในกรณีที่ต้องการลดต้นทุน ก็ใช้ปุ๋ยหมักราดโคนต้นรวมทั้งฮอร์โมนจากไข่ไก่ไว้สำหรับฉีดพ่นทางใบอีกส่วนหนึ่ง

ขั้นที่ ๓ การจัดการผลผลิต เกษตรกรมีวิธีการจัดการด้านขนาดของผลทุเรียนให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ขนาดของผลทุเรียนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างด้วยกัน เช่น

(๑) ปัจจัยด้านอายุของทุเรียน ทุเรียนใหม่วัยสาวเพิ่งติดลูกเกษตรกรทำลำบากมาก เพราะไว้ผลมาก ต้นจะโทรม ไว้ผลน้อยผลก็ใหญ่เปลือกหนา ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ในส่วนนี้เกษตรกร ควร มีตลาดแปรรูปผลผลิตไว้รองรับ และไม่ไว้ผลแก่จนเกินไป เพราะจะกระทบถึงต้นทุเรียนได้ พอได้อายุ ประมาณ ๑๑๕-๑๒๐ ก็ควรเก็บผลได้

(๒) ปัจจัยด้านความสมบูรณ์ ทุเรียนที่มีอายุ ๑๐ ปีขึ้นไป การดูแลดี สามารถไว้ผลได้เป็นที่ ต้องการของผู้บริโภค เพราะสะดวกต่อการตัดแต่งผล และไว้ผลได้เต็มที่ต่อต้นเปลือกบาง หนามสวย ทรงผลเสมอกัน โดยทั่วไปตลาดต่างประเทศต้องการทุเรียนที่มีขนาด ๓-๔.๒ กิโลกรัม การควบคุม ผลผลิตต่อต้นอยู่ที่ ๗๐-๑๐๐ ผลทุเรียนที่มีความสมบูรณ์ จะให้ผลที่มีขนาดน้ำหนักอยู่ในเกณฑ์ที่ เหมาะสม การตัดแต่งกิ่ง ยอด ทรงพุ่ม ให้เหมาะสม สมบูรณ์ดี ทำให้ทุเรียน มีรูปทรงสวยขนาดเป็นที่ ต้องการของผู้บริโภค ทุเรียนที่มีความสมบูรณ์ดี ถ้าไว้ผลให้พอดี ผลผลิตจะสมบูรณ์ ขนาดเป็นที่ต้องการ ของผู้บริโภค เปลือกบาง เนื้อเหลืองสวย แต่ถ้าเกษตรกร ไว้ผลมากเกินไป ทุเรียนจะให้ผลขนาดเล็ก และไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร อาจมีการสลัดผลหรือเกิดโรคได้ง่าย บางครั้งอาจทำให้ทุเรียนหนามหยาบเล็ก แสดงถึงความไม่สมบูรณ์ ไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ในกรณีที่ทุเรียนสมบูรณ์ดี การไว้ผลอาจไว้มา หนึ่งปีแล้ว เว้นให้น้อยลงหนึ่งปี เพื่อเป็นการช่วยรักษาความสมบูรณ์ของทุเรียนทำให้พันธุ์ได้ง่าย

ขั้นที่ ๕ ด้านควบคุมผลผลิตให้มีคุณภาพ ปัจจุบันการผลิตทุเรียนมีผลกระทบต่อตลาดและ ผู้บริโภค เพราะขาดประสิทธิภาพในการดูแล ควบคุมผลผลิต เพื่อแก้ปัญหาให้ทุเรียนมีประสิทธิภาพ เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค การควบคุมคุณภาพผลผลิต ให้มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด/ผู้บริโภค โดยปกติทุเรียนในแบบสวนผสมและมีพื้นที่ถ่ายเทน้ำสะดวก เนื้อจะแห้ง หอม หวาน โดยเฉพาะทุเรียน ในจังหวัดระยอง โดยเฉพาะตำบลวังหว้า เป็นทุเรียนที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์แห่งหนึ่ง คล้ายกับ ทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี เนื่องจากทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นพื้นที่ดอน เนื้อทุเรียนจะแห้ง มีแป้งมาก ไม่หวานมากเกินไป มีความหอม พ่อค้าที่ไปแกะขาย จะรู้ว่าเป็นทุเรียนจังหวัดระยอง

ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหา และอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ปัญหาจาก แมลง ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ และ ๓. ปัญหาจากหนอน

๑. ปัญหาจากแมลง เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป เกษตรกรใน ระบบสวนผสม จะพบปัญหา จากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการ ก่อหนุนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสาน จะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการ ดูแลรักษามากกว่า

๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ ได้แก่ ๑) โรครากเน่า-โคนเน่า มักเกิดจากเชื้อราไฟทอป โทรา โรคชนิดนี้มากับความชื้นจากเชื้อราที่ติดต่อกันจากพารา จากการทำสวนที่มีการระบายน้ำได้ไม่ดี จาก การทำสวนผสมทุเรียนไม่โดนแดดถึงทรงพุ่ม เนื่องจากปลูกทุเรียนปลูกถี่เกินไป หรือจากการเก็บผลผลิต แล้วต้นโทรมขาดภูมิต้านทาน วิธีการดูแลรักษา คือ เกษตรกรแบบสวนผสม จะใช้เชื้อราไตรโคเดอมา ฉีดพ่น หรือราดโคน เพื่อให้เชื้อราไตรโคเดอมา ซึ่งไม่มีโทษกับพืช ไปกินเชื้อราไฟทอปโทราแบบหนึ่ง ๒) โรคราใบติด ลักษณะจะเป็นใบแห้งๆ มีเย็ดตามใบ ถ้าดูแลไม่ถูกก็จะขยายไปเรื่อยๆ จนกิ่งแห้งตาย ในที่สุด เกษตรกรในแบบผสมจะดูแลโดยวิธีฉีดพ่นยา ๒-๓ ครั้งในรอบเดือน จะพ่นจุลินทรีย์กับน้ำเปล่า ๑ ครั้ง สลับกันไปบวกกับการตัดแต่งกิ่งใบไม้ให้ทับซ้อนกันมากเกินไป ก็เป็นอีกวิธีหนึ่ง และ ๓) โรค

ราสีชมพู อาการของโรคเป็นราสีชมพูติดตามกิ่ง การแพร่กระจายไปตามกระแสลม ปลิวไปเหมือนสปอร์ หรือเมื่อฝนตกมีน้ำหยดมาถูกกิ่งไหนก็เป็นกิ่งนั้น ทำให้กิ่งแห้งใบแห้งยืนต้นตาย ยิ่งเป็นโรคใหม่ สำหรับชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ยังไม่ค่อยพบการแพร่ระบาด ส่วนเกษตรกรที่พบ บางรายบอกว่าเป็นโรคคล้ายภูมิคุ้มกันน้อย ต้องเสริมด้วยสารอาหารจำพวกคิวแม็กซ์ และพ่นด้วยสารกำจัดโรคราประเภทเดียวกับราใบติด

๓. ปัญหาจากหนอน ประกอบด้วย ๑) หนอนรัง หนอนรังเป็นหนอนหนังเหนียวตัวเล็กๆ ชอบไปทำรังอยู่ในร่องหนามทุเรียนส่งผลให้ทุเรียนตกเกณฑ์กลายเป็นทุเรียนตกไซ้ไป เป็นหนอนที่กินผิวภายนอกของทุเรียนระบาดในช่วงต้นฝน เป็นหนอนผีเสื้อมาวางไข่ไว้ในระยะทุเรียนออกหนามแล้ว ทำรังเป็นใยหุ้มตัวไว้พญาไม่ถึงก็ไม่ตาย ๒) หนอนรุ เป็นหนอนจากผีเสื้อจรวดวางไข่แล้วไขเข้าสู่เมล็ดฝักตัวอยู่ จะออกจากเมล็ดช่วงทุเรียนแก่ลำตัวขนาดยาวประมาณ ๑ นิ้วโตเท่าเมล็ดถั่วลิสงหรือถั่วเขียว ทำความเสียหายกับเกษตรกรในช่วงปีแรกที่ระบาดประมาณ ๑๐% ของผลผลิตทั้งหมดผลผลิตที่มีหนอนเหล่านี้ขายไม่ได้ต้องนำส่วนที่เหลือในทุที่ขุดมาแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่น เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันไปเกษตรกรในระบบสวนผสมจะพบปัญหาจากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการเกื้อหนุนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสานจะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการดูแลรักษามากกว่า

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบถึงวิธีการปลูกทุเรียนและปัญหาที่พบจากการประกอบอาชีพทำสวน ของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง การปลูกทุเรียนจะมีการปลูกในลักษณะดั้งเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมา และก่อนรู้จักกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ก็วิธีการปลูกที่มีการพัฒนามา โดยการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิธีการปลูกแบบเดิมในอดีตจะมีต้นทุนในการดูแลค่อนข้างมาก เพราะมีขั้นตอนและกระบวนการที่สลับซับซ้อนในเรื่องของการดูแล บำรุงรักษา ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของรัตยาภรณ์ ชูภู สัจจา บรรจงศิริ อัจฉรา โพธิ์ดี^{๑๖๓} ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการจัดการในกระบวนการผลิตต้นพันธุ์ทุเรียนหมอนทองแบบเสียบยอดของเกษตรกรในจังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการจัดการในกระบวนการผลิตถูกต้องตามหลักวิชาการ เกษตรกรมีผลผลิตเพื่อจำหน่าย ๒ ชนิด คือชนิดต้นถอน และชนิดต้นเลี้ยง ส่วนใหญ่ไม่มีใบรับรองพันธุ์พืชจากกรมวิชาการเกษตร ผลิตปีละ ๒ ครั้ง และผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดการกำหนดราคาส่วนใหญ่ใช้คู่แข่งเป็นเกณฑ์และได้รับเงินจากการขายเป็นเงินสด การจัดจำหน่ายเกือบทั้งหมดขายที่แหล่งผลิต ส่วนใหญ่ขายให้แก่พ่อค้าคนกลาง เกษตรกรทุกรายมีการส่งเสริมการตลาดโดยใช้การส่งเสริมการขายแบบให้ส่วนแถม การส่งเสริมการตลาดโดยวิธีอื่นมีน้อยกลยุทธ์ส่วนประสมการตลาดที่โดดเด่นกว่าคู่แข่งคือผลิตสินค้าคุณภาพดี ราคาถูก ทำเลดี และผู้ขายมีอัธยาศัยดี

ด้านการพัฒนาการผลิต เกษตรกรร่วมกันเสนอว่าผลิตให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ได้ต้นพันธุ์คุณภาพดี ในด้านการตลาดเสนอให้มีการรวมกลุ่ม มีผู้บริหารจัดการด้านการตลาด โดยให้มีการกำหนดราคาขายที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน มีการจัดจำหน่ายโดยให้มีศูนย์กระจายสินค้า และมีการ

^{๑๖๓}รัตยาภรณ์ ชูภู สัจจา บรรจงศิริ อัจฉรา โพธิ์ดี. การจัดการในกระบวนการผลิตต้นพันธุ์ทุเรียนหมอนทองแบบเสียบยอดของเกษตรกรในจังหวัดชุมพร. รายงานการวิจัย. (นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๕๔.) หน้า ๑๐๒.

ส่งเสริมการตลาดโดยการโฆษณาทางสื่อต่างๆ นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานงานวิจัยของพิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และกษร สวัสดิ์^{๑๖๔} ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า

๑. ผลการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำสวนทุเรียนสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า คนตำบลบางกร่างมีความขยัน มีความอดทนต่อปัจจัยหลายอย่างตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากทุเรียนค่อนข้างจะเอาใจยาก การเพาะปลูกกว่าจะได้ผลผลิตต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องประคบประภักพิบัติ แต่ชาวสวนทุเรียนตำบลบางกร่างก็มีการฟื้นฟูเริ่มเพาะปลูกขึ้นมาใหม่ จนเป็นสวนอนุรักษ์ในปัจจุบัน

๒. ผลการวิจัยที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า ความเจริญที่เข้าไปในพื้นที่อย่างรวดเร็วทั้งการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรร ทำให้คนต่างถิ่นก็เข้ามาอยู่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาคือ การขโมยผลผลิตจากสวนผลไม้ อีกทั้งคนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากขึ้นส่งผลให้มลพิษทางอากาศและสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองซึ่งส่งผลกระทบต่อ การนำน้ำจากลำคลองมาใช้ประโยชน์ในสวนต้องมีการวัดค่าความสะอาดของน้ำก่อน ถ้าน้ำมีความสกปรกสูงก็ไม่สามารถใช้ได้ จึงต้องอาศัยน้ำประปาใน และอีกปัญหาหนึ่ง คือภัยน้ำท่วม ซึ่งทำทุเรียนในพื้นที่ตายเป็นจำนวนมาก

๕.๒.๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

การปลูกทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้หลักการมาเป็นประสบการณ์ ต้องมีการวางรากฐาน มีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก การปลูกทุเรียนแบบเก่าที่ดีแต่มีภาวะโรคเหี่ยวจะคุมโรคไม่อยู่ ซึ่งเราสามารถแบ่งทุเรียนออกเป็น

๑. การเตรียมการปลูก เมื่อก่อนเนื้อที่เป็นที่นา เมื่อคิดจะมาทำอาชีพเกษตรกรเป็นชาวสวนทุเรียน จึงถมที่นาทั้งหมด เพื่อที่จะได้ทำการปลูกทุเรียน เพราะที่นาเป็นที่ราบลุ่ม ไม่เหมาะแก่การปลูกทุเรียน เนื่องจากช่วงหน้าฝนจะมีฝนตกและน้ำขังตลอดเวลา ทำให้ทุเรียนตายได้ หรือได้รับความเสียหาย ดังนั้น อันดับแรก เราต้องถมที่จากที่นาเป็นที่สำหรับการทำสวนหรือการทำเกษตร การที่จะปลูกทุเรียนต้องดูดินก่อน เป็นอันดับแรก ชาวสวนทุเรียนในอดีต กล่าวว่าการปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วน หรือดินลูกรัง จะมีฟอสเฟตสูง ดินเหนียวไม่เหมาะกับการปลูก สวนของเราก็จะเป็นดินเหนียว เราจะจ้างรถมาขุดดินเก่าออกขนาด ๑x๑ เมตร เพื่อให้ดินเหนียวหมดไปเพราะที่จะปลูกเป็นบ่อเก่านำดินลูกรังมาเทใส่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ จากนั้นเทดินลูกรังจนเต็มพื้นที่ปลูกทุเรียนเพราะการใช้ดินเดิมจะมีการเจริญเติบโตที่ช้า แต่ถ้าวางทุเรียนแบบกระป๋อง ผิดกันกับชาวสวนในอดีตจะปลูกทุเรียนแบบทอกระทุ้ง เพื่อเวลารดน้ำ น้ำจะไหลเข้าโคนต้น เมื่อน้ำขังมากไม่มีการระบาย ทำให้เกิดโรคขึ้นมาเพราะทุเรียนจะไม่ชอบความแฉะแต่ชอบความชื้น แล้วยิ่งใส่ปุ๋ยคอกเข้าไปอีกจะทำให้เกิดโรครากเน่าสวนเราจะปลูกแบบกระป๋องจะทำให้ทุเรียนเจริญเติบโตเร็ว และคุมโรคได้ง่ายอีกด้วย

^{๑๖๔} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และกษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี. จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๓.

ขั้นเตรียมการที่จะปลูกทุเรียน เราจะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร เช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และหมุนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย

๒. ขั้นการปลูกทุเรียน ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่สวนเราจะปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่น้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ราก เวลาเจริญเติบโต ก็จะออกกิ่ง ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก ดังนั้นวิธีการของเราจะได้ทุเรียนมากกว่า ซึ่งปัจจุบัน ชาวสวนทุเรียนในมีการปรับเปลี่ยน การปลูกเพิ่มมากขึ้น เช่น การสร้างกะปอม ให้กับทุเรียน ส่วนทางด้านสวนที่เก่าแก่ก็นิยมการสร้างกะปอมในโคนต้นทุเรียนมากขึ้น แต่การสร้างกะปอมหลักจากที่ทุเรียนโตแล้ว หรือหลังจากที่ทุเรียนมีผลผลิตแล้ว ทำให้เกิดความลำบาก เพราะการขนย้ายดินทำได้ยากกว่าตอนแรก ดังนั้น ก่อนการปลูกต้องมีการวางแผน และเตรียมความพร้อม ทำให้ไม่ปัญหาในภายหลัง ซึ่งเป็นที่คาดว่าในอนาคต ชาวสวนทุเรียนจะมีการทำสวนทุเรียนแบบใหม่มากขึ้น เพราะประหยัดต้นทุน และการดูแลค่อนข้างจะง่ายกว่าในอดีตที่ผ่านมา

๓. การดูแลรักษา พบว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้น เราต้องเข้าใจ เข้าถึง ความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งความต้องการที่เข้าปรารถนา กับสิ่งที่เราให้มันสมดุลกันหรือไม่ บางที่เราให้เกินความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษแก่เขาได้ ดังนั้น สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้คือเข้าใจธรรมชาติของทุเรียนก่อน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน ทำทุเรียนเชิงพานิชย์อย่างเดียว จึงนิยมใช้สารเร่งความเจริญเติบโต และกำหนดการออกดอกของทุเรียนให้ได้ตามที่ต้องการ สารเร่งการให้อาหารทางใบ สารเร่งเพื่อให้ได้ลูกโต น้ำหนักดี เป็นวิธีการควบคุมทางวิชาการทั้งหมด เมื่อเราให้สิ่งเหล่านี้แก่เขามากเกินไป ทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ ชาวสวนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการดูแลบำรุงต้น ขณะที่แตกใบอ่อนจะเริ่มใส่ปุ๋ย เพราะการแตกใบอ่อน ทุเรียนต้องใช้พลังงานในการเจริญเติบโตของใบใหม่ เราจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ๒-๓ รอบเท่านั้น จะพ่นยาฆ่าแมลงที่จะกัดกินใบทุเรียน ซึ่งแมลงที่พบส่วนมาก คือแมลงปีกแข็ง และยาที่เราใช้ในการพ่นเพื่อป้องกันแมลง เราจะใช้น้ำส้มควันไม้ ซึ่งมีสารประกอบต่างๆ ซึ่งมีคุณสมบัติ เช่น เป็นสารปรับปรุงดิน สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และสารเร่งการเติบโตของทุเรียนอีกด้วย

นอกจากนี้เรายังมีวิธีการดูแล ใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ่งทุเรียนที่เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลายในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนทุเรียน ที่ทำเชิงพานิชย์จะไม่นิยมใช้กัน เพราะจะได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราจะเห็นว่า สวนที่ใช้สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระด้าง แต่ถ้าเราใช้ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย

อีกทั้ง ยังใช้วิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้นทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้น ในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียนต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่ง ของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่งของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกัน และกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม

ปัญหาของการปลูกทุเรียนจะมีโรคกลุ่มของโรคตระกูลน้ำตาล เช่น น้ำตาลทางด่วน การ บำรุงรักษาทุเรียนถ้าดูแลแบบทฤษฎีนั้น ก็จะทำให้ทุเรียนอ่อนแอ ถ้าดูแลแบบดูบ้างไม่ดูบ้าง จะทำให้ ทุเรียนเจริญเติบโตดี โรคน้ำตาลทางด่วน คือเชื้อของจุลินทรีย์ อาหารของจุลินทรีย์ คือน้ำตาล โรคที่คู่ กับทุเรียน คือโรคไฟทอปธอรา คือโรครากเน่าโคนเน่า เชื้อของจุลินทรีย์ มีทั้งเชื้อดี และเชื้อไม่ดีมีทั้งให้ โทษและมีประโยชน์ โรคไฟทอปธอรา เป็นเชื้อจุลินทรีย์ที่ไม่ดีอาศัยอยู่ในดิน เชื้อเชื้อจุลินทรีย์จะกำจัด กันเองได้ ถ้าชาวสวนไม่ไปฉีดพ่นยาฆ่าหญ้ามากจนเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้เชื้อจุลินทรีย์เสียมีการย่อย สลาย และไปทำลายรากและลำต้นทุเรียนตายหรือเสียหาย การใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไปทำให้สภาพดินเป็น กรดทำให้เกิดเชื้อจุลินทรีย์ ดังนั้น เราจึงต้องให้สารอาหารที่เป็นธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อให้ ดินเกิดความสมดุลในตัวเอง

๔. การผลิตผล เมื่อปลูกทุเรียนเจริญเติบโตได้ ๓-๔ ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการปล่อยดอก ตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ ผลผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีก็ได้ แต่ถ้าใส่ปุ๋ยอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วต้องดูว่าต้นทุเรียน มี การเจริญเติบโตหรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของลำต้นหรือใบอย่างไร ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพดิน เพราะดินไม่เหมือนกัน แต่ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเหมือนกันสภาพดิน ต้นเจริญเติบโตดี ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเหมือนกันแล้ว สภาพดินไม่ดี ต้นไม่เจริญเติบโต แสดงว่าใส่สูตรเหมือนกันไม่ได้ ในการใส่ปุ๋ยจะไม่เน้นยี่ห้อปุ๋ย จะเอา ความพอใจของตนเองมากกว่า เช่น จะใส่ปุ๋ยคอกในช่วงก่อนฝนและปลายฝน เน้นการใส่ปุ๋ยเคมีแต่จะใส่ ให้บ่อย ๑๐ วันต่อ ๑ ครั้ง ใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ไปเลี้ยงลำต้นประมาณ ๑๐ วัน ปุ๋ยจะไปเลี้ยงต้น สวนของเรา จะเน้นการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ก่อนแล้วใส่ปุ๋ยเคมีทีหลัง ไม่เหมือนกับสวนทุเรียนอื่นๆ จะใส่ปุ๋ยเคมีอย่าง เดียว ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยทำจากวัสดุอินทรีย์ มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์สำหรับการเจริญเติบโตของ พืช ผลิตจากวัสดุอินทรีย์ มูลวัว มูลไก่ มูลค่างควา ชากต้นไม้ ใบไม้ กรดอะมิโน โดโลไมท์ และแร่ธาตุ ต่างๆ ปุ๋ยอินทรีย์ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปุ๋ยอินทรีย์เป็นแหล่งแร่ธาตุอาหารที่ปลดปล่อยธาตุ อาหาร ออกมาให้แก่ต้นพืชอย่างช้าๆ และสม่ำเสมอ ทำให้ดินมีความสมบูรณ์ ทำให้ดินเป็นก้อนครบธาตุ อาหารของมันพืชจะกินเอง เป้าหมายของการใส่ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อให้ต้นเจริญงอกงาม ปุ๋ยอินทรีย์ปกติแล้ว เวลาแต่งกิ่ง แต่งแขน จะนำไปกองไว้เพื่อให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ได้อีกทางหนึ่งและยังช่วยใน การคุมหน้าดินไม่ให้หน้าดินแห้งอีกด้วย

การตัดแต่งกิ่งและการแต่งดอกของทุเรียน การตัดแต่งกิ่งต้องให้เหลือปลายกิ่งไว้และบำรุง ตามปกติ ช่วงดอกทุเรียนบาน คือการผสมเกสร ปิดด้วยไม้กวาดดอกหญ้าคลุมการให้น้ำช่วงแรก ช่วงให้ ดอกจะลดปริมาณน้ำลง เพื่อเกสรของน้ำหวานจะได้เหนียว แต่ถ้าเราปิดเกสรช่วงมีดอกก็จะผสมเกสร ได้เร็ว

หลักในการดูแลทุเรียนสมบูรณ์ หรือไม่สมบูรณ์ เราจะรู้ได้ เช่น หนามทุเรียนจะเริ่มแดง ผล ของทุเรียนจะเริ่มร่วง อาการนี้หมายถึง อาหารไม่พอที่จะไปเลี้ยงผลทุเรียน จะต้องแต่งผลทุเรียนเพื่อให้

พอดีกับอาหารที่ให้ ถ้าแต่งแล้วผลทุเรียนออกมามีขนาดผลที่เท่ากันนั่งแสดงว่าอาหารมีพอตามความต้องการของผลทุเรียน แต่ถ้าอาหารยังน้อยอยู่จะทำให้ผลของทุเรียนบิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์

ช่วงการตัดแต่งผลทุเรียน ตามปกติทั่วไปของชาวสวนทุเรียน จะมีการตัดแต่งผลออกเป็น ๓ ช่วง แต่ที่สวนใช้การตัดแต่งออกเป็น ๔ มิ หรือ ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ การตัดแต่งดอกทุเรียน โดยตัดดอกทุเรียนที่ไม่สมบูรณ์ออก เพื่อไม่ให้ทุเรียนออกมากเกินไป ทำให้ทุเรียนแน่นเกินไป เพราะจะทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ วิธีการก็คือตัดดอกที่ติดกันออก ให้เหลือระยะห่างตามที่เราต้องการ โดยเฉพาะดอกที่ปลายกิ่ง เพราะถ้าทุเรียนติดที่ปลายกิ่งยากต่อการโยง และทำให้กิ่งอาจรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้กิ่งหัก เกิดความเสียหายได้

ช่วงที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน ช่วงระยะแรกทุเรียนจะออกมาจำนวนมาก เกินความต้องการ ทำให้มีการเบียดกัน ลูกที่ออกมามีรูปทรงที่ไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เราจึงต้องตัดทุเรียนออก คือตัดลูกที่ไม่สมบูรณ์ออก ให้เหลือแต่ลูกที่สมบูรณ์ไว้ และวิธีการตัดแต่ง จะต้องตัดแต่งจากล่างขึ้นบน เพราะจะทำให้ลูกมีระยะเวลาที่แก่พร้อมกัน และต้นทุเรียนถ้ารับน้ำหนักหรือแบกลูกมากต้นจะตายเร็ว เพราะต้นกับลูกไม่สมดุลกัน

ช่วงที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๑๐ วัน เราจะทำการตัดแต่งลูกทุเรียนที่ไม่ต้องการ โดยทุเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๖๐ ลูกต่อต้นเท่านั้น (แต่จะมีการเผื่อไว้กรณีทุเรียนแตกใบอ่อน) ส่วนทุเรียนที่มีอายุประมาณ ๑๐-๑๕ จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๑๐๐ ลูกต่อต้น และทุเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไป สามารถเก็บลูกไว้ได้มากกว่า ๑๐๐ ลูกต่อต้น

ช่วงที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เพื่อรองรับน้ำหนักทุเรียนที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งถ้าอยู่ติดกับต้น หรือกิ่งใหญ่จะใช้เชือกโยง ซึ่งวิธีการโยงจะไม่รัดกิ่งให้แน่น จะมัดแบบหลวมๆ เพื่อให้กิ่งสามารถเคลื่อนไหวตามกระแสลมได้ ส่วนทุเรียนที่อยู่ตามปลายกิ่ง เราจะให้ไม่โยง หรือค้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เพราะปลายกิ่งไม่สามารถรับน้ำหนักได้ ช่วงการผลิต ผลทุเรียนการทำทุเรียนสาวเปลือกจะหนานที่เราเรียกกันว่า (เคโป) เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ ตัดผลทุเรียนได้จำนวน ๒,๕๐๐ กิโลกรัม นำไปลองคัตไฮด์ดูว่าจะได้ขนาดของตลาดหรือไม่ ปรากฏว่าคัตไฮด์ A ผ่านได้ ๒,๐๐๐ กิโลกรัม คัตไฮด์รองลงมา ๕๐๐ กิโลกรัม

ระยะเวลาของผลทุเรียนที่นำออกจำหน่ายได้

ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลุกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้ ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ติดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน เนื้อของทุเรียนจะความมันมีอยู่ที่ ๓๒ เปอร์เซ็นต์

สาเหตุที่ชาวสวนทุเรียนต้องตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน เพราะต้องคิดเผื่อค่าขนส่งที่ล่าช้า จะทำให้ทุเรียนมีความเสียหาย การตัดผลทุเรียนก่อนแก่แต่น้ำหนักได้ ชาวสวนจะตัดเพื่อให้ได้ราคาสูง แต่ถ้าไม่ตัดราคาตก น้ำหนักเบา ทำให้ไม่ได้ราคา จึงตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน

๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการตัดผลทุเรียน หลังจากที่เราตัดผลทุเรียนไปหมดแล้ว เราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครึ่ง จากนั้นจะ

ได้ใบที่ ๒ ขึ้นมา ส่วนใบแรกเราได้หลังจากการตัดผลทุเรียนแล้ว จะมีใบแดงๆแหลมๆออกมาก็พ่นยาฆ่าแมลง ๑ ครั้ง จากนั้นจะมีใบตรงกลางยอดออกมาอีก จะพ่นยาฆ่าแมลงอีก ๑ ครั้ง ทำการใส่ปุ๋ย ๒ รอบตามความต้องการของใบ เพื่อให้ได้อาหารตรงช่วงที่ต้องการปุ๋ยจะไปช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของใบ

จากข้อมูลที่ได้จากการประกอบอาชีพทำสวนทุเรียนของเกษตรกรชาวสวนทุเรียน พบว่า มีความแตกต่างจากอดีตค่อนข้างมาก ในอดีตการปลูกทุเรียนจะไม่นิยมทำกะปอม จะมีเพียงการไถและเตรียมดินเท่านั้น แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการวางแผนตั้งแต่การเตรียมการที่จะปลูก โดยการแปลงพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพการปลูกทุเรียน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และเกษร สวัสดิ์^{๑๖๔} ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า

๑. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยวิถีชีวิตของชาวสวนบางกร่างที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนประกอบด้วยลักษณะการเกิดของภูมิปัญญา จุดเด่น การสะท้อนถึงวิถีชีวิตปัจจัยที่มีผลกระทบ และแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู มีผลดังนี้การศึกษา ดังนี้

๑. ผลการวิจัย การเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปลูกทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง เกิดจากการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ จากพ่อแม่ที่ทำกันมาดั้งเดิมอยู่แล้ว ได้สืบทอดให้กับลูกหลานในครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด มีเพียงหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและนำการทำ สวนทุเรียนเข้ามาจากทางภาคใต้ของประเทศไทยเนื่องจากที่เป็นพื้นที่ลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อมจึงทำให้มีการเพาะปลูกสวนมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ผลการวิจัย จุดเด่นการปลูกทุเรียนในตำบลบางกร่าง ซึ่งลักษณะดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุในดินที่ดีน้ำพอเพียงต่อการเพาะปลูกทั้งปี และระดับน้ำมีคุณภาพที่เหมาะสม สภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อ ดังนั้นจึงทำให้ทุเรียนสายพันธุ์ก้านยาว ที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีไม่เหมือนที่อื่น เนื่องจากปัจจัยแหล่งพื้นที่เพาะปลูกและจุดเด่นของสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง เป็นสวนผลไม้แบบผสมผสาน จึงทำให้มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และผลผลิตที่ได้มีความหลากหลาย ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าว ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่สวนเพื่อการอนุรักษ์

๓. ผลการวิจัยที่มีผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า ความเจริญที่เข้าในพื้นที่อย่างรวดเร็วทั้งการขยายตัวของพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรร ทำให้คนต่างถิ่นก็เข้ามาอยู่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาคือ การขโมยผลผลิตจากสวนผลไม้ อีกทั้งคนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากขึ้นส่งผลให้มลพิษทางอากาศและสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองซึ่งส่งผลกระทบต่อ การนำน้ำจากลำคลองมาใช้ประโยชน์ในสวนต้องมีการวัดค่าความสะอาดของน้ำก่อน ถ้าน้ำมีความสกปรกสูงก็ไม่อาจนำมาใช้ได้ จึงต้องอาศัยน้ำประปาใน และอีกปัญหาหนึ่ง คือภัยน้ำท่วม ซึ่งทำทุเรียนในพื้นที่ตายเป็นจำนวนมาก

^{๑๖๔} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และเกษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครวารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๓.

๔. อุปกรณ์ที่ใช้ ในการทำสวนทุเรียนประกอบด้วยขนาดเป็นเครื่องที่ใช้รดน้ำ ชนิดหนึ่งใช้ สาดน้ำให้เป็นฝอย ซึ่งมีลักษณะของด้ามคล้ายข้อแฉกแบนมีก้นลึกกว่าขนาดลอคตันกว่าแครงขนาด ลอคเป็นอุปกรณ์ ตักน้ำมีด้ามคล้ายข้อแฉกแบนมีก้นตื้นกว่าขนาดรดน้ำ ใช้สำหรับตักเลน เพื่อขุดลอค ร่องสวน แครงรดน้ำเป็นอุปกรณ์ตักน้ำที่มีลักษณะคล้ายกระบวย แต่มีขนาดขนาดใหญ่กว่า โดยมี เส้นผ่าศูนย์กลางจากปากกระบวยยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และมีด้ามยาว มีก้นลึกสำหรับตักน้ำ จากร่องสวนมารดน้ำต้นไม้

๕. ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน พบว่าต้องมีการเตรียมดินยกล่องสวนกว้างประมาณ ๑ เมตร ทำโคกขึ้นประมาณ ๘๐ เซนติเมตร และขุดตรงกลางโคกลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แล้วใส่ปุ๋ยที่ ก้นหลุม นำทุเรียนที่ชำไว้ อายุประมาณ ๑ ปี มาลงหลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นเป็นการดูแลรักษาการใส่ ปุ๋ยแต่งกิ่งรดน้ำประมาณ ๒ วัน ต่อครั้งตอนเช้าหรือเย็นก็ได้ ใช้แครงรดน้ำตักน้ำจากร่องสวนรดโคนต้น จะทำให้ทุเรียนนำแร่ธาตุในก้นร่องสวนมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะรากของทุเรียนจะไม่ออกจากโคลนต้น มากนัก จากนั้นก็จะเป็นการดูแลรักษาใส่ปุ๋ย ตกแต่งกิ่ง ดูแลอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่กว่าจะออก ผลผลิตออกมางอกงาม

๖. แนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า มี แนวทางในการอนุรักษ์การทำสวนทุเรียนโดยควรได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนเพื่ออนุรักษ์ พันธุ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีซึ่งพระองค์ท่านทรง ห่วงใยการปลูกทุเรียนซึ่งมีรสชาติที่โดดเด่น และมีชื่อเสียงและทางจันทบุรีจึงได้อนุรักษ์อย่างมีระบบที่ สวนศรีนครินทร์ ซึ่งชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่างให้ความร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับชาวสวนใน จังหวัดนนทบุรี

๗ ผลการวิจัยวิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการทำสวนทุเรียนสู่ชนรุ่นหลังโดยการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีมาทั้งเป็นหมู่คณะและเป็นรายบุคคล ซึ่งใช้วิธีการบรรยายและการอธิบายในสถานที่จริง สามารถสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะในแต่ละพื้นที่ก็มีความแตกต่างกัน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้กับสมาชิกใน ครอบครัวให้มีการปฏิบัติและปลูกฝังให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

๕.๒.๓ วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร ใน จังหวัดระยอง

ปัจจุบันเกษตรกรในจังหวัดระยอง กลับมาให้ความสำคัญต่อการปลูกทุเรียนอีกครั้ง หลังจาก ยางพารามีราคาต่ำต่ำไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่การปลูกทุเรียนไม่ได้ง่ายอย่างที่เรเห็น เมื่อเราเข้าไปสัมผัส แล้ว จึงรู้ว่าการปลูกทุเรียนมีความละเอียดอ่อนค่อนข้างมาก เราต้องมีความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติ ทุเรียน ซึ่งทุเรียนก็มีธรรมชาติเหมือนกับพันธุ์ไม้อื่นทั่วไป ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ ดีสำหรับเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็น อย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรที่นิยมปลูกทุเรียน ต้องรู้ว่า ทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้ประสบการณ์มาผสมกับ หลักทางวิชาการ จึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในการทำสวนทุเรียน ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการ

วางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลักการเก็บผลทุเรียนซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร ซึ่งการปลูกทุเรียนสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

๑. การเตรียมการปลูก การที่จะปลูกทุเรียนต้องดูดินก่อนเป็นอันดับแรก ชาวสวนทุเรียนในอดีตกล่าวว่าการปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วนหรือดินลูกรัง เพราะจะมีฟอสเฟตสูง ไม่ควรปลูกกับดินเหนียว ดังนั้น ชาวสวนในอดีต จึงนิยมทำสวนทุเรียนในที่ที่เป็นเนิน หรือที่ราบสูงเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนรุ่นใหม่สามารถนำที่นา ที่ใช้สำหรับการปลูกข้าว ให้เป็นที่ทำสวนทุเรียน ซึ่งองค์ความรู้ คือการขุดดินจากที่นาออกขนาด ๑x๑ เมตร และใช้การถมที่ดิน จากที่นาให้เป็นที่สวนสวนที่เป็นดินเหนียว ขุดดินเก่าออกขนาด ๑x๑ เมตร เพื่อให้ดินเหนียวหมดไป และนำดินลูกรังมาเทใส่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ จากนั้นเทดินลูกรังจนเต็มพื้นที่ปลูกทุเรียน เพราะการใช้ดินเดิมจะมีการเจริญเติบโตที่ช้า และเน้นการปลูกทุเรียนแบบกะปอม ซึ่งผิดกันกับชาวสวนในอดีตจะปลูกทุเรียนแบบท้องกระทะ เพื่อเวลารดน้ำ น้ำจะไหลเข้าโคนต้น เมื่อน้ำขังมากไม่มีการระบาย ทำให้เกิดโรคตามมา เพราะทุเรียนจะไม่ชอบความแฉะแต่ชอบความชื้น แล้วยังใส่ปุ๋ยคอกเข้าไปอีกจะทำให้เกิดโรครากเน่าสวนเราจะปลูกแบบกระบอกจะทำให้ทุเรียนเจริญเติบโตเร็ว และคุมโรคได้ง่ายอีกด้วย

การเตรียมการปลูกทุเรียน จะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร เช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และหมุนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย ช่วงก่อนปลูกหลังจากยกกะปอมคันดิน (การยกคันดินให้มีลักษณะนูนขึ้นสูงจากดินเดิมประมาณ ๕๐ เซนติเมตร มีความกว้างพอประมาณ เพื่อผลดีในการระบายน้ำ) แล้วขุดหลุมลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ใช้ปุ๋ยมูลวัวใส่ลงไปคลุกเคล้าแล้วกลบ เป็นการหมักไว้ในดินประมาณ ๑ เดือน เรียกว่า การเตรียมดินหลังจากปลูกแล้วทำร่มด้วยตาข่ายสแลม ให้ทุเรียนโดนแดดรำไรๆ จนกว่าจะแข็งแรงตั้งทรงได้ ให้น้ำจนชุ่มทุกวันระยะหนึ่งแล้วขยับมาให้น้ำ ๒ วันต่อครั้ง เมื่อทุเรียนตั้งตัวได้แล้ว

๒. ขั้นตอนการปลูก ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่ปัจจุบันเริ่มนิยมปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่ปลูกน้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ไร่ เวลาเจริญเติบโตจะออกกิ่งเป็น ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก ดังนั้น วิธีการของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะได้ทุเรียนมากกว่า ซึ่งปัจจุบัน ชาวสวนทุเรียนได้มีการปรับเปลี่ยน การปลูกเพิ่มมากขึ้น

๓. การดูแลรักษา เราเข้าใจกันว่า พืชผักทุกชนิดต้องมีการใส่ปุ๋ย เพื่อให้มีความเจริญเติบโตทันความต้องการของผู้บริโภค แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้แร่ธาตุ ดังนั้น เราต้องเข้าใจ เข้าถึงความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งสิ่งที่เราให้มันสมควรกันหรือไม่ บางทีเราให้เกินความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษ เช่น โรงต่างๆ แก่เขาได้ ดังนั้น สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้ คือเข้าใจธรรมชาติของทุเรียน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน ทำทุเรียนเชิงพานิชย์อย่างเดียว จึงนิยมใช้สารเร่งความเจริญเติบโต และกำหนดการออกดอกของทุเรียนให้

ได้ตามที่ต้องการ สารเร่งอาหารทางใบ สารเร่งเพื่อให้ได้ลูกโต น้ำหนักดี เป็นวิธีการควบคุมทางวิชาการทั้งหมด เมื่อเราให้สิ่งเหล่านี้แก่เขามากเกินไป ทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน มีการดูแลบำรุงต้น ขณะที่แตกใบอ่อนจะเริ่มใส่ปุ๋ย เพราะการแตกใบอ่อน ทุเรียนต้องใช้พลังงานในการเจริญเติบโตของใบใหม่ เราจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ๒ - ๓ รอบเท่านั้น พยายามฆ่าแมลงที่จะกัดกินใบทุเรียน ซึ่งแมลงที่พบส่วนมาก คือแมลงปีกแข็ง และยาที่เราใช้ในการพ่นเพื่อป้องกันแมลง เราจะใช้น้ำส้มควันไม้ ซึ่งมีสารประกอบต่างๆ มากมาย ซึ่งมีคุณสมบัติ เช่น เป็นสารปรับปรุงดิน สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และสารเร่งการเติบโตของทุเรียนอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการดูแลใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ้งทุเรียนที่เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลายในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนทุเรียน ที่ทำเชิงพานิชจะไม่นิยมใช้กัน เพราะจะได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราจะเห็นว่า สวนที่ใช้สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระด้าง แต่ถ้าเราใช้ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย

อีกทั้งยังใช้วิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้นทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้นในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียนต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่งของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่งของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม

๔. การผลิตผล ปัจจุบันเกษตรกร มีการปล่อยทุเรียนออกดอกตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ผลผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีก็ได้ แต่ถ้าใส่ปุ๋ยอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วต้องดูว่าต้นทุเรียนมีการเจริญเติบโต หรือมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของลำต้นหรือใบอย่างไร ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพดิน เพราะแต่ละที่มีสภาพดินไม่เหมือนกัน แต่ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอกันสภาพดิน ต้นเจริญเติบโตดี ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอกันแล้ว สภาพดินไม่ดี ต้นไม่เจริญเติบโต แสดงว่าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอกันไม่ได้ ในการใส่ปุ๋ยจะไม่เน้นยี่ห้อปุ๋ย จะเอาความพอใจของตนเองมากกว่า เช่น จะใส่ปุ๋ยคอกในช่วงก่อนฝนและปลายฝน การใส่ปุ๋ยเคมีแต่ละใส่ประมาณ ๑๐ วัน ต่อ ๑ ครั้ง การใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ไปเลี้ยงลำต้นประมาณ ๑๐ วัน ชาวสวนสมัยใหม่ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ก่อนแล้วใส่ปุ๋ยเคมีทีหลัง เพราะปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยทำจากวัสดุอินทรีย์ มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์สำหรับการเจริญเติบโตของพืช ผลิตจากวัสดุอินทรีย์ มูลวัว มูลไก่ มูลค่างควา ซากต้นไม้ ใบไม้ กรดอะมิโน โดโลไมท์ และแร่ธาตุต่างๆ

การตัดแต่งกิ่งและการแต่งดอกของทุเรียน การตัดแต่งกิ่งต้องให้เหลือปลายกิ่งไว้และบำรุงตามปกติ ช่วงดอกทุเรียนบานคือการผสมเกสร ปิดด้วยไม้กวาดดอกหญ้า คุมการให้น้ำช่วงแรก และลดปริมาณน้ำลง เพราะถ้าให้น้ำมากเกินไปดอกทุเรียนจะล่อง เพื่อเกสรของน้ำหวานจะได้เหนียว แต่ถ้าเราปิดเกสรช่วงมีดอกก็จะผสมเกสรได้เร็ว ซึ่งดูได้จากถ้าผสมแล้วไม่ติด ดอกทุเรียนจะล่องตามธรรมชาติ ส่วนที่ติดดอกจะมีลักษณะงอนขึ้น

ช่วงการตัดแต่งผลทุเรียน

ตามปกติทั่วไปของชาวสวนทุเรียน จะมีการตัดแต่งผลออกเป็น ๑ ช่วง แต่ปัจจุบันชาวสวนที่เป็นคนรุ่นใหม่ จะตัดแต่งกิ่งทุเรียนออกเป็น ๔ มิติ หรือ ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ เป็นการตัดมิติที่ ๑ เมื่อทุเรียนออกผลประมาณเท่านี้ไป ชาวสวนทุเรียนจะเลือกตัดลูกทุเรียนที่มีลักษณะตูดกลมไว้ และตัดลูกทุเรียนที่มีลักษณะเป็นตูดเป็นหรือลักษณะแบนทิ้ง เพื่อลักษณะทรงกลม เมื่อเติบโตจะทำให้ลูกมีทรงสวยงามเป็นที่ต้องการของตลาดหรือผู้บริโภคมากกว่า และเหมาะกับการส่งขายต่างประเทศ ส่วนทุเรียนทรงแบนหรือทรงตูดเป็นจะไม่นิยมในท้องตลาด และทำให้ราคาค่อนข้างต่ำ ซึ่งในช่วงที่ ๑ จะเริ่มมีการตัดทุเรียนให้เกิดความห่างมากขึ้น เพื่อที่ทุเรียนจะได้ไม่เบียดกันทำให้เสียรูปทรง โดยเฉพาะดอกที่ปลายกิ่ง เพราะถ้าทุเรียนติดที่ปลายกิ่งยากต่อการโยง และทำให้กิ่งอาจรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้กิ่งหัก เกิดความเสียหายได้

ช่วงที่ ๒ เป็นการตัดแต่งมิติที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลเท่าไข่ไก่ (ประมาณ ๑ เดือน) ช่วงระยะแรกทุเรียนจะออกมาจำนวนมาก เกินความต้องการ ทำให้มีการเบียดกัน ลูกที่ออกมามีรูปทรงที่ไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เราจึงต้องตัดทุเรียนออก คือตัดลูกที่ไม่สมบูรณ์ออก ให้เหลือแต่ลูกที่สมบูรณ์ไว้ และวิธีการตัดแต่ง จะต้องตัดแต่งจากล่างขึ้นบน เพราะจะทำให้ลูกมีระยะเวลาที่แก่พร้อมกัน และต้นทุเรียนถ้ารับน้ำหนักหรือแบกลูกมากต้นจะตายเร็ว เพราะต้นกับลูกไม่สมดุลกัน

การดูผลทุเรียนสมบูรณ์ หรือไม่สมบูรณ์ เราจะรู้ได้ เช่น หนามทุเรียนจะเริ่มแดง ผลของทุเรียนจะเริ่มร่วง อาการนี้หมายถึง อาหารไม่พอที่จะไปเลี้ยงผลทุเรียน จะต้องแต่งผลทุเรียน เพื่อให้ทุเรียนได้อาหารที่พอดีหรือสมดุลกัน ถ้าแต่งผลหรือลูกแล้วผลทุเรียนออกมามีขนาดผลที่เท่ากัน แสดงว่าอาหารมีพอตามความต้องการของผลทุเรียน แต่ถ้าอาหารยังน้อยอยู่จะทำให้ผลของทุเรียนบิดเบี้ยว ไม่สมบูรณ์

ช่วงที่ ๓ เป็นการตัดแต่งมิติที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน จะทำการตัดแต่งลูกทุเรียนที่ไม่ต้องการ โดยทุเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๖๐ ลูกต่อต้นเท่านั้น (แต่จะมีการเผื่อไว้กรณีทุเรียนแตกใบอ่อน) ส่วนทุเรียนที่มีอายุประมาณ ๑๐-๑๕ จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๑๐๐ ลูกต่อต้นและทุเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไป สามารถเก็บลูกไว้ได้มากกว่า ๑๐๐ ลูกต่อต้น

ช่วงที่ ๔ เป็นการตัดแต่งมิติที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลน้ำหนักประมาณหนึ่งกิโลกรัม เราจะตัดลูกทุเรียนที่มีรูปทรงไม่สวยทั้ง จะตัดไว้เฉพาะทุเรียนที่มีขนาดของพูประมาณ ๓- ๕ พูเท่านั้น และจะมีการโยงต้นหรือโยงเชือก เพื่อรองรับน้ำหนักทุเรียนที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งถ้าอยู่ติดกับต้น หรือกิ่งใหญ่จะใช้เชือกโยง ซึ่งวิธีการโยงจะไม่รัดกิ่งให้แน่น จะมัดแบบหลวมๆ เพื่อให้กิ่งสามารถเคลื่อนไหวตามกระแสลมได้ ส่วนทุเรียนที่อยู่ตามปลายกิ่ง เราจะให้ไม้ไผ่โยง หรือค้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เพราะปลายกิ่งไม่สามารถรับน้ำหนักได้

ระยะเวลาของผลทุเรียนที่ออกจำหน่าย ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลูกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้มาก ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ตัดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน เนื้อของทุเรียนจะความมันมีอยู่ที่ ๓๒ เปอร์เซ็นต์

โดยปกติเราจะทราบหรือรู้กันว่า ทุเรียนสาวจะมีเปลือกหนาเราเรียนกันว่า (เคโอบ) เนื้อหยาบ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ แต่ปัจจุบันเราสามารถตัดผลทุเรียนได้จำนวน ๒,๕๐๐ กิโลกรัม นำไปลองคัดไซต์ดูว่าจะได้ขนาดของตลาดหรือไม่ ปรากฏว่าคัดไซต์ A ผ่านได้ ๒,๐๐๐ กิโลกรัม คัดได้ไซต์ลงลงมา ๕๐๐ กิโลกรัม

สาเหตุที่ชาวสวนทุเรียนต้องตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน เพราะต้องคิดเผื่อค่าขนส่งที่ล่าช้า จะทำให้ทุเรียนมีความเสียหาย การตัดผลทุเรียนก่อนแก่แต่น้ำหนักได้ ชาวสวนจะตัดเพื่อให้ได้ราคาสูง แต่ถ้าไม่ตัดราคาตก น้ำหนักเบา ทำให้ไม่ได้ราคา จึงตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน

๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการตัดผลทุเรียน หลังจากที่เราตัดผลทุเรียนไปหมดแล้ว เราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครั้ง จากนั้นจะได้ใบที่ ๒ ขึ้นมา ส่วนใบแรกเราได้หลังจากการตัดผลทุเรียนแล้ว จะมีใบแดงๆแหลมๆออกมาก็พ่นยาฆ่าแมลง ๑ ครั้ง จากนั้นจะมีใบตรงกลางยอดออกมาอีก จะพ่นยาฆ่าแมลงอีก ๑ ครั้ง ทำการใส่ปุ๋ย ๒ รอบตามความต้องการของใบ เพื่อให้ได้อาหารตรงช่วงที่ต้องการปุ๋ยจะไปช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของใบ

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการกับสวนทุเรียน ที่มุ่งเน้นในเรื่องของวิธีการทางธรรมชาติมากกว่าทางวิชาการ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งจากงานวิจัยของพิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์^{๑๖๖} ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า

๑. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยวิถีชีวิตของชาวสวนบางกร่างที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนประกอบด้วยลักษณะการเกิดของภูมิปัญญา จุดเด่น การสะท้อนถึงวิถีชีวิตปัจจัยที่มีผลกระทบ และแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู

๒. อุปกรณ์ที่ใช้ ในการทำสวนทุเรียนประกอบด้วยขนาดเป็นเครื่องที่ใช้รดน้ำ ชนิดหนึ่งใช้สาดน้ำให้เป็นฝอย ซึ่งมีลักษณะของด้ามคล้ายช้อนแม่แบบมีก้นลึกกว่าขนาดลอกต้นกว่าแครงขนาดลอกเป็นอุปกรณ์ ตักน้ำมีด้ามคล้ายช้อนแม่แบบมีก้นตื้นกว่าขนาดรดน้ำ ใช้สำหรับตักเลน เพื่อขุดลอกร่องสวน แครงรดน้ำเป็นอุปกรณ์ตักน้ำที่มีลักษณะคล้ายกระบวย แต่มีขนาดขนาดใหญ่กว่า โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลางจากปากกระบวยยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และมีด้ามยาว มีก้นลึกสำหรับตักน้ำจากร่องสวนมารดน้ำต้นไม้

๓. ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน พบว่าต้องมีการเตรียมดินยกแปลงสวนกว้างประมาณ ๑ เมตร ทำโคกขึ้นประมาณ ๘๐ เซนติเมตร และขุดตรงกลางโคกลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แล้วใส่ปุ๋ยที่ก้นหลุม นำทุเรียนที่ชำไว้ อายุประมาณ ๑ ปี มาลงหลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นเป็นการดูแลรักษาการใส่ปุ๋ยแต่งกิ่งรดน้ำประมาณ ๒ วัน ต่อครั้งตอนเช้าหรือเย็นก็ได้ ใช้แครงรดน้ำตักน้ำจากร่องสวนรดโคนต้น

^{๑๖๖} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และอักษร สวัสดิ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย. (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๓.

จะทำให้ทุเรียนนำแร่ธาตุในก้อนร่องสวนมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะรากของทุเรียนจะไม่ออกจากโคลนตื้นมากนัก จากนั้นก็จะเป็นการดูแลรักษาใส่ปุ๋ย ตกแต่งกิ่ง ดูแลอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่กว่าจะออกผลผลิตออกมางอกงาม

๔. ผลการวิจัยวิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการทำสวนทุเรียนสู่ชนรุ่นหลังโดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการถ่ายทอดแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีมาทั้งเป็นหมู่คณะและเป็นรายบุคคล ซึ่งใช้วิธีการบรรยายและการอธิบายในสถานที่จริง สามารถสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้กับสมาชิกในครอบครัวให้มีการปฏิบัติและปลูกฝังให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) เกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ควรมีการร่วมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำสวนทุเรียนโดยใช้หลักของภูมิปัญญาท้องถิ่น และควรลดการทำสวนทุเรียนโดยใช้ปุ๋ยเคมีให้น้อยลง เพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนแบบภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านให้ยั่งยืน

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดระยองให้เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนให้มากขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย

๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอก หรือเกษตรจังหวัดระยอง ควรมีนโยบายในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความแพร่หลาย และส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนเน้นความสำคัญในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรมากกว่า และควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาวิชาชีพต่างๆ พร้อมขึ้นทะเบียนเป็นภูมิปัญญาของจังหวัดระยอง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบจัดการด้านการทำสวนทุเรียนตามหลักภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักการทำสวนทุเรียนโดยใช้หลักทางวิชาการ

๒) ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับผลผลิตหรือการแปรรูปทุเรียนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาในเวลาที่ผลผลิตทุเรียนราคาตกต่ำ เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง

๓) ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้ทำวิจัย ควรทำวิจัยโดยเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

-

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว จำกัด, ๒๕๕๓.
- กฤษณา วงษาสันต์, **วิถีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เจริญเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๕.
- ขวัญชฎิล พิศาลพงศ์, **กลยุทธ์การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภารกิจของห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่อสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อินฟอร์มเมชั่น, ๒๕๕๔.
- จาร์วรรณ ธรรมวัตร, **วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน**. กาฬสินธุ์ : สำนักพิมพ์ จินตทัศน์การพิมพ์, ๒๕๕๘.
- ณรงค์ศักดิ์ เสนาณรงค์ และคณะ, **พัฒนาการผลิตและการตลาดทุเรียนเพื่อการส่งออก**. กรมวิทยาศาสตร์บริการ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓-๒๕๕๕.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์, **ทฤษฎีองค์การ. (พิมพ์ครั้งที่ ๔)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๒.
- ทรงจิต พูลลาภ, **ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔.
- ทรงพล สมศรี, **รายงานแผนงานวิจัยการศึกษาและพัฒนาทุเรียน**. กรุงเทพมหานคร.กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ๒๕๕๓.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง, **ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- ชนพล พันธเสน, **กระบวนทัศน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท เอช. เอ็น กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๙.
- ธนากร สังเขป, **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖.
- นรินทร์ แจ่มจำรัส, **การพัฒนาทางองค์การการจัดการองค์การองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาทุนมนุษย์, ๒๕๕๐.
- นิยม สุทธิหลวง และคณะ, **การบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท**, ๒๕๕๔.
- บัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๔.
- ประภากร แก้ววรรณ, **การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. ๒๕๕๑.
- ปัญญาพร เลิศรัตน์, **การจัดการน้ำและปุ๋ยในทุเรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ดอกเป็ย, ๒๕๕๗.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, **กระบวนกรเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๗.

พระประจักษ์ จุกอภิม, พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๙.

พัชรินทร์ สิริสุนทร, กระบวนการพัฒนาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร. พิษณุโลก : สำนักพิมพ์ ดาวเงินการพิมพ์, ๒๕๕๑.

เลิศชาย ศิริชัย (มก.), ภูมิปัญญาท้องถิ่น : จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการทัศน์. ความเข้มแข็งของชุมชน. นครศรีธรรมราช : สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย. วลัยลักษณ์, ๒๕๔๗.

วรพจน์ บขุระคัมวดี, องค์การและการจัดการ, ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒.

วรศักดิ์ เหลืองสุวรรณ และระสีกา อังกูร, กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและการพัฒนาหมู่บ้าน ต้นแบบ. ในเอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน หน่วยที่ ๙ - ๑๕. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด. ๒๕๕๒.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, มีปัญหาที่กีดกันจากรรณกรรมและพฤติกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๗.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, มีปัญหาที่กีดกันจากรรณกรรมและพฤติกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๗.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เสนาะ ตีเยาว์, การบริหารบุคคล, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

อังกูล สมคะเนย์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บุญศิริการพิมพ์ ๒๕๕๕.

อัจฉรา ภาณุรัตน์, รวมภูมิปัญญาไทย, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนพับลิชชิ่ง จำกัด. ๒๕๔๙.

อานันท์ กาญจนพันธุ์, การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพรสแอนด์ดีไซน์, ๒๕๔๘.

เอกรินทร์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.วารสารภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารวิชาการ, ๒๕๕๔.

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคนอื่นๆ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์, ๒๕๔๖.

เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๖.

_____, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๖.

๑.๒.๒ รายงานการวิจัย

แหวววี ลาภเกิน, แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวสวนทุเรียนนนทบุรี. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๖.

กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม :** คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว จำกัด, ๒๕๕๓.

กฤตณภัต บุญยัษฐีย์, การออกแบบระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต,** ๒๕๔๘.

ณรงค์ศักดิ์ เสนาณรงค์ และคณะ, พัฒนาการผลิตและการตลาดทุเรียนเพื่อการส่งออก. **กรมวิทยาศาสตร์บริการ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์,** ๒๕๔๓-๒๕๔๕.

ดวงฤทัย อรรถแสง, กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. **ขอนแก่น: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น,** ๒๕๕๒.

ทรงจิต พูลลาภ, **ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔.

นาตยา ดำอำไพ, ทวี น้ำแก้ว และ ถวิล ทวีรัตน์. **การศึกษาจำแนกลักษณะพันธุ์กรรมพืชสวน รายงานผลงานวิจัยด้านพืช ศูนย์วิจัยพืชสวนตรัง. สถาบันวิจัยพืชสวน: กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตร และสหกรณ์** ๒๕๕๖.

ประกอบ ใจมั่น. การพัฒนาระบบบริหารจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏ. **ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต: สาขาอุดมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,** ๒๕๔๗.

ประภากร แก้ววรรณ และคนอื่น ๆ, **การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาร้าข้ามปี. อุตรธานี: ศูนย์วิทยบริการ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี,** ๒๕๔๙.

ภรณ์ ต่างวิวัฒน์และเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, **ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ ๔,** ๒๕๕๔.

รัตยาภรณ์ ชูภู สัจจา บรรจงศิริ อัจฉรา โพธิ์ดี, **การจัดการในกระบวนการผลิตต้นพันธุ์ทุเรียนหมอนทองแบบเสียบยอดของเกษตรกรในจังหวัดชุมพร. วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช** ๒๕๕๔.

๑.๒.๔ เอกสาร

เอกรินทร์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.วารสารภูมิปัญญา
ทักษิณ. วารสารวิชาการ ๒๕๕๔.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

ก้านนประพัฒน์ จันทรพราหมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน ตำบลวังหว่า อ. แกลง จังหวัดระยอง, ๑๖
มีนาคม ๒๕๖๑.

ครูจรัส สมคิด, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ศูนย์
เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณกาน ธรรมสนธิ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณกิม ธรรมสนธิ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗
มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณจำแลง กล้าหาญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ อำเภอแกลง จังหวัด
ระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณชลลดา นุชเจริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณชลลดา นุชเจริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณชำนาญ แกมนิล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๘ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๕
มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณธัญญา เพื่อนพวง, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณประเทือง หนาแน่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียนหมู่ที่ ๔ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง,
๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณประยุทธ์ ประมาณ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังหว่า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณมาลี สำเร็จ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๒
มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณยุพิน วงศ์มาก, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง, ๑๘
มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณลี้อา วงศ์ทิม, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณวิญญู วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง,
๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณวินัย วงศ์อยู่, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณสมบัติ สุวรรณอำไพ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณสมบูรณ์ บัวแก้ว, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๑ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณสวาท คำแหงวงศ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณสัมพันธ์ แสงผล, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณอรุณ แทนทด, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๔ ตำบลวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

คุณเอนก สรรเสริญ, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๘ ตำบลวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

ดต.สมพงษ์ ชำนาญสินธุ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน, หมู่ที่ ๙ ตำบลทางเกวียน อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

นางสาวนวลนภา เจริญรวย, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ ๑๗ ตำบลวังหว้า อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ชวนชื่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ผู้ใหญ่ปิยวัฒน์ ชวนชื่น, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๔ ตำบลวังจันทร์ อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ผู้ใหญ่ราพิง จันท์พรหมณ์, เกษตรกรชาวสวนทุเรียน หมู่ที่ ๑๓ ตำบลกระแสรบ อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัลย์, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๘ ตำบลสองสกล อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง, ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

อาจารย์รัตนา เพชรสูงเนิน, อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. เลขากลุ่มบริหารจัดการน้ำวังหว้า หมู่ที่ ๙ ตำบลวังหว้า อ. แก่ง จังหวัดระยอง, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ :

๒.๒.๑ Books

Beane. Conrad Fand. Alessi Curriculum Planning and. Dvelopment. 1991.

Chan Kim W, How Smart, Connected Products are Transforming Competition, (Harvard Business school, 2014.

Cooper, Oxford Advanced Learner's Dictionary. 7thed.).(England: Oxford University Press. 2005.

- Davenport. **Working knowledge: how organizations manage what they know.** Harvard Business School Press, Boston, MA. Donoghue, 1998.
- Eric. **Unconventional Wisdom about Local Competition**, Dissertation Abstracts Internationl. February, 2002.
- Gatewood & Others, **Working and Motivation**, (New York :John Wiley and Sons,Inc,2012.
- Good. **Dictionary of Education.** New York : McGraw-hill Book. Groulund, 1973.
- Griffin, **Administrative Theory**, New York : Appleton – Century,1999.
- http://www.trueplookpanya.com/new/cms_detail/knowledge
- John Dewey. **Philosophy, Education, and Reflective Thinking.** In Thomas O.Buford. 1969.
- John Locks. **The Nature and Causes of Job Satisfaction in Marvin D. Dunnette Editon Landbook of Industrial and Organization Psychology.** Chicago : Ram McNally. 1976.
- Keyes, **Steam Tables-Metri Units.** New york : John Wiley & Son. Lamb, J. 1976.
- Influence of water on the thermal properties of 1989.
- Keyes, Keyser, Richard Lewis. **Assessing The Relationship Between Knowledge Management and Plant Performance At The Tennessee Valley Authority. Doctor dissertation, The University of Alabama.** 2004.
- Lardizabal, et al. **Methods and Principles of Teaching.** Quezon City : Alemar Phoenix. 1970.
- Michael Eugene Porter,**The Innovation Dilemma How will you measure your life,Concept of the corporationThe end of economic man,the origin of totalitarianism,** University of Michigan, 2013.
- Stoner, Management, **Englewood Cliffs**, New York : Prentice Hall, 1978.
- Warren. **The managerial grid Houston.** (Texas New York : McGraw-Hill. Blake, 1989.
- Zane ma Rhea & Bob. **Monash University (Australia), Melbourne. Read 47 publications, 1 answer, and contact Zane Ma Rhea on ResearchGate**, the professional network for scientists. 2000.

ภาคผนวก ก
บทความวิจัย
เรื่อง
การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
สวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
สวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง
The Integrating local wisdom in the management
of the farmers Durian Park in Rayong province

ดร.สุเทพ เชื้อสมุทร, และคณะ
อาจารย์ประจำหลักสูตร
สาขาการจัดการเชิงพุทธ
หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง และเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ จำนวน ๒๘ คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง สิ่งสำคัญ คือ ต้องรู้ ต้องเข้าใจ และต้องศึกษา ว่าทุเรียนต้องการอะไร เข้าใจธรรมชาติของทุเรียนเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องเรียนรู้ทุเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการสวนทุเรียนสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ คือ ๑. การเตรียมการปลูก ๒. ขั้นตอนการปลูกทุเรียน ๓. การดูแลรักษา ๔. การผลิตผล และ ๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการเก็บผลทุเรียน
คำสำคัญ: การบูรณาการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การจัดการ, สวนทุเรียน

ABSTRACT

This study aims to study developing local wisdom of Integrated management of durian farmers in Rayong Province, Research by qualitative research the data were analyzed by using content analysis techniques. The research found that : Developing local wisdom of Integrated Management of durian farmers in Rayong Province. It is important to know and understand what durian needs. To understand the nature of the durian continues. According to the data from the interview, the local wisdom of durian farmers can be classified as follows: (1) Preparation of planting (2) Durian planting (3) Maintenance (4) Production and (5) Maintaining the fruit after harvest.

Keywords: Integrating, wisdom, management, Farmers, Durian Park,

บทนำ

จากสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันที่ถดถอยลงอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรในทุกอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรสวนยางพารา เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ฯลฯ ในระยะ ๒-๓ ปี ที่ผ่านมา รวมถึงอนาคตข้างหน้าที่ยังมองไม่เห็นความหวังในระยะ ๒-๓ ปี เกษตรกรชาวสวนทุเรียนก็เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างประมาณปี ๒๕๕๙ ผลทุเรียนราคาตกต่ำอย่างมาก^{๑๖๗}

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน และสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมาก โดยภูมิปัญญาเหล่านี้ นอกจากแสดงความเป็นไทย ความเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทย เพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อนซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระจึงจะสามารถ สร้างสรรค์และสั่ง สมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้^{๑๖๘} ทั้งนี้ การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะของตนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น บางพื้นที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตนจนเรียกได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมา ด้วยคนไทยแต่โบราณมีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพ ที่ประกอบไปด้วยความสามารถในการแสวงหาอาหาร การปลูกสร้างบ้านเรือนการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอเพื่อการนุ่งห่ม และความรู้ในการบำบัดรักษา โรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งช่วยให้สังคมไทย นับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข สืบจนถึงปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้ จากขั้นตอนที่ง่าย จนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาจนปัจจุบัน กรรมวิธีดังกล่าว ช่วยให้มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ไว้ เป็นจำนวนมาก โดยเรียกสิ่งประดิษฐ์นั้นว่า หัตถกรรม อันหมายถึง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือ และภูมิปัญญา เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เครื่องจักสานถือได้ว่าเป็นแขนงหนึ่งในงานหัตถกรรม ที่ได้ทำหน้าที่รับใช้มนุษย์มานานนับพันปีเช่นเดียวกันจนปัจจุบันเครื่องจักสานก็ยังคงทำหน้าที่มาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการพัฒนาวิธีการปลูก การดูแลรักษา พร้อมทั้งวางกลยุทธ์ของตลาดให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค ทั้งในและต่างประเทศ จนสามารถเป็นสินค้าออกที่ขีดหน้าชูตาได้ดีประเภทหนึ่ง เช่น การนำความรู้ของบรรพบุรุษมาช่วยในการเพาะปลูก ดูแลรักษาทุเรียน เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียน

^{๑๖๗} สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง. ภาวะการผลิตพืชรายเดือน ,ข้อมูลพืชเศรษฐกิจรายอำเภอ ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐. ระยอง : สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐. จาก<http://www.rayong.doae.go.th/>

^{๑๖๘} ธนากร สังขป. การพัฒนาที่ยั่งยืน. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖). หน้า ๔.

ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาช้านาน และยังเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี และไม่เพียงแต่ด้านการปลูกทุเรียนเท่านั้น แม้แต่ด้านอื่นๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านการจัดการสวนทุเรียนนั้นดำรงอยู่ได้ คือ การจัดการความรู้ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ การพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดถึงระดับประเทศ การจัดการความรู้ หมายถึง การได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อบุคคลที่เหมาะสม ณ เวลาที่ถูกต้องและช่วยให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งมั่นที่ปรับปรุงการดำเนินการขององค์กร^{๑๖๙} ซึ่งเดฟเปอร์ กล่าวได้ว่าการได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องนั้นต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ พร้อมนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงาน โดยมีหลักการที่สำคัญในการในการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ให้มีสภาพกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน และองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการความรู้คือ กระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ในการจัดองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้น เป็นการนำเอากระบวนการจัดการความรู้ เข้ามาเป็นแนวทางการในการจัดการความรู้ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียนเป็นองค์ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในแต่ละคน ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน มีการถ่ายทอดให้แก่กันและกันในลักษณะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ยังขาดการจัดเก็บการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียน โดยพอมจะมีบ้างที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน หรือความรู้ที่เป็นทางการ แต่ภูมิปัญญาดังกล่าวยังขาดการจัดการที่เป็นระบบ และไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง เพราะจังหวัดระยอง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอนพื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ที่ดอนมีลักษณะเป็นดินร่วนปนลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบชลประทานเข้าถึง มีแหล่งน้ำเป็นที่รองรับจากเขื่อนประแส ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของภาคตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งจ่ายน้ำสู่ชาวสวนทุเรียน และการทำอะไรทำให้ทุเรียนของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ทำอย่างไรให้ผลผลิตในสวนมีประสิทธิภาพรวมถึงการดูแลรักษาป้องกันโรค ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการจัดการของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ด้านการเตรียมแปลง การเพราะปลูก การดูแลรักษา การดูแลเรื่องผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการฟื้นฟู เพื่อให้ทุเรียนในจังหวัดระยองมีประสิทธิภาพ

^{๑๖๙}Davenport. Working knowledge: how organizations manage what they know. (Harvard Business School Press, Boston, MA. Donoghue, 1998). P. 118.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง
๒. เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง
๓. เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

ระเบียบวิธีวิจัย

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรทำสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง จำนวน ๒๘ คน และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Questionnaire) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีลักษณะเป็นแบบสอบถามที่เป็นปลายเปิด (Open ended Question) ให้เลือกตอบแบบเสรี

ผลการวิจัย

ข้อมูลที่ได้ พบว่า การปลูกทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้หลักการมาเป็นประสบการณ์ ต้องมีการวางรากฐาน มีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก การปลูกทุเรียนแบบเก่าก็ดีแต่มีภาวะโรคเหี่ยวจะคุมโรคไม่อยู่ ซึ่งเราสามารถแบ่งทุเรียนออกเป็น

๑. ขั้นการเตรียมการปลูก ชาวสวนทุเรียนในอดีต กล่าวว่าการปลูกทุเรียนต้องปลูกกับดินร่วนหรือดินลูกรัง จะมีฟอสเฟตสูง ดินเหนียวไม่เหมาะกับการปลูก สวนของเราก็จะเป็นดินเหนียว เราจะจ้างรถมาขุดดินเก่าออกขนาด ๑x๑ เมตร เพื่อให้ดินเหนียวหมดไปเพราะที่จะปลูกเป็นบ่อเก่า นำดินลูกรังมาเทใส่ลงในหลุมที่ขุดเตรียมไว้ จากนั้นเทดินลูกรังจนเต็มพื้นที่ปลูกทุเรียนเพราะการใช้ดินเดิมจะมีการเจริญเติบโตที่ช้า แต่ถ้าวางทุเรียนแบบกระปอม ผิดกันกับชาวสวนในอดีตจะปลูกทุเรียนแบบท้องกระทะ เพื่อเวลารดน้ำ น้ำจะไหลเข้าโคนต้น เมื่อน้ำขังมากไม่มีการระบาย ทำให้เกิดโรคขึ้นมาเพราะทุเรียนจะไม่ชอบความแฉะแต่ชอบความชื้น แล้วยิ่งใส่ปุ๋ยคอกเข้าไปอีกจะทำให้เกิดโรครากเน่าสวนเราจะปลูกแบบกระบอจะช่วยให้ทุเรียนเจริญเติบโตเร็ว และคุมโรคได้ง่ายอีกด้วย

ขั้นเตรียมการที่จะปลูกทุเรียน เราจะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร เช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และมูนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย

๒. ขั้นการปลูกทุเรียน ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่สวนเราจะปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่น้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น ข้อดี ๑ ต้น ๑ ราก เวลาเจริญเติบโต ก็จะออกกิ่ง ๓ กิ่ง และต้นจะช่วยพยุงกันทำทุเรียนไม่ล้มได้ง่าย และผลผลิตได้มาก ถ้าคิดเป็นกิ่งหนึ่งกิ่งมี ๒๕ ลูก หลุมหนึ่งมีต้นทุเรียน ๓ ต้น จะได้ผลทุเรียน ๗๕ ลูก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา เราจะ

ได้ทุเรียนต้นละประมาณ ๖๐ ลูก ดังนั้นวิธีการของเราจะได้ทุเรียนมากกว่า ซึ่งปัจจุบัน ชาวสวนทุเรียน ในมีการปรับเปลี่ยน การปลูกเพิ่มมากขึ้น เช่น การสร้างกะปอม ให้กับทุเรียน ส่วนทางด้านสวนที่เก่าแก่ ก็นิยมการสร้างกะปอมในโคนต้นทุเรียนมากขึ้น แต่การสร้างกะปอมหลักจากที่ทุเรียนโตแล้ว หรือหลังจากที่ทุเรียนมีผลผลิตแล้ว ทำให้เกิดความลำบาก เพราะการขนย้ายดินทำได้ยากกว่าตอนแรก ดังนั้น ก่อนการปลูกต้องมีการวางแผน และเตรียมความพร้อม ทำให้ไม่ปัญหาในภายหลัง ซึ่งเป็นที่คาดว่าในอนาคต ชาวสวนทุเรียนจะมีการทำสวนทุเรียนแบบใหม่มากขึ้น เพราะประหยัดต้นทุน และการดูแล ค่อนข้างจะง่ายกว่าในอดีตที่ผ่านมา

๓. ขั้นตอนการดูแลรักษา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ย อินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้นเราต้องเข้าใจ เข้าถึง ความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่า ทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งความต้องการที่เข้าปรารถนา กับสิ่งที่เราให้มันสมดุลกันหรือไม่ บางที่เราให้เกิน ความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษแก่เขาได้ ดังนั้น สิ่งแรกที่เราต้องเรียนรู้คือเข้าใจธรรมชาติของ ทุเรียนก่อน ชาวสวนหรือเกษตรกรในปัจจุบัน ทำทุเรียนเชิงพานิชย์อย่างเดียว จึงนิยมใช้สารเร่งความ เจริญเติบโต และกำหนดการออกดอกของทุเรียนให้ได้ตามที่ต้องการ สารเร่งการให้อาหารทางใบ สาร เร่งเพื่อให้ได้ลูกโต น้ำหนักดี เป็นวิธีการควบคุมทางวิชาการทั้งหมด เมื่อเราให้สิ่งเหล่านี้แก่เขา มากเกินไป ทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ

สวนเรามีการดูแลบำรุงต้น ขณะที่แตกใบอ่อนจะเริ่มใส่ปุ๋ย เพราะการแตกใบอ่อน ทุเรียนต้องใช้ พลังงานในการเจริญเติบโตของใบใหม่ เราจะใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ๒-๓ รอบเท่านั้น จะพ่นยาฆ่าแมลงที่จะกัดกินใบ ทุเรียน ซึ่งแมลงที่พบส่วนมาก คือแมลงปีกแข็ง และยาที่เราใช้ในการพ่นเพื่อป้องกันแมลง เราจะใช้น้ำส้ม ควันไม้ ซึ่งมีสารประกอบต่างๆ มากมาย ซึ่งมีคุณสมบัติ เช่น เป็นสารปรับปรุงดิน สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช และสารเร่งการเติบโตของทุเรียนอีกด้วย

นอกจากนี้เรายังมีวิธีการดูแล ใส่ปุ๋ยแบบธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และกิ่งทุเรียนที่ เราตัดแต่งต้นทุเรียน และหญ้าในสวนที่ตัดทิ้ง นำมาทิ้งในบริเวณโคนต้นทุเรียน เพื่อให้เกิดการเน่าสลาย ในตัวเอง ซึ่งวิธีการนี้อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสลายเป็นปุ๋ย ซึ่งเกษตรกรชาวสวนทุเรียน ที่ทำเชิง พานิชย์จะไม่นิยมใช้กัน เพราะจะได้ผลช้ากว่าปุ๋ยเคมีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น เราจะเห็นว่า สวนที่ใช้ สารเคมี เมื่อเราเข้ามาในสวนพื้นดินจะแข็ง กระจ่าง แต่ถ้าเราใช้ปุ๋ยธรรมชาติ พื้นดินจะมีความนุ่มกว่า เพราะดินได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อดินด้วย อีกทั้ง สวนเรายังใช้วิธีการยึดต้นทุเรียนด้วยต้น ทุเรียนเอง โดยใช้กิ่งเป็นตัวยึดต้น ซึ่งใช้วิธีการยึดต้นในระยะเวลาสามช่วง วิธีการก็คือ ใช้กิ่งต้นทุเรียน ต้นที่หนึ่งทางติดกับต้นที่สอง ใช้ต้นที่สองทางกับกิ่งของต้นที่สาม และกิ่งของต้นที่สามมาทาบติดกับกิ่ง ของต้นที่หนึ่ง ให้เป็นวงกลม เพื่อยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันไม่ให้ต้นล้ม เพราะแรงลม

ปัญหาของการปลูกทุเรียนจะมีในโรคกลุ่มของโรคตระกูลน้ำตาล เช่น น้ำตาลทางดวน การ บำรุงรักษาทุเรียนถ้าดูแลแบบทูลงนอม ก็จะทำให้ทุเรียนอ่อนแอ ถ้าดูแลแบบดูบ้างไม่ดูบ้าง จะทำให้ ทุเรียนเจริญเติบโตดี โรคน้ำตาลทางดวน คือเชื้อของจุลินทรีย์ อาหารของจุลินทรีย์ คือน้ำตาล โรคที่คู่กับ ทุเรียน คือโรคไฟทอปธอรา คือโรครากเน่าโคนเน่า เชื้อของจุลินทรีย์ มีทั้งเชื้อดี และเชื้อไม่ดีมีทั้งให้โทษ และมีประโยชน์ โรคไฟทอปธอรา เป็นเชื้อจุลินทรีย์ที่ไม่ดีอาศัยอยู่ในดิน เชื้อเชื้อจุลินทรีย์จะกำจัดกันเอง ได้ ถ้าชาวสวนไม่ไปฉีดพ่นยาฆ่าหญ้ามากจนเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้เชื้อจุลินทรีย์เสียมีการย่อยสลาย และ ไปทำลายรากและลำต้นทุเรียนตายหรือเสียหาย การใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไปทำให้สภาพดินเป็นกรดทำให้

เกิดเชื้อจุลินทรีย์ ดังนั้น เราจึงต้องให้สารอาหารที่เป็นธรรมชาติ เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อให้ดินเกิดความสมดุลในตัวเอง

๔. ขั้นตอนการผลิต สวนของเราปลูกทุเรียนเจริญเติบโต เข้าปีที่ ๕ จึงจะปล่อยให้ทุเรียนออกดอก การปลูกทุเรียนถ้าปลูกเชิงพานิช ชาวสวนจะเริ่มปล่อยให้ดอกออก เมื่อปลูกทุเรียนเจริญเติบโตได้ ๓-๔ ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการปล่อยดอกตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ผลผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีก็ได้ แต่ถ้าใส่ปุ๋ยอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้วต้องคิดว่าต้นทุเรียน มีการเจริญเติบโตหรือมีการเปลี่ยน แปลงลักษณะของลำต้นหรือใบอย่างไร ทุกอย่างขึ้นอยู่กับสภาพดิน เพราะดินไม่เหมือนกัน แต่ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอกันสภาพดิน ต้นเจริญเติบโตดี ถ้าใส่ปุ๋ยสูตรเสมอกันแล้ว สภาพดินไม่ดี ต้นไม่เจริญเติบโต แสดงว่าใส่สูตรเสมอกันไม่ได้ในการใส่ปุ๋ยจะไม่เน้นยี่ห้อปุ๋ย จะเอาความพอใจของตนเองมากกว่า เช่น จะใส่ปุ๋ยคอกในช่วงก่อนฝนและปลายฝน เน้นการใส่ปุ๋ยเคมีแต่จะใส่ให้บ่อย ๑๐ วันต่อ ๑ ครั้ง ใส่ปุ๋ยเคมี เพื่อให้ไปเลี้ยงลำต้นประมาณ ๑๐ วัน ปุ๋ยจะไปเลี้ยงต้น สวนของเราจะเน้นการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ก่อนแล้วใส่ปุ๋ยเคมีทีหลัง ไม่เหมือนกับสวนทุเรียนอื่นๆ จะใส่ปุ๋ยเคมีอย่างเดียว ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยทำจากวัสดุอินทรีย์ มีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์สำหรับการเจริญเติบโตของพืช ผลิตจากวัสดุอินทรีย์ มูลวัว มูลไก่ มูลค่างควา ชากต้นไม้ ใบไม้ กรดอะมิโน โดโลไมท์ และแร่ธาตุต่างๆ

ปุ๋ยอินทรีย์ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน ปุ๋ยอินทรีย์เป็นแหล่งแร่ธาตุอาหารที่ปลดปล่อยธาตุอาหาร ออกมาให้แก่ต้นพืชอย่างช้าๆ และสม่ำเสมอ ทำให้ดินมีความสมบูรณ์ ทำให้ดินเป็นก้อนครบธาตุอาหารของมันพืชจะกินเอง เป้าหมายของการใส่ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อให้ต้นเจริญงอกงาม ปุ๋ยอินทรีย์ปกติแล้วเวลาแต่งกิ่ง แต่งแขนง จะนำไปกองไว้เพื่อให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ได้อีกทางหนึ่งและยังช่วยในการคุมหน้าดินไม่ให้หน้าดินแห้งอีกด้วย

การตัดแต่งกิ่งและการแต่งดอกของทุเรียน การตัดแต่งกิ่งต้องให้เหลือปลายกิ่งไว้และบำรุงตามปกติ ช่วงดอกทุเรียนบาน คือการผสมเกสร ปิดด้วยไม้กวาดดอกหญ้าคุมการให้น้ำช่วงแรก ช่วงให้ดอกจะลดปริมาณน้ำลง เพื่อเกสรของน้ำหวานจะได้เหนียว แต่ถ้าเราปิดเกสรช่วงมีดอกก็จะผสมเกสรได้เร็ว

หลักในการดูแลทุเรียนสมบูรณ์ หรือไม่สมบูรณ์ เราจะรู้ได้ เช่น หนามทุเรียนจะเริ่มแดง ผลของทุเรียนจะเริ่มร่วง อาการนี้หมายถึง อาหารไม่พอที่จะไปเลี้ยงผลทุเรียน จะต้องแต่งผลทุเรียนเพื่อให้พอดีกับอาหารที่ให้ ถ้าแต่งแล้วผลทุเรียนออกมามีขนาดผลที่เท่ากันนั้นแสดงว่าอาหารมีพอตามความต้องการของผลทุเรียน แต่ถ้าอาหารยังน้อยอยู่จะทำให้ผลของทุเรียนบิดเบี้ยวไม่สมบูรณ์

ช่วงการตัดแต่งผลทุเรียน ตามปกติทั่วไปของชาวสวนทุเรียน จะมีการตัดแต่งผลออกเป็น ๓ ช่วง แต่ที่สวนใช้การตัดแต่งออกเป็น ๔ มี หรือ ๔ ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ ๑ การตัดแต่งดอกทุเรียน โดยตัดดอกทุเรียนที่ไม่สมบูรณ์ออก เพื่อไม่ให้ทุเรียนออกมากเกินไป ทำให้ทุเรียนแน่นเกินไป เพราะจะทำให้ทุเรียนไม่มีคุณภาพ วิธีการก็คือตัดดอกที่ติดกันออกให้เหลือระยะห่างตามที่เราต้องการ โดยเฉพาะดอกที่ปลายกิ่ง เพราะถ้าทุเรียนติดที่ปลายกิ่งยากต่อการโยง และทำให้กิ่งอาจรับน้ำหนักไม่ไหว ทำให้กิ่งหัก เกิดความเสียหายได้

ช่วงที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน ช่วงระยะแรกทุเรียนจะออกมาจำนวนมาก เกินความต้องการ ทำให้มีการเบียดกัน ลูกที่ออกมามีรูปทรงที่ไม่สวย ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เราจึงต้องตัดทุเรียนออก

คือตัดลูกที่ไม่สมบูรณ์ออก ให้เหลือแต่ลูกที่สมบูรณ์ไว้ และวิธีการตัดแต่ง จะต้องตัดแต่งจากล่างขึ้นบน เพราะจะทำให้ลูกมีระยะเวลาที่แก่พร้อมกัน และต้นทุเรียนถ้ารับน้ำหนักหรือแบกลูกมากต้นจะตายเร็ว เพราะต้นกับลูกไม่สมดุลกัน

ช่วงที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียนโดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๑๐ วัน เราจะทำการตัดแต่งลูกทุเรียนที่ไม่ต้องการ โดยทุเรียนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๐ ปี จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๖๐ ลูกต่อต้นเท่านั้น (แต่จะมีการเผื่อไว้กรณีทุเรียนแตกใบอ่อน) ส่วนทุเรียนที่มีอายุประมาณ ๑๐-๑๕ จะเก็บลูกไว้ประมาณ ๑๐๐ ลูกต่อต้นและทุเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี ขึ้นไป สามารถเก็บลูกไว้ได้มากกว่า ๑๐๐ ลูกต่อต้น

ช่วงที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เพื่อรองรับน้ำหนักทุเรียนที่มีน้ำหนักมากขึ้น ซึ่งถ้าอยู่ติดกับต้น หรือกิ่งใหญ่จะใช้เชือกโยง ซึ่งวิธีการโยงจะไม่รัดกิ่งให้แน่น จะมัดแบบหลวมๆ เพื่อให้กิ่งสามารถเคลื่อนไหวตามกระแสลมได้ ส่วนทุเรียนที่อยู่ตามปลายกิ่ง เราจะให้ไม้ไผ่โยง หรือค้ำ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เพราะปลายกิ่งไม่สามารถรับน้ำหนักได้

ช่วงการผลิต ผลทุเรียนการทำทุเรียนสาว เปลือกจะหนาที่เราเรียกกันว่า (เคโอบ) เป็นทุเรียนไม่ได้คุณภาพส่งออกไม่ได้ ตัดผลทุเรียนได้จำนวน ๒,๕๐๐ กิโลกรัม นำไปลองคัดไซต์ดูว่าจะได้ขนาดของตลาดหรือไม่ ปรากฏว่าคัดไซต์ A ผ่านได้ ๒,๐๐๐ กิโลกรัม คัดได้ไซต์ลงลงมา ๕๐๐ กิโลกรัม ระยะเวลาของผลทุเรียนที่นำออกจำหน่ายได้ ผลทุเรียนที่แก่พร้อมตัดได้จะใช้เวลา ๑๒๐ วัน และจะมีรูปทรงสวย แต่ถ้าต้นทุเรียนใบเหลืองน้อยต้องตัดระยะเวลา ๑๑๕ วัน แต่ถ้าทุเรียนปลุกที่ทรายจะใช้ระยะเวลา ๑๑๐ วัน ดินมีส่วนกำหนดความแก่และความอ่อนของผลทุเรียนได้ ความแก่ของผลทุเรียนจะใช้ระยะเวลาตั้งแต่ติดลูกอ่อนประมาณ ๑๒๐ วัน เนื้อของทุเรียนจะความมันมีอยู่ที่ ๓๒ เปอร์เซ็นต์ สาเหตุที่ชาวสวนทุเรียนต้องตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน เพราะต้องคิดเผื่อค่าขนส่งที่ล่าช้า จะทำให้ทุเรียนมีความเสียหาย การตัดผลทุเรียนก่อนแก่แต่น้ำหนักได้ ชาวสวนจะตัดเพื่อให้ได้ราคาสูง แต่ถ้าไม่ตัดราคาตก น้ำหนักเบา ทำให้ไม่ได้ราคา จึงตัดผลทุเรียนก่อน ๑๒๐ วัน

๕. ขั้นตอนการดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังผลผลิต หลังจากที่เราตัดผลทุเรียนไปหมดแล้ว เราจะรดน้ำอย่างเดียว จะปล่อยตามธรรมชาติประมาณหนึ่งเดือนครึ่งช่วงต้นเดือนใส่ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงต้นไปก่อน ช่วงปลายเดือนจึงตัดแต่งกิ่ง ตัดปลายยอด ปลายกิ่งของต้นทุเรียน ใส่ปุ๋ยเคมีไปอีกครั้ง จากนั้นจะได้ใบที่ ๒ ขึ้นมา ส่วนใบแรกเราได้หลังจากการตัดผลทุเรียนแล้ว จะมีใบแดงๆ เหลืองๆ ออกมาก็พ่นยาฆ่าแมลง ๑ ครั้ง จากนั้นจะมีใบตรงกลางยอดออกมาอีก จะพ่นยาฆ่าแมลงอีก ๑ ครั้ง ทำการใส่ปุ๋ย ๒ รอบตามความต้องการของใบ เพื่อให้ได้อาหารตรงช่วงที่ต้องการปุ๋ยจะไปช่วยเพิ่มการเจริญเติบโตของใบ

อภิปรายผล

การประกอบอาชีพทำสวนทุเรียนของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง มีความแตกต่างจากอดีตค่อนข้างมาก ในอดีตการปลุกทุเรียนจะไม่นิยมทำกะปอม จะมีเพียงการไถและเตรียมดินเท่านั้น แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการวางแผนตั้งแต่การเตรียมการที่จะปลุก โดยการแปลงพื้นที่ให้เหมาะสมกับสภาพการปลุกทุเรียน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชัย สายศรี,

วีรพล ดิษเกษม และเกษร สวัสดิ์^{๑๗๐} ได้ทำวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบล บางกร่าง อำเภอมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า

๑. ผลการวิจัยการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำสวนทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ตำบล บางกร่าง จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยวิถีชีวิตของชาวสวนบางกร่างที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการทำสวนประกอบด้วยลักษณะการเกิดของภูมิปัญญา จุดเด่น การสะท้อนถึงวิถีชีวิตปัจจัยที่มี ผลกระทบ และแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟู มีการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นการปลูกทุเรียนของชาวสวนในพื้นที่ ตำบลบางกร่าง เกิดจากการสืบทอดกันตั้งแต่สมัยโบราณ จากพ่อแม่ที่ทำกันมาดั้งเดิมอยู่แล้ว ได้สืบทอด ให้งกับลูกหลานในครอบครัว แต่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด มีเพียงหลักฐานบางอย่างที่แสดงให้เห็นว่า เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและนำการทำ สวนทุเรียนเข้ามาจากทางภาคใต้ของประเทศไทยเนื่องจากที่เป็น พื้นที่ลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อมจึงทำให้มีการเพาะปลูกสวนมาจนถึง ปัจจุบัน

๒. ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน พบว่าต้องมีการเตรียมดินยกแปลงสวนกว้างประมาณ ๑ เมตร ทำโคกขึ้นประมาณ ๘๐ เซนติเมตร และขุดตรงกลางโคกลึกประมาณ ๕๐ เซนติเมตร แล้วใส่ปุ๋ยที่ กันหลุม นำทุเรียนที่ชำไว้ อายุประมาณ ๑ ปี มาลงหลุมที่เตรียมไว้ จากนั้นเป็นการดูแลรักษาการใส่ ปุ๋ยแต่งกิ่งรดน้ำประมาณ ๒ วัน ต่อครั้งตอนเช้าหรือเย็นก็ได้ ใช้แครงรดน้ำตักน้ำจากร่องสวนรดโคนต้น จะทำให้ทุเรียนนำแร่ธาตุในกิ่งร่อนลงมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะรากของทุเรียนจะไม่ออกจากโคลนต้น มากนัก จากนั้นก็จะเป็นการดูแลรักษาใส่ปุ๋ย ตักแต่งกิ่ง ดูแลอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่กว่าจะออก ผลผลิตออกมางอกงาม

๓. แนวทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง พบว่า มี แนวทางในการอนุรักษ์การทำสวนทุเรียนโดยควรได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนเพื่ออนุรักษ์ พันธุ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีซึ่งพระองค์ท่านทรง ห่วงใยการปลูกทุเรียนซึ่งมีรสชาติที่โดดเด่น และมีชื่อเสียงและทางจังหวัดนนทบุรีจึงได้อนุรักษ์อย่างมีระบบที่ สวนศรีนครินทร์ ซึ่งชาวสวนในพื้นที่ตำบลบางกร่างให้ความร่วมมือและเป็นเครือข่ายกับชาวสวนใน จังหวัดนนทบุรี

๔. วิธีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยการทำสวนทุเรียนสู่ชนรุ่นหลังโดยการถ่ายทอดองค์ ความรู้ด้วยการถ่ายทอดแบบเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีมาทั้งเป็นหมู่คณะและเป็นรายบุคคลซึ่งใช้วิธีการ บรรยายและการอธิบายในสถานที่จริง สามารถสอบถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะในแต่ละ ละที่พื้นที่ก็มีความแตกต่างกัน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นให้กับสมาชิกในครอบครัวให้มี การปฏิบัติและปลูกฝังให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

ปัจจุบันเกษตรกรในจังหวัดระยอง กลับมาให้ความสำคัญต่อการปลูกทุเรียนอีกครั้ง หลังจาก ยางพารามีราคาต่ำไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่การปลูกทุเรียนไม่ได้ง่ายอย่างที่เรเห็น เมื่อเราเข้าไปสัมผัส

^{๑๗๐} พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และเกษร สวัสดิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนใน พื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี : (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร)วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๓-๒- ๒๕๓.

แล้ว จึงรู้ว่าการปลูกทุเรียนมีความละเอียดอ่อนค่อนข้างมาก เราต้องมีความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติทุเรียน ซึ่งทุเรียนก็มีธรรมชาติเหมือนกับพันธุ์ไม้อื่นทั่วไป ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ดีสำหรับเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรที่นิยมปลูกทุเรียน ต้องรู้ว่าทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้ประสบการณ์มาผสมกับหลักทางวิชาการ จึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในการทำสวนทุเรียน ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลักการเก็บผลทุเรียนซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. เกษตรกรชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ควรมีการร่วมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหกรณ์ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำสวนทุเรียนโดยใช้หลักของภูมิปัญญาท้องถิ่น และควรลดการทำสวนทุเรียนโดยใช้ปุ๋ยเคมีให้น้อยลง เพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนแบบภูมิปัญญาชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านให้ยั่งยืน

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดระยองให้เป็นที่ยอมรับของเกษตรกรชาวสวนทุเรียนให้มากขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหาย

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอ หรือเกษตรจังหวัดระยอง ควรมีนโยบายในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความแพร่หลาย และส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนเน้นความสำคัญในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรมากกว่า และควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาขาวิชาชีพต่างๆ พร้อมขึ้นทะเบียนเป็นภูมิปัญญาของจังหวัดระยอง

บรรณานุกรม

สำนักงานเกษตรจังหวัดระยอง. **ภาวะการผลิตพืชรายเดือน ,ข้อมูลพืชเศรษฐกิจรายอำเภอ ปี ๒๕๕๙-**

๒๕๖๐. ระยอง : สืบค้น จาก<http://www.rayong.doe.go.th/>

ธนากร สังขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖.

Davenport. **Working knowledge: how organizations manage what they know.**

Harvard Business School Press, Boston, MA. Donoghue, 1998.

พิชัย สายศรี, วีรพล ดิษเกษม และเกษร สวัสดิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวสวนทุเรียนในพื้นที่ตำบลบางกร่าง อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี : **คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๘.**

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

-สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชา เช่น วิชาการบริหารชุมชนและสิ่งแวดล้อม วิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โลกกับสิ่งแวดล้อม ความรู้เบื้องต้นทางการจัดการ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ เป็นต้น ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลให้กับเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ เช่น ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง หรือกลุ่มชุมชนต้นแบบ เป็นต้น ที่มีการจัดการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร

-สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลในเรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร และวิธีการแก้ปัญหาทางผลผลิต การปลูก หรือการดูแลรักษาทุเรียน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

๒. กิจกรรมด้านการจัดการ

-สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับทางด้านการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร ให้เกษตรกรได้รับทราบ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล รักษา และการจัดการเกี่ยวกับปัญหาทางด้านทุเรียนของเกษตรกรชาวสวนทุเรียน

-สามารถพัฒนาและต่อยอดเกี่ยวกับโครงการการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร เช่น ที่จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด ได้

-สามารถพัฒนาและต่อยอดเกี่ยวกับโครงการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร เป็นรูปแบบการสร้างหรือพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อจะได้รูปแบบที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

-มีการสัมมนาตามโครงการ ๑ ครั้ง เช่น การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร จังหวัดระนอง และมีการประชุมย่อยเฉพาะของกลุ่มเกษตรกรในอำเภออีก ๒ ครั้ง ทำให้สามารถวิเคราะห์การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง โดยใช้ทฤษฎี KM เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

- มีการพัฒนาทักษะในการทำวิจัยให้กับทีมงานวิจัย และนิสิตที่เรียนรายวิชาวิจัยเพื่อการจัดการ และระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์ ระดับปริญญาตรี ของหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง

- มีการศึกษาร่วมกับเกษตรกรชาวสวนทุเรียนอำเภอแกลง ในการวิเคราะห์ขั้นตอน วิธีการ หรือการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร เพื่อให้เป็นเกษตรกรต้นแบบในการจัดการสวนทุเรียน

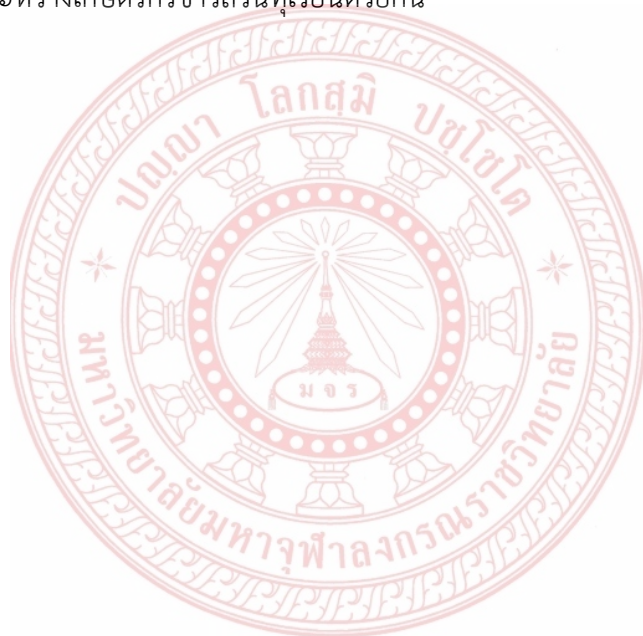
๔. กิจกรรมด้านสาธารณะ

- มีการนำผลการศึกษาไปเผยแพร่แก่เกษตรกร เพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งนำไปเป็นข้อมูลในการณรงค์ให้เกิดผลแก่เกษตรกรอย่างแท้จริง

- เกษตรกร มีการนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการบรรยาย ให้แก่เกษตรกรชาวสวนทุเรียนอื่นที่มาขอศึกษาดูงานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นต้นแบบ

- เกษตรกรชาวสวนทุเรียน มีการสร้างองค์ความรู้ให้ด้วยการนำวิธีการทางธรรมชาติ มาแก้ปัญหาในการจัดการสวนทุเรียน เช่น การสร้างกะปอม การรักษาใน ๔ ระยะ การทำทุเรียนสาวให้มีเปลือกบาง และเนื้อไม่หยาบ เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค เป็นต้น

- เกษตรกรชาวสวนทุเรียนอื่นๆ มีความตระหนัก และให้ความสำคัญต่อการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการสวนทุเรียน เพื่อลดต้นทุนในการดูแล พร้อมทั้งมีการสร้างเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกรชาวสวนทุเรียนด้วยกัน

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษา ข้อมูลปฐมภูมิ/ ทุติยภูมิจาก เกษตรกร ชาวสวนทุเรียน ในจังหวัดระยอง	ทราบข้อมูล ประวัติความเป็นมา ปัญหาการจัดการ ทุเรียนในจังหวัด ระยอง ในอำเภอเมือง อำเภอแกลง อำเภอ เขาชะเมา และอำเภอ วังจันทร์	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์วิธีการ ขั้นตอน การปลูกทุเรียน และสภาพปัญหาที่พบ ของการทำสวนทุเรียนของเกษตรกรใน จังหวัดระยอง
๒. สํารวจ พื้นที่กรณี ศึกษาใน จำนวน ๔ อำเภอ	ทราบถึงข้อมูลการ จัดการสวนทุเรียนของ เกษตรกรในอำเภอต่างๆ ประกอบด้วย ๑. อำเภอเมือง ๒. อำเภอแกลง ๓. อำเภอวังจันทร์ ๔. อำเภอเขาชะเมา	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ สภาพปัญหาใน การทำสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัด ระยอง ได้แก่ ๑. ปัญหาจากแมลง ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ ๓. ปัญหาจากหนอน
๓. การเก็บ รวบรวมข้อมูล ภูมิปัญญา ท้องถิ่นใน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง	ทราบถึงข้อมูล ความคิด เห็นวิธีการ ขั้นตอน เกี่ยวกับการ จัดการสวนทุเรียนใน จังหวัดระยอง จำนวน ๕ ขั้นตอนคือ ขั้นที่ ๑ ขั้นการวาง แปลงเตรียมการ เพราะปลูก ขั้นที่ ๒ วิธีการ บำรุงรักษา ขั้นที่ ๓ ด้านจำนวน ผลผลิต ขั้นที่ ๔ ด้าน ควบคุมผลผลิตให้มี คุณภาพ	ข้อที่ ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์การจัดการ ทุเรียนของเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดย ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ว่า มีการดูแล รักษาทุเรียนโดยแบ่งออกเป็น ช่วงดังนี้ ช่วงที่ ๑ ช่วงทุเรียนเล็กจนถึงทุเรียน สาว ช่วงที่ ๒ ช่วงทุเรียนเตรียมพร้อมที่จะมี ผลผลิต ช่วงที่ ๓ ช่วงไว้ผลระยะเป็นดอก ช่วงที่ ๔ การโยงผลผลิต ช่วงที่ ๕ หลังเก็บผลผลิต

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
<p>๔. สัมภาษณ์ เกษตรกร ชาวสวนทุเรียน และ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นใน จังหวัดระยอง จำนวน ๒๘ คน</p>	<p>ทำให้ทราบวิธีการ ปลูกทุเรียนของภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ใน จังหวัดระยอง ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การเตรียมการปลูก ๒. การปลูกทุเรียน ๓ ต้น ต่อหนึ่งหลุม ๓. การป้องกันโดยให้ ทุเรียนยึดกันเอง ๔. การให้ทุเรียนแก่ พร้อมกัน ๕. การทำทุเรียนสาว ให้มีคุณภาพ 	<p>ข้อที่ ๒ – ๓</p>	<p>ทำให้ทราบวิธีการปลูกทุเรียนของภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การเตรียมการปลูก ๒. การปลูกทุเรียน ๓ ต้น ต่อหนึ่งหลุม ๓. การป้องกันโดยให้ทุเรียนยึดกันเอง ๔. การให้ทุเรียนแก่พร้อมกัน ๕. การทำทุเรียนสาวให้มีคุณภาพและ วิธีการดูแลรักษาทุเรียนวิธีการตัดแต่งกิ่ง ทุเรียนออกเป็น ๔ มัด หรือ ๔ ช่วง ได้แก่ <p>ช่วงที่ ๑ เป็นการตัดมัดที่ ๑ เมื่อ ทุเรียนออกผลประมาณเท่านี้ไว้โป่ง</p> <p>ช่วงที่ ๒ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๒ การ ตัดแต่งลูกทุเรียน เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผล เท่าไข่ไก่ (ประมาณ ๑ เดือน)</p> <p>ช่วงที่ ๓ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๓ การ ตัดแต่งลูกทุเรียน โดยที่ทุเรียนมีผลเท่า กำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน</p> <p>ช่วงที่ ๔ เป็นการตัดแต่งมัดที่ ๔ ช่วง โยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เป็นช่วงที่ ทุเรียนมีผลน้ำหนักประมาณหนึ่งกิโลครึ่ง เราจะตัดลูกทุเรียนที่มีรูปทรงไม่สวยทั้ง จะ ตัดไว้เฉพาะทุเรียนที่มีขนาดของพูประมาณ ๓- ๕ พูเท่านั้น</p>
<p>๕. ข้อเสนอแนะ อื่นๆ</p>		<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ทำให้ได้ค้นพบวิธีการปลูกทุเรียนของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. การเตรียมการปลูก ๒. การปลูกทุเรียน ๓ ต้น ต่อหนึ่งหลุม ๓. การป้องกันโดยให้ทุเรียนยึดกันเอง ๔. การให้ทุเรียนแก่พร้อมกัน ๕. การทำทุเรียนสาวให้มีคุณภาพ และวิธีการดูแลรักษาทุเรียน วิธีการตัดแต่งกิ่งทุเรียนออกเป็น ๔ มัด

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
			<p>หรือ ๔ ช่วง ได้แก่</p> <p>ช่วงที่ ๑ เป็นการตัดมิดที่ ๑ เมื่อทุเรียนออกผลประมาณเท่านี้วโป่ง</p> <p>ช่วงที่ ๒ เป็นการตัดแต่งมิดที่ ๒ การตัดแต่งลูกทุเรียน เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลเท่าไขไก่ (ประมาณ ๑ เดือน)</p> <p>ช่วงที่ ๓ เป็นการตัดแต่งมิดที่ ๓ การตัดแต่งลูกทุเรียน โดยที่ทุเรียนมีผลเท่ากำปั้น ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน</p> <p>ช่วงที่ ๔ เป็นการตัดแต่งมิดที่ ๔ ช่วงโยง เป็นช่วงของการโยงเชือก เป็นช่วงที่ทุเรียนมีผลน้ำหนักประมาณหนึ่งกิโลครึ่ง เราจะตัดลูกทุเรียนที่มีรูปทรงไม่สวยทั้ง จะตัดไว้เฉพาะทุเรียนที่มีขนาดของพูประมาณ ๓-๕ พูเท่านั้น</p>
<p>๖. รายงานฉบับสมบูรณ์</p>	<p>ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการ วิจัยได้ ๓ ข้อ คือ</p> <p>๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ของเกษตรกร ในการจัดการสวนทุเรียน ใน จังหวัดระยอง</p> <p>๒. เพื่อศึกษา การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนใน จังหวัดระยอง</p> <p>๓. เพื่อวิเคราะห์ การจัดการสวนทุเรียน โดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของ</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒-๓</p>	<p>ทำให้ทราบการปลูกทุเรียนของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดระยอง ประกอบด้วย</p> <p>๑. ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. ปัญหาจากแมลง ๒. ปัญหาจากโรคต่างๆ ๓. ปัญหาจากหนอน เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป</p> <p>๒. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง สิ่งสำคัญ คือ ต้องรู้ ต้องเข้าใจ และต้องศึกษาว่าทุเรียนต้องการอะไร เข้าใจธรรมชาติของทุเรียนเป็นอย่างไร และที่สำคัญต้องเรียนรู้ทุเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามข้อมูลที่ได้พบว่า ภูมิปัญญาในการจัดการสวนทุเรียนสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ คือ ๑. การเตรียมการปลูก ๒. ขั้นตอนการปลูกทุเรียน ๓.</p>

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	เกษตรกรในจังหวัด ระยอง		<p>การดูแลรักษา ๔. การผลิตผล และ ๕. การดูแลรักษาต้นทุเรียนหลังการเก็บผลทุเรียน</p> <p>๓. วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง พบว่า ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ดีเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลังการเก็บผลทุเรียน ซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร</p>

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์
เรื่อง

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

.....

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง เพื่อประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง และเพื่อวิเคราะห์ต้นทุนการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง อันเป็นประโยชน์ในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง และหาแนวทางในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน พร้อมทั้งยังเป็นการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสวนทุเรียนของชาวสวนในจังหวัดระยอง

ข้อมูลนี้จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด

โดยแบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ คุณลักษณะข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่าน ซึ่งผลจากข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ จะใช้ในการค้นคว้าวิจัย จึงใคร่ขอความร่วมมือท่าน ในการตอบแบบสอบถามนี้โดยขอให้ตอบทุกข้อตามความเป็นจริง ทั้งนี้คำตอบของท่านจะถูกเก็บเป็นความลับและการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นการศึกษาภาพรวมไม่ได้ศึกษาเป็นรายเฉพาะบุคคลเท่านั้น

ดร.สุเทพ เชื้อสมุทร
หัวหน้าโครงการวิจัย
หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จังหวัดระยอง

ตอนที่ ๑ คุณลักษณะข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....ตำแหน่ง.....

ผู้สัมภาษณ์.....สัมภาษณ์ ณ สถานที่.....

วันที่เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับสภาพปัญหาในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง แบ่งออกดังนี้

๑. รูปแบบการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

๑) ขั้นตอนและวิธีการปลูกทุเรียน ที่มีวิธีการดำเนินการอย่างไร

.....

.....

๒) ปัญหาที่พบในการปลูกทุเรียนเป็นอย่างไร

.....

.....

๓) ท่านมีวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดจากการปลูกทุเรียนดำเนินการอย่างไร

.....

.....

๒. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร

๑) ท่านมีวิธีการปลูกทุเรียนแตกต่างจากในอดีต อย่างไร

.....

.....

๒) ท่านมีวิธีการดูแลรักษาทุเรียน แตกต่างจากในอดีตอย่างไร

.....

.....

๓) วิธีการอย่างไร ให้ทุเรียนสาว เป็นที่ยอมรับ และได้คุณภาพตามที่ตลาดต้องการ

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ภาคผนวก จ
สรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่สัญญา	ว.๓๑๘/๒๕๖๑
ชื่อโครงการ	การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร ในจังหวัดระยอง
หัวหน้าโครงการ	ดร. สุเทพ เชื้อสมุทร และคณะ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๙๒-๑๙๑๘ Email : kittitep-13@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน และสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมาก โดยภูมิปัญญาเหล่านี้ นอกจากแสดงความเป็นไทย ความเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทย เพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อนซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระจึงจะสามารถ สร้างสรรค์และสั่ง สมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ ทั้งนี้ การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะของตนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้น บางพื้นที่ที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตนจนเรียกได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิต เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดขึ้นจากความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอด สืบสานต่อกันมา ด้วยคนไทยแต่โบราณมีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพ ที่ประกอบไปด้วยความสามารถในการแสวงหาอาหาร การปลูกสร้างบ้านเรือนการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอเพื่อการนุ่งห่ม และความรู้ในการบำบัดรักษา โรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งช่วยให้สังคมไทย นับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข

ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านการจัดการสวนทุเรียนนั้นดำรงอยู่ได้ คือ การจัดการความรู้ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ การพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน ตลอดจนถึงระดับประเทศ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียนเป็นองค์ความรู้ ที่เกิดจากประสบการณ์ ความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น และเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในแต่ละคน ซึ่งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน มีการถ่ายทอดให้แก่กันและกันในลักษณะของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ยังคงขาดการจัดเก็บการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการสวนทุเรียน โดยพอมจะมีบ้างที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน หรือความรู้ที่เป็นทางการ แต่ภูมิปัญญาดังกล่าวยังขาด

<p>การจัดการที่เป็นระบบ และไม่สามารถนำข้อมูลมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปได้</p> <p>ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง เพราะจังหวัดระยอง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน พื้นดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินเหนียว ที่ดอนมีลักษณะเป็นดินร่วนปนลูกรัง มีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบชลประทานเข้าถึง มีแหล่งน้ำเป็นที่รองรับจากเขื่อนประแส ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ของภาคตะวันออก ซึ่งเป็นแหล่งจ่ายน้ำสู่ชาวสวนทุเรียน และการทำอะไรทำให้ทุเรียนของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ทำอย่างไรให้ผลผลิตในสวนมีประสิทธิภาพ รวมถึงการดูแลรักษาป้องกันโรค ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการจัดการของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ด้านการเตรียมแปลง การเพราะปลูก การดูแลรักษา การดูแลเรื่องผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการฟื้นฟู เพื่อให้ทุเรียนในจังหวัดระยองมีประสิทธิภาพ</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ๒. เพื่อศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ๓. เพื่อวิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดระยอง
<p>ผลการวิจัย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. สภาพปัญหาของเกษตรกรในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง <p>ปัญหาของชาวสวนทุเรียนและวิธีการแก้ปัญหาของชาวสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในจังหวัดระยองที่มีอยู่ทั่วไปจะแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> (๑) ปัญหาจากแมลง เกษตรกรมีวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ หลายวิธีแตกต่างกันออกไป เกษตรกรในระบบสวนผสม จะพบปัญหา จากเพลี้ยไฟไรแดงน้อยมาก เนื่องจากการมีพืชหลายชนิดอยู่ด้วยกัน เป็นการเกื้อหนุนกันอยู่ในตัวเอง แต่ปัญหาของเกษตรกรผสมผสาน จะเป็นพวกโรครา และหนอน และกระบวนการดูแลรักษามากกว่า (๒) ปัญหาจากโรคต่างๆ ได้แก่ ๑) โรครากเน่า-โคนเน่า มักเกิดจากเชื้อราไฟทอป โทราโรคนิดนี้มากับความชื้นจากเชื้อราที่ติดต่อกายพารา จากการทำสวนที่มีการระบายน้ำได้ไม่ดี จากการทำสวนผสมทุเรียนไม่โดนแดดถึงทรงพุ่ม เนื่องจากปลูกทุเรียนปลูกถี่เกินไป หรือจากการเก็บผลผลิตแล้วต้นโทรมขาดภูมิต้านทาน (๓) ปัญหาจากหนอน ประกอบด้วย ๑) หนอนรัง หนอนรังเป็นหนอนหนึ่งเหนียวตัวเล็กๆ ชอบไปทำรังอยู่ในร่องนามทุเรียนส่งผลให้ทุเรียนตกเกณฑ์กลายเป็นทุเรียนตกไซต์ไป เป็นหนอนที่กินผิวภายนอกของทุเรียนระบอบในช่วงต้นฝน เป็นหนอนผีเสื้อมาวางไข่ไว้ในระยะทุเรียนออกนามแล้วทำรังเป็นใยหุ้มตัวไว้พ่นยาไม่ถึงก็ไม่ตาย ๒) หนอนรู เป็นหนอนจากผีเสื้อจรวดวางไข่แล้วไข่เข้าสู่เมล็ดฝักตัวอยู่ จะออกจากเมล็ดช่วงทุเรียนแก่ลำต้นขนาดยาวประมาณ ๑ นิ้วโตเท่าเมล็ดถั่วลิสงหรือถั่วเขียว <ol style="list-style-type: none"> ๒. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนในจังหวัดระยอง <p>การปลูกทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้หลักการมาเป็นประสบการณ์ ต้องมีการวางรากฐาน มีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก การปลูกทุเรียนแบบ</p>

เก่าก็ดีแต่มีภาวะโรคเหาะจะคุมโรคไม่อยู่ ซึ่งเราสามารถแบ่งทุเรียนออกเป็น

(๑) การเตรียมการปลูกขั้นเตรียมการที่จะปลูกทุเรียน เราจะขุดดินสำหรับการปลูกออก โดยกว้าง ๑ เมตร และมีความลึก ๑ เมตร เช่นกัน และนำดินลูกรังมาถมใส่แทน และหมุนให้สูงขึ้น ที่ชาวสวนทุเรียนเรียกว่า “กะปอม” ที่ทำเป็นกะปอม เพราะว่าทุเรียนเป็นไม้ที่ชอบความชื้น แต่ไม่ชอบให้น้ำขัง เพราะถ้าน้ำขังจะทำให้รากเน่าได้ ต่อจากนั้น เราต้องขุดตรงกลางกะปอมให้เป็นเป็นหลุมหรือแอ่งเล็กน้อย

(๒) ขั้นการปลูกทุเรียน ปกติทุเรียนจะปลูกหลุมละ ๑ ต้น แต่สวนเราจะปลูกหลุมละ ๒-๓ ต้น เพราะการปลูกแบบหลุมละ ๑ ต้น ถ้าเราปลูกระยะห่าง ๑๒ x ๑๒ เมตรต่อไร่ จะได้ ๒๐ ต้น จะได้จำนวนต้นที่น้อย แต่ถ้าปลูกในขนาดเดียวกันแต่หลุมละ ๓ ต้น จะได้จำนวนต้นมากกว่า และยังช่วยในเรื่องของการตายของต้นทุเรียน ถ้าต้นทุเรียนตาย ๑ ต้น ก็ยังเหลืออีก ๒ ต้น

(๓) การดูแลรักษา พบว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุเรียนจะไม่ชอบปุ๋ยอินทรีย์ แต่ชอบให้เราดูแล ดังนั้นเราต้องเข้าใจ เข้าถึง ความต้องการของทุเรียนมากกว่า เราต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร ซึ่งความต้องการที่เข้าปรารถนา กับสิ่งที่เราให้มันสมดุลกันหรือไม่ บางที่เราให้เกินความต้องการมากเกินไป ก็ทำให้เกิดโทษแก่เขาได้

(๔) การผลิตผล เมื่อปลูกทุเรียนเจริญเติบโตได้ ๓-๔ ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการปล่อยดอก ตั้งแต่เข้าปีที่ ๔ แตกต่างจากอดีตการปลูกทุเรียนจะปล่อยดอก เมื่อต้นทุเรียนเจริญเติบโตเมื่อเข้าปีที่ ๗ เพราะเป็นการปลูกแบบพื้นราบ การใส่ปุ๋ยสวนของเราช่วงที่ใส่จะใส่ตอนที่ต้นทุเรียนยังเล็กก่อนให้ผลผลิต

๓. วิเคราะห์การจัดการสวนทุเรียนโดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกร ในจังหวัดระยอง

ปัจจุบันเกษตรกรในจังหวัดระยอง กลับมาให้ความสำคัญต่อการปลูกทุเรียนอีกครั้ง หลังจากยางพารามีราคาต่ำไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่การปลูกทุเรียนไม่ได้ง่ายอย่างที่เรเห็น เมื่อเราเข้าไปสัมผัสแล้ว จึงรู้ว่าการปลูกทุเรียนมีความละเอียดอ่อนค่อนข้างมาก เราต้องมีความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติทุเรียน ซึ่งทุเรียนก็มีธรรมชาติเหมือนกับพันธุ์ไม้อื่นทั่วไป ปัจจุบันการปลูกทุเรียนเป็นการสร้างรายได้ที่ดีสำหรับเกษตรกรชาวสวนทุเรียน โดยเฉพาะทุเรียนในจังหวัดระยอง เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเป็นอย่างมาก เพราะมีรสชาติที่ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเกษตรกรที่นิยมปลูกทุเรียน ต้องรู้ว่าทุเรียนต้องรู้ว่าทุเรียนต้องการอะไร อะไรคือสิ่งสำคัญในการปลูกทุเรียน การใช้ประสบการณ์มาผสมกับหลักทางวิชาการ จึงเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในการทำสวนทุเรียน ผู้ที่จะทำสวนทุเรียน ต้องมีการวางรากฐานมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต และดูแลหลักการเก็บผลทุเรียนซึ่งทุกขั้นตอนเป็นเรื่องละเอียดอ่อนพอสมควร

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชา เช่น วิชาการบริหารชุมชนและสิ่งแวดล้อม วิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โลกกับสิ่งแวดล้อม ความรู้เบื้องต้นทางการจัดการ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธ เป็นต้น ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

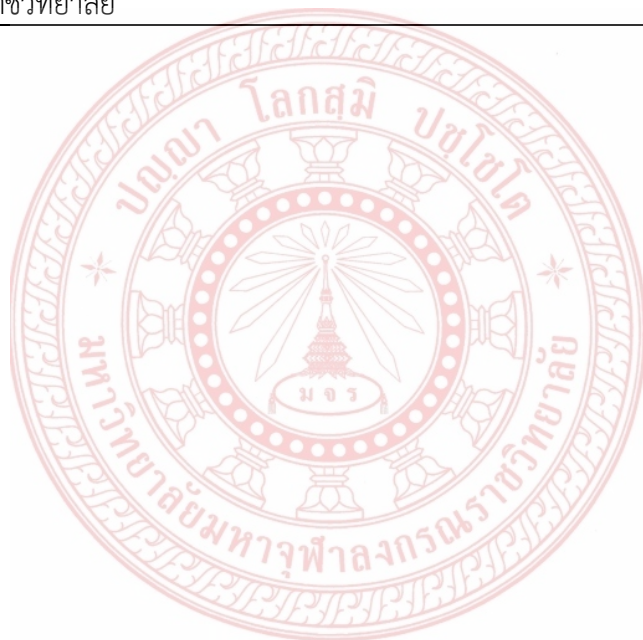
๒. เกษตรกรชาวสวนทุเรียน สามารถนำผลการศึกษไปเป็นข้อมูลให้กับเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ

เช่น ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง หรือกลุ่มชุมชนต้นแบบ เป็นต้น ที่มีการจัดการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร

๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดูแลในเรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกร และวิธีการแก้ปัญหาทางผลผลิต การปลูก หรือการดูแลรักษาทุเรียน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

การประชาสัมพันธ์

ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์ การประชุมวิชาการระดับชาติ MCU CONGREE II “คุณภาพอุดมศึกษาไทยยุค 4.0” เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑ ณ ห้องเจียร์เตอร์ B มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
รูปภาพประกอบการวิจัย
เรื่อง

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนทุเรียนของเกษตรกรในจังหวัดระยอง

สัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลทุเรียน

การศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์

ศึกษาข้อมูลการทำน้ำส้มควันไม้ได้แมลง

การดูแลทุเรียนด้วยวิธีการทำปุ๋ยหมัก

โรคที่เกิดกับทุเรียน

ประวัติหัวหน้าผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	ดร. สุเทพ เชื้อสมุทร
วัน เดือน ปีเกิด	๒๐ เมษายน ๒๕๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	๗๓/๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๕๐
สถานศึกษา	๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศาสตราจารย์บัณฑิต (ศนบ.) คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาเอก สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๔๔ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศม.) สาขาวิชาการบริหารองค์การ จากมหาวิทยาลัยเกริก ๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต คณะกรรมการจัดการ สาขาวิชาบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัย ศรีปทุม ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รม.) คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ สาขาวิชาการเมืองการปกครอง จาก มหาวิทยาลัยบูรพา
ตำแหน่ง	อาจารย์
ผลงานทางวิชาการ	๒๕๕๘ แนวทางการพัฒนาสมรรถนะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มัธยมศึกษา ๒๕๕๙ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอแก่ง จังหวัดระยอง ๒๕๖๐ การจัดการการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา ๒๕๖๑ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
สถานที่ทำงาน	๒๕๔๘ -๒๕๕๓ ผู้ประเมินภายนอกคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา (สมศ.) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๔-๒๕๕๘ ผู้ประเมินภายนอกคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา (สมศ.) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๑-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง

ประวัติผู้วิจัยร่วม

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์,ดร. (ประภาส เกษรศิริ)
วัน เดือน ปีเกิด	๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
สถานศึกษา	น.ธ. เอก เปรียญธรรม ๔ ประโยค ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่ง	อาจารย์
บทความทางวิชาการ	๒๕๕๘ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ๒๕๕๙ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ๒๕๖๐ การจัดการการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา ๒๕๖๑ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
สถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง

ประวัติผู้วิจัยร่วม

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระครูสังฆวิสุทธิคุณ,ดร. (บุญยुทธ เมืองทอง)
วัน เดือน ปีเกิด	๒๘ มกราคม ๒๕๑๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดชากผักกรูด อำเภอเนินกมลพัฒนา จังหวัดระยอง
สถานศึกษา	๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่ง	อาจารย์
บทความทางวิชาการ	๒๕๕๘ ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพของพระสงฆ์. ๒๕๕๙ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ๒๕๖๐ การจัดการการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา ๒๕๖๑ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
สถานที่ทำงาน	พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง

ประวัติผู้วิจัยร่วม

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระครูรัตนกรวิสุทธิ (สมหมาย สนิทวาจา)
วัน เดือน ปีเกิด	๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดหนองแพบ ตำบลมาบตาพุด อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง
สถานศึกษา	๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่ง	อาจารย์
บทความทางวิชาการ	๒๕๕๘ บทบาทการปกครองคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ. ๒๕๕๙ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในอำเภอแกลง จังหวัดระยอง ๒๕๖๐ การจัดการการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา ๒๕๖๑ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
สถานที่ทำงาน	๒๕๕๘-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดระยอง

ประวัติผู้วิจัยร่วม

ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	พระมหาบุญรอด อมรทตฺโต, (สุวรรณโชติ), ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	๑๘ พฤษภาคม ๒๕๑๒
ที่อยู่ปัจจุบัน	๔ หมู่ ๘ ตำบลทางเกวียน อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง จังหวัดระยอง
สถานศึกษา	๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ศึกษาศาสตร์บัณฑิต (คช.บ) เอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๒๕๕๑ สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ท.๕) ๒๕๕๔ สำเร็จการศึกษาปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ป.ม.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๖๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่ง	อาจารย์
บทความทางวิชาการ	๒๕๕๘ ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการปกครองส่วนท้องถิ่น วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ ๓ ฉบับ ที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ บทบาทด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ในสังคมไทยปัจจุบัน วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๙ ๒๕๖๐ แนวทางดำเนินงานเพื่อการจัดการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น หนังสือสารนครศรีธรรมราช ปีที่ ๔๗ ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ๒๕๖๐ การจัดการการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา
สถานที่ทำงาน	๒๕๕๘ - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา การจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) ๒๕๕๒ - ปัจจุบัน เจ้าอาวาสวัด ชุมชุมใน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง ๒๕๕๙ - ปัจจุบัน เจ้าคณะตำบลชุมแสง - พลงตาเอี่ยม ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน พระวิปัสสนาจารย์